

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE - BULGARİSTAN YAKIN AKRABA GÖÇÜ
ANLAŞMASI VE UYGULANIŞI

Yüksek Lisans Tezi

Nisa Ekin YILMAZ

Türk Dünyası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler Anabilim Dalı

İzmir

2025

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE - BULGARİSTAN YAKIN AKRABA GÖÇÜ
ANLAŞMASI VE UYGULANIŞI**

Yüksek Lisans Tezi

Nisa Ekin YILMAZ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Fatih SANSAR

Türk Dünyası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler Anabilim Dalı

Türk Dünyası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

İzmir

2025

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Ege Üniversitesi tarafından kullanılan ‘bilimsel intihal tespit programı’ ile tarandığını ve hiçbir şekilde ‘intihal içermediğini’ beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Nisa Ekin YILMAZ

ÖNSÖZ

Balkanlar her zaman birçok milletin yaşadığı bir coğrafya olmuştur. Fakat Türklerin yüzyıllar boyunca kesintisiz sürdüğü hakimiyeti bu coğrafyayı kültürel olarak ebedi bir Türk diyarı haline getirmiştir. Geçen tarihsel süreç içerisinde Türkiye - Bulgaristan ilişkileri değişkenlik gösterse de ana etken her zaman Bulgaristan'daki Türklerin durumu ve onların göçleri olmuştur. 1968 Yakın Akraba Göçü; 1950-1951 göçünde aileleri bölünen parçalanmış Bulgaristan Türklerini birleştirmek amacıyla yapılmış kendisinden önceki ve sonrasındaki zorunlu Türk göçünden çok daha farklı bir yapıya sahip olmuştur. 1968 Yakın Akraba Göçü Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan hukuki bir anlaşma sonucu gerçekleşmiştir. İsteğe bağlı yapılan bu göç sadece 1952 yılına kadar yakın akrabaları Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türklerini kapsadığı için çok sınırlı göç olmuştur. 1950-1951 ve 1989 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan zorunlu Türk göçlerinin arasında kalan ve çoğu zaman karıştırılan bu göç kendi döneminde Türkiye - Bulgaristan ilişkilerinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Nisa Ekin YILMAZ

İZMİR, 2025

Özet

Türkiye - Bulgaristan ilişkileri her zaman için kendine özgü bir dinamiğe sahip olmuştur. Çok fazla ortak bir coğrafi, kültürel ve tarihi geçmişe mensup olmaları nedeniyle iki ülke ilişkileri çok boyutlu bir hâl almıştır. Bulgarların ve Türklerin tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları değişimler onların içerisinde bulundukları çağa göre değişkenlik göstermiştir. 14-20. Yüzyıl arasında Türklerin hakimiyeti altında yaşayan Bulgarlar 20. Yüzyılın başlarından itibaren bağımsızlıklarını kazanarak bir devlet haline gelmiştir. Bulgarların bağımsız bir devlet olmasıyla yüzyıllar sonra iki millet arasındaki ilişki devletlerarası ilişki boyutu kazanmıştır. Çift kutuplu sistemde iki farklı kutupta yer alan Türkiye ve Bulgaristan ikili ilişkiler noktasında anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bulgaristan, kendi ülkesindeki Türklerin topraklarına el koymuş, okullarını kapatmış, ana dilde eğitim hakkını engellemiş ve onları göçe zorlamıştır. Bu durum Türkiye tarafından çokça eleştirilmiş ve göçe zorlanan Türklerin haklarını korumak için elinden geleni yapmıştır. Türkiye, ülkeye gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ile ilgilenmiş ve onlara yardım eli uzatmıştır. Bulgaristan ise ülkesinde kalan Türkleri daha kolay yönetebilmek için daha göç bitmeden göçü yarıda bırakmıştır. Bu durum sonucunda hâlâ göç sürecini tamamlayamamış aileler parçalanmıştır. İki ülke arasındaki bu durum uzun bir süre dondurulmuş kriz olarak kalmıştır. Uluslararası siyasette değişen dengeler ve yaşanan gelişmeler sonucunda Soğuk Savaş döneminde bir yumuşama yaşanmıştır. Uluslararası literatüre “Yumuşama Dönemi” olarak geçen bu dönemde; Türkiye - Bulgaristan arasındaki ilişkilere de sirayet etmiştir. Böylece iki ülke tam olarak tamamlanamayan, yarım kalan bu göçü bitirerek parçalanmış aileleri birleştirmeyi amaçlamıştır. Soğuk Savaş döneminde farklı kutuplarda yer alan Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanmış tek hukuki anlaşma özelliğine sahip olan Yakın Akraba Göçü anlaşması imzalanmıştır. 1968 yılında iki ülke arasında imzalanan anlaşma ile; “Yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye’ye göç eden Türk asıllı Bulgar vatandaşları” göç etme hakkına sahip olmuştur. Böylece parçalanmış ailelerin tamamlanması amaçlanmıştır. İsteğe bağlı olarak gerçekleşen bu göç Türkiye - Bulgaristan ilişkileri açısından önemli olmuştur. Yumuşama Döneminin somut bir örneği olan bu anlaşma; kapsam bakımından sınırlı tutulmuştur. Bu çalışmada 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması ve Uygulanışı; dönemin basını, meclis tutanakları ve arşiv belgeleri taranarak ele alınmış bunun yanında bu anlaşmayla Türkiye’ye göç eden göçmenlerle sözlü tarih çalışması

yapılarak göçmenlerin yaşadıkları birebir aktarılmıştır. Hem dönemin basını araştırılıp hem de göçmenlerle sözlü tarih çalışmasının yapılması, daha önce üzerinde fazla durulmayan bu göçün bilinmeyen kısımlarını gün yüzüne çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Bulgaristan, Bulgaristan Türkleri, Göç, Yakın Akraba Göçü.

Abstract

Turkish-Bulgarian relations have always possessed a distinctive dynamic. Due to their significant shared geographical, cultural, and historical background, the relations between the two countries have taken on a multidimensional character. The transformations experienced by Bulgarians and Turks throughout history have varied depending on the era in which they lived. Between the 14th and 20th centuries, Bulgarians lived under Turkish rule, and starting from the early 20th century, they gained their independence and became a state. With the establishment of an independent Bulgarian state, the centuries-long relationship between the two peoples gained an interstate dimension. During the bipolar world system, Turkey and Bulgaria, positioned on opposite blocs, experienced disagreements in their bilateral relations. Bulgaria confiscated the lands of the Turks within its borders, closed their schools, blocked their right to education in their mother tongue, and forced them to migrate. These actions were heavily criticized by Turkey, which did its utmost to protect the rights of the Turks who were forced to migrate. Turkey took responsibility for resettling the incoming migrants and extended a helping hand. Bulgaria, on the other hand, halted the migration process before it was completed in order to better control the Turks remaining in the country. As a result, families who were unable to complete the migration process remained divided. This situation remained a frozen crisis between the two countries for a long time. With the changing balance of power and developments in international politics, a period of *détente* was experienced during the Cold War. This period, referred to in international literature as the “*Détente Era*,” also extended to Turkish-Bulgarian relations. Accordingly, both countries aimed to complete the previously unfulfilled and interrupted migration process and to reunite divided families. During the Cold War, the Agreement on the Family Migration was signed, representing the only legal agreement between Turkey and Bulgaria of that period. With the agreement signed in 1968, “Bulgarian citizens of Turkish origin whose close relatives had migrated to Turkey until the year 1952” were granted the right to migrate. In this way, it was aimed to reunite separated families. This voluntary migration became a significant development in Turkish-Bulgarian relations. As a concrete example of the *Détente Era*, the agreement was kept deliberately limited in scope. This study addresses the 1968 Agreement on the Family Migration and its implementation by examining contemporary press coverage,

parliamentary minutes, and archival documents. In addition, oral history interviews were conducted with migrants who moved to Turkey under this agreement, allowing their experiences to be directly conveyed. Combining press research with oral history has brought to light unknown aspects of this migration, which has previously received little attention.

Keywords: Türkiye, Bulgaria, the Turks of Bulgaria, Migration, Family Migration.

İçindekiler

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	3
ÖNSÖZ	i
Özet.....	ii
Abstract.....	iv
İçindekiler	vi
Kısaltmalar	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
TÜRKİYE – BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ VE 1950 BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE ZORUNLU TÜRK GÖÇÜ	6
1.1) Türk - Bulgar İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı.....	6
1.1.1) Osmanlı Devleti Döneminde Yaşanan Bulgaristan Göçleri	8
1.1.2) Bulgaristan Prensliği'nden Bağımsız Bir Bulgaristan'a Geçiş	9
1.1.3) Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti - Bulgaristan İlişkileri.....	10
1.1.4) Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti - Bulgaristan İlişkileri.....	14
1.1.5) Atatürk Dönemi'nde Türkiye - Bulgaristan İlişkileri	18
1.1.6) İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye - Bulgaristan İlişkileri	21
1.2) Demokrat Parti Dönemi Türkiye - Bulgaristan İlişkileri.....	24
1.3) 1950 - 1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Türk Göçü	27
1.3.1) 1950 - 1951 Zorunlu Türk Göçünde Türkiye'nin Politikası	30
1.3.2) 1950 - 1951 Zorunlu Türk Göçünde Bulgaristan'ın Politikası.....	33
1.3.3) 1950-1951 Göçünün Türkiye – Bulgaristan İlişkilerine Etkisi.....	34
İKİNCİ BÖLÜM	36
1960 – 1980 ARASI TÜRKİYE'DE MEYDANA GELEN GELİŞMELER VE TÜRKİYE - BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ.....	36
2.1) 1960 – 1980 Yılları Arasında Türkiye'de Yaşanan Önemli Gelişmeler	36
2.1.1) Süleyman Demirel Döneminde Meydana Gelen Gelişmeler	39
2.1.2) Süleyman Demirel Dönemi'nde Türk Dış Politikası	40
2.1.3) Bülent Ecevit Döneminde Meydana Gelen Gelişmeler	44
2.1.4) Bülent Ecevit Dönemi'nde Türk Dış Politikası	45
2.2) 1960 Sonrası Türkiye – Bulgaristan İlişkileri	46
2.2.1) Todor Jivkov ve Heyetinin Türkiye Ziyareti	49
2.2.1.1) Todor Jivkov ve Heyetinin Ankara Ziyareti	50
2.2.1.2) Todor Jivkov ve Heyetinin İzmir Gezisi	52
2.2.2) Süleyman Demirel'in Bulgaristan Ziyareti.....	54

2.2.3) 3 Aralık 1975 Türkiye – Bulgaristan Deklarasyonu.....	55
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	57
TÜRKİYE - BULGARİSTAN 1968 YAKIN AKRABA GÖÇÜ VE UYGULANIŞI	57
3.1) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşmasının İmzalanması ve Bulgaristan'dan Türk Göçü	57
3.1.1) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması'na Giden Süreç.....	57
3.1.2) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması	58
3.1.3) 1968 Yakın Akraba Göçmenlerinin Türkiye'ye Göçü	62
3.2) 1968 Yakın Akraba Göçü'nün Dönemin Türk Basınına Yansımaları.....	63
3.2.1) Anlaşmanın İmzalanma Sürecinin Türk Basınına Yansımaları	64
3.2.2) İlk Göçmen Kfilesiyle Yapılan Röportajlar	67
3.2.3) Mazlum Kaya'nın Köşe Yazılarına Göre Bulgaristan Türklerinin Durumu	69
3.2.4) Göç Esnasında Yaşanan Bulgar Casusluk Faaliyetlerinin Basına Yansımaları	72
3.3) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması Göçmenleriyle Sözlü Tarih Çalışması	74
3.3.1) Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler	74
3.3.2) Bulgaristan Yönetimi'nin Uyguladığı Ayrımcılık ve Baskılara Dair Yanıtlar	74
3.3.3) Katılımcı Göçmenlerin Türkiye'ye Geldikten Sonrasına Dair Aktardıkları	77
3.3.4) Katılımcı Göçmenlerin Buluştuğu Ortak Noktalar	78
3.3.5) Göçmenlerin Göçe Dair Unutamadığı Anıları.....	79
3.3.6) Sözlü Tarih Çalışmasıyla İlgili Bir Değerlendirme	80
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	85
EKLER	98
Ek1: Sözlü Tarih Çalışması Ses Kayıtları Örnekleri	98
Ek 2: Sözlü Tarih Çalışması Örneği	106
Ek3) Ege Üniversitesi Etik Kurul İzin Belgesi.....	110
Ek4: 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması Meclis Belgesi	111
Ek5: Hürriyet Gazetesi'nin Yakın Akraba Göçü Başladıktan sonra yaptığı haber:	112
EK6: Son Havadis Gazetesi'nin 23 Kasım 1969 tarihli haberi.	113
EK7: Yeni Asır Gazetesi'nin 24 Mart 1968 tarihli sayısı.....	114
TEŞEKKÜR	115

Kısaltmalar

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

BM: Birleşmiş Milletler

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Güvenlik Teşkilatı)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

AGİK: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı

BKP: Bulgar Komünist Partisi

EGEBAYEK: Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulları

EOKA: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü)

MİT: Millî İstihbarat Teşkilâtı

MSP: Millî Selamet Partisi

IOM: International Organization of Migration (Uluslararası Göç Örgütü)

SOFA: Status of Forces Agreement (Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi)

OSIA: Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması

GİRİŞ

Göç en kısa anlamıyla, insanların yer değiştirme olayını açıklayan olgudur. Bu yer değiştirme olayı zamanına, mekanına, dönemsel koşullara göre değişkenlik göstermektedir. Göçün, insanların hareketiyle var olduğu göz önüne alınırsa, göçün tarihsel sürecinin insanlık tarihiyle beraber başladığı söylenebilir.

Kavramsal olarak göçün sınıflandırılması tarihsel süreç içerisinde birçok kez değişikliğe uğramıştır. Göç kavramı 19.Yüzyıl'a kadar sadece coğrafya disiplininin çalışma alanıyken, 19.Yüzyıl'dan sonra birçok disiplinin daha konusu haline gelmiştir (Koç, 2023, s.5). Göç olgusu, ortaya çıkış biçimine göre farklı isimlerde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan ilki göç hareketlerinin yönüne göre yapılan sınıflamadır. Ülke içerisindeki yerleşim birimleri arasındaki hareketliliğe "iç göç"; ülke dışındaki hareketliliğe ise "dış göç" denilmekte olup, bu durum günümüzde ise "uluslararası göç" olarak ifade edilmektedir (Sağlam, 2006, s. 34). Göçü ortaya çıkaran sebepler; iklim kaynaklı göç, ekonomik kaynaklı göç, siyasal kaynaklı göç, eğitim kaynaklı göç, beyin göçü, emekli göçü olarak altı sınıfa ayrılmaktadır (Kaygalak, 2009, s.11-12).

Göç türleri bakımından da sınıflara ayrılmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü göçleri; mesafeye, zamana, kişi sayısına, hukuki sürece, iradeye göre beşe ayırmaktadır (Koç, 2023, s.23). Bu çalışmada göç türü bakımından iradeye göre yapılan göçlere odaklanılacaktır. İradeye göre yapılan göçler, zorunlu ve isteğe bağlı olarak ikiye ayrılmaktadır. Zorunlu göçler doğal sebeplerden kaynaklanabileceği gibi, beşerî sebeplerden ötürü de gerçekleşebilir. İsteğe bağlı göçler de ise herhangi bir zorlama veya sınırlama bulunmamaktadır. Bu çalışmanın konusu olan bir diğer göç türü ise hukuki sürece dayanan göçlerdir. Hukuki süreçlerine göre göçler düzenli ve düzensiz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Düzenli göçte göç edecek kişi göç edeceği yere dair tüm hukuki şartları sağlamak zorundadır (Toksöz, 2006, s.110).

Henüz dünya literatüründe kesinleşmiş bir kalıpta bir göçmen tanımı yoktur. Fakat Göç Terimleri Sözlüğü'nde göçmen tanımı olarak *"Birleşmiş Milletler; sebebi olsun olmasın, gönüllü veya gönülsüz, düzenli veya düzensiz göç yolları ile fark etmeksizin*

bir yıldan fazla yabancı bir ülkede ikamet eden bireyi, göçmen olarak tanımlar.” İfadesi yer almaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, s.22).

Mülteci ise literatüre 21.Yüzyıl’da girmiş bir kavramdır. Mülteci kavramı; siyasi nedenlerden dolayı ülkesini terk ederek başka bir ülkeye göç etmesi halinde o ülke tarafından koruma hakkına sahip olunmasıyla tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, s23).

Bu sebeple iki kavram arasında farklılıklar vardır. Mülteciler siyasi sebeplerle göç ettikleri ülkeden koruma alma hakkına sahipken, göçmenlerde göç etmenin sebebiyle ilgili bir sınırlamaya tabi değildir. Göç ettikleri ülkeden koruma hakkı yoktur.

Göç kavramı bazında ele alındığında 1950-1951 göçü zorunlu bir göç olarak yaşanırken, o tarihlerde gelen göçmenlerin hiçbir hukuki hakkı bulunmamıştır. Türkiye’ye geldikten sonra ise zorunlu göçmen statüsünde olup devletten yardım alabilmiş ve bizzat devlet tarafından iskân edilmişlerdir. Sınırlar birden kapatılınca bu göç yarım kalmış ve aileler bölünmüştür.

1968 Yakın Akraba Göçü ise bölünen bu aileleri birleştirmek amacıyla, Bulgaristan ve Türkiye’nin bir araya gelerek devletlerarası bir anlaşma yapmasının sonucunda hayata geçmiştir. Bu anlaşmayla parçalanmış ailelerin birleştirilmesi amaçlanmıştır. Yakın Akraba Göçü ile sadece Türkiye’de yakın akrabası bulunan Türk asıllı Bulgar vatandaşları göç etme hakkına sahip olmuştur. Gelen göçmenler serbest göçmen statüsüne sahip olmuştur. Böylece devlet gelen göçmenlerin iskânı ile ilgili fazladan bir çaba göstermemiştir. Bu anlaşma iki devlet arasında Soğuk Savaş esnasında imzaladığı ilk anlaşma olması sebebiyle önemlidir. Uluslararası konjonktürde “Yumuşama Dönemi”nin somut bir ürünü olan bu anlaşma ve göç, Türkiye - Bulgaristan ilişkilerinde önemli ve özel bir yere sahiptir.

Bu çalışmada konu hakkında kendinden önceki çalışmalardan farklı olarak tarihsel süreci hem dönemin basını taranmış hem de bizzat göçü yaşayan göçmenlerle sözlü tarih çalışması yapılmıştır. 1968 Yakın Akraba Göçü ile Türkiye’ye yerleşen göçmenlerle, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulları’ndan (EGEBAYEK) alınan etik kurul izinleri doğrultusunda görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelere bütün katılımcılar kendi rızaları doğrultusunda katıldıklarını beyan etmiştir. Katılımcılara önceden hazırlanmış ve EGEBAYEK tarafından onaylanmış

sorular sorulmuştur. Kişisel bilgiler ve göç süreci olmak üzere iki başlığa ayrılan sorulara katılımcıların verdiği cevaplar ışığında Yakın Akraba Göçü hakkında bilgiler edinilmiştir.

Bu çalışmada yapılan sözlü tarih çalışmasında toplam 9 kişi ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler ortalama 15 dakika sürmüştür. Görüşme esnasında EGE BAYEK tarafından onaylanan ve önceden hazırlanan şu 13 soru sorulmuştur:

“A. Katılımcı hakkındaki sorular;

- 1. Adınız, soyadınız?*
- 2. Doğum tarihiniz, doğum yeriniz?*
- 3. Eğitim durumunuz?*
- 4. Medeni hâliniz?*
- 5. Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?*
- 6. Mesleğiniz?*

B. Göç hakkındaki sorular;

- 1. Aileniz Bulgaristan'dan Türkiye'ye kaç yılında göç etti?*
- 2. Bulgaristan'ın neresinden (İl/İlçe/Köy) geldiniz?*
- 3. 1950-1951 Göçü ile gelen akrabalarınız var mı?*
- 4. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederken nasıl bir prosedür uygulandı?*
- 5. Göç ederken ne tür zorluklar yaşadınız?*
- 6. Göçe dair unutmadığınız veya gelecek nesillere aktarmak istediğiniz bir anınız var mı?*
- 7. Türkiye'ye göç ettikten sonra nereye yerleştirildiniz?*
- 8. Yerleştirildiğiniz yerde zorluklar yaşadınız mı? Yaşadıysanız en çok hangi konuda zorlandınız?*
- 9. Bulgaristan'daki gelenek ve göreneklerinizi burada devam ettirdiniz mi?*
- 10. Göç esnasında ve sonrasında ne tür hukuki haklara sahiptiriz?*

11. Bulgaristan'daki yönetim tarafından sizlere karşı yürütülen politikalar hakkında neler düşünüyorsunuz?

12. Türkiye'ye geldikten sonra diğer göçmenlerle sosyal dayanışma içerisinde bulundunuz mu?

13. Göç ederken Türkiye'nin göç ve iskân politikaları sizleri olumlu yönde etkiledi mi?"

Sadece ulusal basın taramasıyla sınırlı kalınmaması yerel basın kaynaklarının da incelenmesi, sözlü tarih çalışmasına katılan göçmenlerin coğrafi olarak tek bir yer veya bölgeyi kapsamaması bu çalışmayı kendinden önceki çalışmalardan ayırmaktadır. Yapılan literatür taramalarında, Türkiye - Bulgaristan arasında yapılan göç çalışmalarında çoğunlukla 1950-1951 Zorunlu Göçü veya 1989 Zorunlu Türk Göçü'ne odaklanıldığı görülmüştür. 1968 Yakın Akraba Göçü ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça azdır. Var olan çalışmalarda ise bu çalışmadaki kadar kapsamlı bir basın taraması mevcut değildir. Basın açısından sadece ulusal basın değil dönemin yerel basını, meclis tutanakları da ele alınmıştır. Sözlü tarih çalışması konusunda ise daha önceki çalışmanın sadece birinde yapılmış olup sorulan sorular bu çalışmadaki kadar detaylı ve kapsayıcı değildir. Bu göçün diğer iki göçten daha farklı bir yere sahip olduğu göz önüne alınırsa çalışma sayısının bu kadar az olması bu çalışmanın yapılmasının ana motivasyonu olmuştur. Üstelik anlaşmanın ve göçün yapıldığı dönemin çok eski bir tarih olmaması Yakın Akraba Göçü ile Türkiye'ye gelen göçmenlerin çoğunun hayatta olması bu göç hakkında birinci ağızdan kaynakların olması açısından çok önemlidir. Böylece iki ülke arasındaki ilişkiler, krizler, tarihsel süreç ve göçler hakkında bilgilere ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Bu çalışma; Türkiye - Bulgaristan arasında yarım kalan bir göç hikayesinin tamamlanmasını ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan siyasi gelişmeleri, iki ülke arasında yaşanan krizleri, göçleri dönemin basınından destek alarak, gelen göçmenlerle yapılan sözlü tarih çalışmasıyla ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada üç ana bölüm olup ilk bölümde, Türkiye - Bulgaristan ilişkilerinin tarihsel arka planı genel olarak değerlendirilmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde iki devlet arasındaki ilişkilerinde etkili bir yere sahip olan 1950-1951 yıllarında yaşanan Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan zorunlu Türk Göçü

anlatılmıştır. 1950-1951 Zorunlu Türk Göçü'nün tarihsel kısmı, göç süreci ve sonrasında yaşanan siyasi gelişmeler incelenmiştir.

İkinci bölümde ise Türkiye'nin siyasi tarihi açısından çok önemli bir dönem olan iki darbe arasındaki dönemde (1960-1980) arası yaşanan siyasi gelişmeler ve dönemin Türk-Bulgar İlişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle de bu dönem Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin iyileşmesi, bu iyileşmenin Bulgaristan ilişkilerine etkisi ve Türkiye'nin kendi siyasi hayatında yaşanan süreçler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise çalışmanın ana konusu olan 1968 Yakın Akraba Göçü ve göçün uygulanışı; göç anlaşmasının imzalanmasıyla ilgili süreç, dönemin basını ve göçmenlerle EGE BAYEK tarafından alınan izin sonrasında yapılan sözlü tarih çalışması olarak üç ana başlığa ayrılmış kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. 1968 Yakın Akraba Göçü ile Türkiye'ye gelen göçmenlerle sözlü tarih çalışmasıyla yaşadıkları birebir olarak aktarılarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE – BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ VE 1950 BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE ZORUNLU TÜRK GÖÇÜ

1.1) Türk - Bulgar İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

Tarihsel olarak bir Türk kavmi olan Bulgarlar, özellikle Kavimler Göçü'nün etkisiyle farklı kollara ayrılmış ve başka coğrafyalara göç etmişlerdir (Kafesoğlu, 1985, s.2). Balkanlara gelen ve burada bir devlet kuran Bulgarlar, Balkan coğrafyasının önemli bir unsuru haline gelmiş ve tarih içerisinde birçok kez devlet veya prenslik kurmuşlardır. Kavimler Göçü sonrası kurdukları devletle Doğu Roma İmparatorluğu'na komşu olmuşlardır. Bu süreç içerisinde yedi Slav kavmiyle birleşerek 681 yılında I. Bulgar İmparatorluğunu ilan etmişlerdir. Zamanla asimile olarak pagan inancını terk ederek Hristiyanlık dinini benimsemişlerdir. Bulgarlar, bir Türk hükümdar unvanı olan Han'ın terk edilmesi ve devletin resmi dininin Hristiyanlık olması sonucu artık kendilerini Slav olarak tanımlamaya başlamışlardır. Doğu Roma İmparatorluğu ile ilişkileri bozulmasıyla, 1014 yılında Kral II. Basileios'un Bulgarları mağlup etmiş ve Bulgar İmparatorluğu yıkılmıştır (Karatay, 2010, s.9-10). Uzun bir süre toparlanamayan Bulgarların ikinci bir imparatorluk kurması ise 1187 yılında gerçekleşmiştir. Nitekim bu imparatorluk da uzun süre ayakta kalamamış içeride karışıklıklar ve taht savaşları, dışarıda ise haçlı seferleri ve doğusunda Osmanlı Devleti'nin Balkanlara ilerlemesi sebebiyle 1396 yılında yıkılarak tamamen Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altına girmişlerdir. (Wachtel, 2015, s.63).

Osmanlı Devleti'nin Bulgar topraklarına ilk girişi I. Murad döneminde Çirmen fethi ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra Zağra bölgesinin de Osmanlı'ya geçmesi, Yıldırım Bayazıt döneminde de Tırnovo ve Vidin'in alınmasıyla Bulgar topraklarının tek hâkimi Osmanlı Devleti olmuştur. Bulgarlar yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlı idaresi altında yaşamıştır. Bulgarlar, Osmanlı hakimiyeti altındayken din ve dil açısından hiçbir zorlama yaşamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, fethettiği topraklara Türkleşmesi için Anadolu'daki ve uç beyliklerdeki Türkleri iskân ettirmiştir (İnalçık, 2021, s.43)

18.Yüzyıl'ın sonlarına doğru Fransa'da başlayan Fransız İhtilali'nin sonucunda doğan milliyetçilik akımı, Osmanlı İmparatorluğu'nda da büyük bir ses getirmiş ve İmparatorluğun himayesi altında bulunan milletler bağımsız olma hayali kurmaya başlamışlardır. Kendi devletlerini kurmak ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak isteyen milletler birer birer isyan etmeye başlamıştır. İlk isyanı başlatan millet ise Sırpalar olmuştur (Wachtel, 2015, s.63). Ruslar, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Slav milletlerini kullanarak imparatorluğu parçalayıp boğazlarda hakimiyet kurmak istemesi sebebiyle sürekli bu milletlere destek vererek isyan etmelerine sebep olmuştur. Tam da bu dönemlerde başlayan ve uzun yıllar devam eden Osmanlı-Rus Savaşları neticesinde Osmanlı hem siyasi hem askeri hem de ekonomik yönden çok zayıflamıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (bir diğer adıyla 93 Harbi) ile Osmanlı, Kafkasya ve Balkanlardaki çoğu toprağını kaybederek ağır bir yenilgiye uğramış ve Ruslar ile masaya oturmak zorunda kalmıştır (Karakulak, 2025, s.26). Savaş sonrasında imzalanan Ayastefanos Anlaşması şartları çok ağır olması ve anlaşma hayata geçtiği takdirde Rusların tek başına Balkanları kontrol edecek olması, Avrupa Devletleri'ni rahatsız ettiği için hayata geçmemiştir. Ayastefanos Anlaşmasına göre Bulgaristan'ın bağımsız olması Rusların özellikle Bulgaristan üzerinden sıcak denizlere inmesini kolaylaştıracağı için İngilizlerin, Hindistan coğrafyasındaki sömürgelerine direkt ulaşmasına engel teşkil edecektir. Bu sebeple Osmanlı tarafından geçici olarak Kıbrıs'ı İngilizlere bırakması şartıyla Berlin'de Rusların ve Avrupa Devletlerinin katılacağı bir anlaşma konferansı düzenlenmesi talep edilmiştir (Jelavich, 2006, s.97).

13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin'de toplanan konferansta Almanya İmparatoru Şansölye Bismarck Başkanlığında; Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya bir araya gelmişlerdir. Bu konferansta Bulgaristan'ın bağımsız bir devlet yerine Osmanlı'ya bağlı bir prenslik halinde bağlı olmasına ve Ayastefanos Anlaşmasında belirlenen sınırların daraltılıp üçte biri oranına düşürülerek Balkan Dağları ve Tuna Nehri arasında kalacak şekilde sınırlandırılmasına karar verilmiştir (Karakulak, 2025, s.34). Merkezi Sofya olarak belirlenen Bulgar Prensligi, İçişlerinde bağımsız hareket ederek kendi meclislerini açıp halkın seçtiği Hristiyan bir prens tarafından yönetilirken, Dışişlerinde Osmanlı'ya bağlı olup seçtikleri prens Osmanlı yönetimi tarafından onaylanmaktadır (Özlem, 2019, s.34).

Bulgaristan'ın bir prenslik haline gelmesiyle o topraklarda yaşayan Türk nüfusunu olumsuz yönde etkilemiştir (Emiroğlu, 2007, s.42).

Bulgar Prenslığı 1879 yılında hazırlanan Tırnovo Anayasası'nı kabul ederek devletleşme sürecine başlamıştır. Güçler ayrılığı prensibine dayanan parlamenter monarşi ile yönetilen prenslik, Osmanlı'ya sadece kâğıt üzerinde bağlı kalmış ve hep sınırlarını genişletmeye çalışmıştır (Afyoncu, 2025, s.54). Bu doğrultuda Bulgar Prenslığı, Osmanlı'nın elinde kalan Doğu Rumeli vilayetine göz dikmiş ve o bölgedeki Bulgarlarla beraber hareket ederek 6 Eylül 1885 tarihinde o bölgedeki önemli şehirleri kendi sınırları içerisine katmıştır. Bu birleşmeye Osmanlı yönetimi hazırlıksız yakalanıp durumu kabul etmek zorunda kalırken, Moskova yönetimi ise kendilerinden habersiz gerçekleşen bu birleşmeden rahatsızlık duymuş ve Bulgaristan-Rusya ilişkilerinde bir kriz yaşanmıştır (Saatçi, 2009, s.23). Rusya bu durumun Berlin Anlaşmasının açıkça ihlal edilmesi anlamına geldiğini belirterek derhal İstanbul'da bir konferans düzenlenmesini istemiştir. Konferans için bir araya gelindiği esnada Sırbistan'ın Bulgar Prenslığı 'ne saldırıp Slivnitza'da mağlup olması üzerine konferans yarıda kesilmiş nihayetinde Bulgarlar bu durumdan kazançlı çıkarak Sırp'ları da yenmesinin etkisiyle elini güçlendirmiş ve güncel sınırlarını herkese kabul ettirmiştir (Özlem, 2019, s.39).

1.1.1) Osmanlı Devleti Döneminde Yaşanan Bulgaristan Göçleri

Berlin Anlaşması sonrası bağımsızlık yolunda ilerleyen Bulgarlar, Prenslik döneminde de topraklarını Bulgarlaştırmak amacıyla Türk-İslam kültürünü ve yaşantısını yok etmek istemiştir. Bu sebeple Osmanlı'ya dair her şeyi ortadan kaldırmak o topraklarda yaşayan Türk nüfusu asimile etme yoluna gitmiştir. Bulgaristan göçleri konusu ise tam anlamıyla bu noktada başlamıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonrası Bulgaristan topraklarındaki Türkler, Osmanlı Devleti'ne göç etmeye başlamıştır (Halaçoğlu, 1995, s.10). Osmanlı ise oradaki Türk nüfusunun azalmasını kendi nüfuzunun da azalması olarak gördüğünden ilk başlarda desteklemek istememiştir (Kesioğlu, 1985, s.20). Fakat zamanla çoktan göç etmeye başlamış olan Türklerin daha fazla zarar görmesini istemediği için kurumsal düzeyde kurduğu göç komisyon ve kurumlarıyla göçü kolaylaştırmak ve sistemli hale getirmek istemiştir. Bu sebeple 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) döneminde “*Umûm Muhacirin Komisyonu*” adıyla bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun kesin olarak hangi tarihte kurulduğu

bilinmemekle beraber sadece bu yıllarda faaliyet göstermiştir (Erdem, 2018, s.102). Osmanlı Devleti, 93 Harbi sebebiyle başlayan ani bir göç dalgası ile karşılaşmıştır (Yapıcı, 2012, s.182). Bu sebeple iskân için bir hazırlık yapamamış ve göçmenler için bir göç şeması oluşturamamıştır. Göçmenler geldikten sonraki zaman diliminde göçmenlere kalacak yer temin edilememiştir. İlk zamanlar göçmenler camilerde konaklamak zorunda kalmışlardır. Nitekim komisyon göçmenlerin ulaşımı konusunda iskâna göre daha planlı hareket etmiştir. Göçmenlerin liman ve demir yolu aracılığıyla gelmesi sağlanmıştır. Şumnu'daki muhacirler tren aracılığıyla Varna'ya, Varna'daki göçmenler ise gemi aracılığıyla İstanbul'a getirilmiştir (Erdem, 2018, s.108). İstanbul'a gelen göçmenler ise bir süre sonra komisyon tarafından belirli vilayetlere iskân ettirilmiştir. Osmanlı Devleti'ne gelen göçmenlerin birçoğu Bulgaristan'da yaşarken tarım ve toprakla uğraştıkları için Bulgaristan Prensliği ekonomik açıdan zorlu günler geçirmiştir (Yapıcı, 2012, s.184).

1.1.2) Bulgaristan Prensliği'nden Bağımsız Bir Bulgaristan'a Geçiş

Bulgaristan Prensliği yaşadığı tüm kriz ve iç karışıklıklara rağmen bağımsızlığını diğer devletlere kabul ettirmeye çalışmaktan vazgeçmemiştir. Osmanlı Devleti'ne karşı çıkabilecek en küçük bir krizi bile bağımsızlıklarına ulaşmak için kullanmak isteyen Bulgar Prensliği, nihayet 12 Eylül 1908 tarihinde istediği fırsatı yakalamıştır. Dönemin padişahı II. Abdulhamit'in doğum günü için İstanbul'da düzenlenen ve dış temsilcilerin de katıldığı davete, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik olduğu gerekçesiyle davet edilmemesi üzerine Bulgaristan Prensliği bir kriz çıkarmıştır. Bulgaristan Prensliği, temsilcisini geri çağırarak buna karşın Osmanlı Devleti de Sofya'daki temsilcisini çağırarak ve böylece iki taraf arasındaki ilişki kesilmiştir (Ünal, 1997, s.55). Bu olaydan on gün sonra 22 Eylül tarihinde Bulgaristan Prensliği Doğu Rumeli'de bulunan ve Osmanlı Devleti'nin de hak sahibi olduğu demiryollarını millileştirmiştir. O esnada Osmanlı Devleti'nde ise siyasi karışıklıklar baş göstermiş ve Jön Türkler olarak da bilinen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri padişah II. Abdulhamit'e karşı ayaklanmıştır. Yeniden meşrutiyet isteyen bu cemiyet padişahı devirmiş, Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesini sağlamış ve resmi olarak İkinci Meşrutiyet dönemini başlatmışlardır. Bu sebeple Osmanlı Devleti, demiryollarını millileştiren Bulgaristan Prensliği'ne karşı geç müdahale edebilmiş ve yaşanan olaylar karşısında biraz daha

sessiz kalmıştır. Bu durumu fırsat olarak gören Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun varisi olan Prens Ferdinand, Bulgaristan'ın bağımsız olduğunu ilân etmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki bu yeni yönetim ise bu duruma gereken tepkiyi gösterememiş ve 5 Nisan 1909 tarihinde Bulgaristan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir (Özlem, 2019, s.43). Bulgaristan'ın bağımsız olması Balkanlar'da yeni gelişme ve durumların meydana gelmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nden kopan diğer Balkan ülkeleri bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir savaş başlatmış adeta 500 küsur yıldır içlerinde tuttukları kını ortaya çıkarmışlar, büyük ve kanlı göçlere sebep olmuşlardır.

1.1.3) Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti - Bulgaristan İlişkileri

Balkanlar'daki bağımsız devlet sayısı arttıkça Slav etkisi de artmış, Rusya bölgedeki nüfuzunu giderek arttırmıştır. Rusya'nın izlediği Panslavizm politikası bölgede yeni bir savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı güçlü bir Slav bloku kurmak isteyen Rusya, Osmanlı Devleti'nden ayrılan ve çoğu Slav olan milletlerin kendi devletlerini kurmasında önemli bir rol oynamıştır (Jelavich, 2006, s.101-102). Bağımsızlıklarını kazanan bu milletler için en önemli ortak nokta bölgedeki Osmanlı hakimiyetini tamamen kırmak hatta yok etmeyi istemek olmuştur. Nitekim bu uğurda yeni bağımsızlık kazanan Balkan devletleri kendi aralarında anlaşmalar yapmışlardır. (Özlem, 2015, s.492-493). Bu anlaşmalarda öne çıkan devlet ise Bulgaristan olmuş, önce Mart 1912 yılında Sırbistan ile daha sonrasında Mayıs 1912'de Yunanistan ile bir anlaşma yapmıştır. Ekim 1912 tarihine gelindiğinde ise Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında bir ittifak kurulmuştur. Balkanlar'da çıkan isyan ve savaşları kolay bir şekilde kontrol altına alabilen Osmanlı Devleti, Balkanlar'da çıkan bu savaşa tamamen hazırlıksız yakalanmış ve büyük bir şok yaşamıştır. Osmanlı Devleti kendisine karşı birleşen dört Balkan ülkesi karşısında askeri üstünlüğü sağlayamamıştır. Asker sayısının az kalmasının yanı sıra Rumeli'de bulunan savaş yeteneği yüksek 120 tabur askerin terhis edilmiş olması, II. Meşrutiyet ile ordunun fiilen siyasete karıştığı için komutanlar arasında bundan doğan görüş ayrılıklarının artması, savaş esnasında savunmanın yetersiz kalması, üç ay gibi kısa bir zamanda Balkanların kaybedilmesine neden olmuştur (Öztuna, 2006, s.91-92). Balkan Savaşlarında asıl büyük savaşlar Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasında yaşanmıştır. Trakya Bölgesinde yoğun çatışmalar yaşanmış, Bulgaristan ordusu

başkomutanı bütün ilgisini bu bölge üzerinde yoğunlaştırmıştır (Jelavich, 2006, s.103).

Birinci Balkan Savaşı resmi olarak Ekim 1912’de Karadağ’ın savaş ilan etmesiyle başlamış ittifakın diğer üyelerinin katılmasıyla tüm Balkanlara yayılmıştır. Bulgaristan Çatalca’ya kadar gelmiş, Sırbistan Üsküp, Priştine ve Manastır’ı; Yunanistan Selanik, Yanya, Bozcaada, Limni, Sakız ve Midilli adalarını; Karadağ ise İşkodra’yı almak için harekete geçmiştir. Osmanlı Devleti’nin haricinde Arnavutluk da Balkan orduları tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin kısa sürede net yenilgisinin ardından Avrupa’nın büyük güçleri Balkan ittifakı ve Osmanlı Devleti’ne savaşı bıraktırmak masaya oturmaları için baskı yapmıştır. Bu baskıların sonucunda 30 Mayıs 1913 tarihinde Londra’da düzenlenen konferansta Londra Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sonucunda Osmanlı Devleti’nin sınırları Midye-Enez hattının doğusuna kadar gerilemiş, Bulgaristan ise güney yönünde topraklarını genişletmiş ve Ege Denizi’ne kadar ulaşmıştır. Bu durum aslında Rusların Bulgaristan üzerinden sıcak denizlere inmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda Osmanlı Devleti’nin, batıdaki tek komşusu Bulgaristan olmuştur. Birinci Balkan Savaşı’nın sonucunda Osmanlı toplamda 167.312 kilometrekare toprak kaybetmiştir. Bu topraklar üzerindeki nüfus sayısının 6.582.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayı Osmanlı Devleti’nin yeni ve büyük bir göç dalgası yaşayacağı anlamına da gelmektedir. Birinci Balkan Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti’ne göç edenlerin sayısı tam olarak bilinmemekle birlikte göç eden muhacirlerin sayısının tahmini 450.000 kişi olduğu yönündedir (Ağanoğlu, 2001, s.95).

Balkanlardaki toprakların kaybedilmesiyle sayısı yüzbinleri geçen muhacirler Anadolu topraklarına gelmeye başlamıştır. İstanbul’a akın eden göçmenler zulüm ve işkenceden kurtulduklarına sevinirken Osmanlı Devleti ise gelen göçmenleri nasıl iskân edip yerleştireceğini düşünmeye başlamıştır (Halaçoğlu, 1995, s.30). Bu sebeple yeniden bir muhacir komisyonuna ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda 13 Mayıs 1913 tarihinde “*Aşâir ve Muhâcirîn Müdüriyet-i Umûmiyesi*” adıyla yeni bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun istatistiklerine göre 1913 yılında Bulgaristan’dan Osmanlı Devleti’ne 57.481 kişi gelmiştir (Erdem, 2018, s.183). Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sonucunda gelen muhacirleri ekonomik sorunlar ve ulaşım sorunu yüzünden Anadolu içlerine kadar iskân ettiremediğinden dolayı gelen

muhacirler genellikle Ege ve Marmara Bölgesi'ne yerleştirilmiştir. Edirne, Bursa, Balıkesir ve Aydın civarına 78.848 kişi iskân ettirilmiştir (Halaçoğlu, 1995, s.49). İzmir daha önceki göçlerden dolayı çok göç aldığından İzmir'e pek fazla göçmen yerleştirilememiştir.

Birinci Balkan Savaşı'ndan en kârlı çıkan ülke Bulgaristan olmuş ve bu durum diğer Balkan ülkelerini son derece rahatsız etmiştir. Osmanlı Devleti ise Birinci Balkan Savaşı'ndan aldığı ağır yenilgi sonrası kaybettiği toprakları tekrar sınırlarına katmak istemiştir. Toprak paylaşımı konusunda çıkan görüş ayrılıkları Balkan ülkelerini gizli görüşme ve anlaşma yapma yoluna itmiştir. Osmanlı sınırları içerisindeki Makedonya'nın paylaşılmasına dair Yunanistan ve Sırbistan kendi aralarında gizli bir anlaşma yapmış, Bulgaristan ise Makedonya toprakları üzerinde kendisinin de hak sahibi olduğunu ileri sürerek iki devlete de savaş ilan etmiştir. Karadağ ve Romanya ile bir araya gelerek Bulgaristan'a karşı savaş ilân etmişlerdir. Bu savaş ilanını kaybettiği toprakları geri kazanma fırsatı olarak değerlendiren Osman Devleti, Edirne'yi geri almak için savaşa dahil olmuştur. Bütün komşularının kendisine karşı savaş açmasıyla Bulgaristan, Birinci Balkan Savaşı sonundaki tüm avantajını kaybetmiştir. Osmanlı Devleti ve Bulgaristan açısından savaş sonucuna bakıldığında; Osmanlı Devleti Edirne'yi Bulgaristan'ın elinden geri alıp Batı Trakya bölgesini Bulgaristan'a bırakarak 29 Eylül 1913 tarihinde imzalanan İstanbul Anlaşması ile bunu resmileştirmiş ve savaştan çekilmiştir.

Yapılan bu iki Balkan Savaşı da Balkanlardaki Türkler için sancılı göç süreçleri doğurmuş ve 93 Harbi sonrasında yaşanan göç sürecinin bir benzerini yaşamak zorunda kalmıştır. Balkanlardaki Türk nüfus için tarihsel bir travma olarak da değerlendirilebilen bu süreçte Macaristan'da çıkarılan "Anap" adlı gazetenin 7 Şubat 1913 tarihinde yayınladığı yazıya göre; sadece Makedonya'da 60.000 Müslüman Arnavut'la beraber 40.000 Türk katledilmiştir (Şimşir, 1985, s.53). Nitekim hem Batı hem de Doğu Trakya için ortaya çıkan bilanço Makedonya'ya göre daha ağırdır. Bulgarlar, Birinci Balkan Savaşı'nda İstanbul sınırlarına kadar geldiği için sadece Batı Trakya'da değil Doğu Trakya bölgesinde de Türk ve Müslümanlara karşı harekete geçmiştir (Özlem, 2019, s.46).

Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti açısından yeni sorunlar da doğurmuştur. İmzalanan anlaşmalar sonucunda Batı Trakya bölgesiyle alakalı sorunlar çıkmıştır. Bulgaristan

ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan İstanbul Anlaşması'nda Batı Trakya'yı ilgilendiren en önemli husus Osmanlı Devleti'nin Meriç Nehri'nin batısına geçmeyeceğini beyan etmiş olmasıdır. Meriç Nehrinin batısındaki bölge olarak tanımlanan Batı Trakya, bu anlaşmayla yüzyıllar sonra Türk yurdu olmaktan çıkmıştır. Nüfusunun %85'i Türk olan Batı Trakya Bölgesi, Bulgaristan tarafından işgal edilince İstanbul Hükümeti oradaki Türklerin haklarını korumak istemiştir. Bu sebeple Enver Bey'in emriyle 116 kişilik bir bölük Ortaköy'e yollanmıştır. Bulgar çetelerince katledilen 400 Türk'ün cenazelerini görmüş bu manzaraya karşılık olarak Koşukavak üzerine ilerlemiş ve burada çeteden 83 kişi esir alınmıştır (Gündağ, 1987, s.121). Çete tamamen yok edildikten sonra Koşukavak'ta milli bir birlik kurulmuş ve bu tabur Mestanlı'ya doğru ilerlemiş ve savaşımadan Mestanlı'yı aldıktan sonra Kırcaali'ye kadar gelmiş ve burada ufak bir müdahale ile Kırcaali de ele geçirilmiştir (Bıyıklıoğlu, 1992, s.74). Bunun üzerine bu birliğe ileride Teşkilatı Mahsusa'nın ilk başkanı olacak olan Süleyman Askeri Bey de katılmış ve 31 Ağustos 1913 tarihinde Gümölcine ve bir gün sonra ise İskeçe Türk birlikleri tarafından alınmıştır. Batı Trakya'nın tekrardan Türk birliklerince ele geçirilmesi hem Bulgaristan'ı hem de İstanbul yönetimini rahatsız etmiş ve geri İstanbul'a dönmeleri emredilmiştir (Özlem, 2019, s.48). Bu emre uymayan birlik, Osmanlı Devleti ile ilişkisini kesmiş Batı Trakya'da bağımsız bir devlet kurmuşlardır. Bu devlet yönetim şekli cumhuriyet olan ilk Türk devleti olma özelliğini taşımaktadır. 12 Eylül 1913 tarihinde kurulan Batı Trakya Türk Cumhuriyeti ne yazık ki İstanbul Anlaşması'nı ihmal ettiği gerekçesiyle yaklaşık bir ay kadar varlık gösterebilmiştir. 25 Ekim 1913 tarihinde kendi kendini fesheden Batı Trakya Cumhuriyeti sessiz sedasız Bulgaristan'a geri teslim edilmiştir.

Öte yandan Balkanlar'da değişen dinamikler, sınırlar, rejimler yeni paylaşım ihtiyaçlarını doğurmuştur. Bu paylaşım doğal olarak büyük ülkelerin etkisi ve isteği doğrultusunda şekillenmiştir. Bu sebeptendir ki; İkinci Balkan Savaşı'ndan hemen bir yıl sonra Balkanlar merkezli yaşanan bir krizle bütün büyük ülkeler ilk dünya savaşını başlatmıştır. Patlamaya hazır bir barut olan Balkanlar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Arşidükü Franz Ferdinand'ın Saraybosna ziyareti esnasında Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından düzenlenen suikasta kurban gitmesiyle iyice karışmış ve savaşın merkezi haline gelmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu suikastın ardından Sırbistan Krallığı'na ultimatö vermiştir. Nihayetinde çatışmalar 28 Temmuz 1914 tarihinde başlamış ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu,

Sırbistan'a savaş ilân etmiştir. Rusya'nın Sırbistan'ı, Almanya'nın da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu desteklemesiyle ittifaklar belirlenmeye başlamıştır.

1.1.4) Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti - Bulgaristan İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Balkan Savaşları'nda; Osmanlı Devleti ve Bulgaristan birbirleriyle savaşmış olmalarına rağmen, Avrupa'da dengelerin değişmesi ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 19 Ağustos 1914 tarihinde gizli bir ittifak kurma yoluna girmişlerdir. Bu ittifaka göre iki devlet birbirlerine saldırmayacaklarının sözünü verirken, kendilerine başka bir Balkan ülkesinin saldırması durumunda da birbirlerini destekleyeceklerini beyan etmişlerdir (Sarınay, 2015, s.264-265). Osmanlı Devleti sadece Bulgaristan ile değil Almanya ile de gizli bir anlaşma yapmış ve 2 Ağustos 1914 tarihinde Türk-Alman Askeri İttifakı imzalanmıştır. Almanya, Rusya'ya karşı savaş ilan etmiş fakat Osmanlı Almanya ile ittifak olduğu halde tarafsız kaldığını beyan etmiştir. Almanya bu durum karşısında bir an önce Osmanlı'nın savaş ilan etmesini istemiş fakat Osmanlı savaş hazırlıklarını tamamlamadan ve Bulgaristan'ın savaşa girme durumu kesinleşmeden adım atmak istememiştir (Görgülü, 1993, s.47). Akdeniz'de seyir halindeki iki Alman savaş gemisi, İngilizlerin kendilerini takip etmesi üzerinde Çanakkale Boğazı'ndan Osmanlı karasularına giriş yapmıştır. İngiltere ise bu iki geminin derhal boğazdan çıkmasını istemiştir. Osmanlı Devleti ise böyle bir durumda resmen savaşa girmek yerine Almanlara ait olan Goeben ve Breslau gemilerini 80.000.000 Mark karşılığında satın almış, isimlerini Yavuz ve Midilli olarak değiştirmiştir. Gemi mürettebatına Osmanlı üniforması giydirilmiş gemilere Osmanlı bayrağı çekilmiştir. Mürettebatın başında ise Alman Amiral Souchon getirilmiştir.

Almanya, Osmanlı Devleti'nin artık resmi olarak savaşa katılmasını istemiş ve Osmanlı Ordusu Başkomutan Vekili olan Enver Paşa ile hareket etmiştir. 27 Ekim 1914 tarihinde Yavuz ve Midilli gemilerini tatbikat yapmak amacıyla Karadeniz sularına açılmış ve Rusya'nın Sivastopol, Odessa, Kefe ve Novrosiski limanlarını bombalamıştır. Bu olayın sonucunda 2 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da ise İngiltere Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır (Armaoğlu, 1994, s.301).

Bulgaristan, Osmanlı Devleti kadar hızlı savaşa girmektense daha temkinli davranmayı tercih etmiştir. Bulgaristan'daki Çiftçi Birliği ve sosyalist kesim savaşa girmeyi istememektedir. Öte yandan Bulgaristan Kralı I. Ferdinand ve Başbakan Vasil Radoslavov Almanya ile yakın ilişkiler kurmuştur (Jelavich, 2006, s.125). Bir

dünya savaşına dahil olmak için yeterli kaynaklara sahip olmadığını belirten Bulgaristan, yeni kaynak arayışına girmiş ve Alman bankalarından oluşan bir birlikten 500 milyon leva kredi almıştır (Özlem, 2019, s.52). İttifak Devletleri ise bu yakınlaşmadan faydalanarak Bulgaristan'a büyük vaatlerde bulunmuştur. Savaş kazanıldığı takdirde Makedonya topraklarının Bulgaristan'a verilmesi, hatta kontrolü Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Dedeağaç demiryolunun da Bulgaristan'a bırakılması kararlaştırılmıştır. Bulgaristan, İttifak Devletlerine yaklaştıkça Makedonya topraklarına hâkim olma düşüncesi artmış ve İttifak Devletlerinin kendisine vadettiği Büyük Bulgaristan hayalinin etkisi altında kalmıştır (Özlem, 2019, s.53). Bu noktada kendisine vadedilen topraklara ulaşmak isteyen Bulgaristan, İttifak Devletleriyle 6 Eylül 1915 tarihinde gizli bir anlaşma yaparak Sırbistan'a kolektif bir şekilde saldırıyı planlamıştır. Bulgaristan aynı gün Osmanlı Devleti ile de gizli bir anlaşma yaparak Dimetoka'yı geri almış, böylece Osmanlı Bulgaristan sınırı tekrar Meriç Nehri olmuştur.

Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ilk defa büyük bir savaşta ittifak olarak yer almış ve Balkan Cephesinde devam eden savaşta beraber Sırbistan'a girmişlerdir. Sırbistan bu işgalle Arnavutluk'a kadar çekilmek zorunda kalmış ve savaş tüm Balkanlara yayılmıştır.

Henüz savaş devam ederken yıkılacağı kesin gözüyle bakılan Osmanlı Devleti'nin, sadece İtilaf Devletleri tarafından değil müttefikleri olduğu İttifak Devletleri tarafından da yapılan gizli anlaşmalar yoluyla parçalanması planlanmıştır. İtilaf Devletleri Bulgaristan'ı kendi tarafına çekmek için müttefikleri olan Yunanistan'ı; Osmanlı Devleti'nden gelecekte alınacak toprakları paylaşırken Bulgaristan'a taviz vermesi konusunda ısrar etmişlerdir. Yunanistan Başbakanı Venizelos söz konusu taviz için Kavala bölgesini Bulgaristan'a vermeyi kabul etmiş ancak karşılığında bir milyona yakın Rum'un yaşadığını iddia ettiği İzmir'i istemiştir (Jelavich, 2006, s.128).

Bir diğer taraftan Rusya'daki çarlık rejiminin yıkılması ve Bolşeviklerin İhtilal yapmasıyla Rusya savaştan çekilmiş ve İttifak Devletleriyle Brest-Litovsk'ta barış görüşmelerine oturmuştur.

Birinci Dünya Savaşı, İttifak Devletleri'nin ağır yenilgisiyle sona ermiş imzalanan ateşkes antlaşmalarından sonra sıra kalıcı barışı sağlamak amacıyla barış görüşmelerine gelmiştir. Bu nedenle 18 Ocak 1919 tarihinde Paris'te barış

görüşmeleri için masaya oturulmuştur. Bu konferansta İtilaf Devletleri; karar mekanizması olarak Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın içinde bulunduğu beş ülkeden oluşan bir konsey kurmuştur. Her ne kadar beş ülkeden oluşsa da asıl kararları alan ve görüşmeleri yöneten İngiltere ve Fransa olmuştur. Kaybeden İttifak Devletleri'ne çok ağır maddelerden oluşan ve ülkeleri fiilen işgale açık hale getirerek yıkılmaya sürükleyen anlaşmalar imzalatılmıştır (Armaoğlu, 1994, s.315).

Bulgaristan ile İtilaf Devletleri arasında 27 Kasım 1919 tarihinde imzalanan Neuilly Barış Antlaşması neticesinde Bulgaristan'ın güncel topraklarında bazı değişimler olmuştur. Bulgaristan sadece Birinci Dünya Savaşı sırasında ele geçirdiği toprakların yanı sıra kendi sınırları içerisinde olan üç bölgeyi de kaybetmiştir. Sofya yönetimi için önem teşkil eden Güney Dobruca bölgesini Romanya'ya; Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti'nin elinden aldığı Batı Trakya Bölgesindeki Gümülcine, İskeçe ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a; Tsaribrod ile Sturmitsa bölgesini ise Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na (ileride Yugoslavya adını alacaktır) bırakmak zorunda kalmıştır. Bu anlaşmayla Bulgaristan'ın Ege Denizi ile olan tüm bağlantısını yitirmiştir (Özlem, 2019, s.54).

Osmanlı Devleti ise Bulgaristan'a göre daha ağır bir anlaşma imzalamıştır. Daha savaş bitmeden nasıl paylaşılacağı konuşulan ve planlanan Osmanlı Devleti, imzaladığı Sevr Barış Antlaşması ile sadece kâğıt üzerinde varlığını sürdüren bir devlet haline getirilmeye çalışılmıştır. Nitekim I. Dünya Savaşı biter bitmez Anadolu'da halk işgale karşı Mustafa Kemal Paşa önderliğinde direnişe başlamış ve yönetim ikiye bölünmüştür. Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları Anadolu'nun çeşitli illerinde kongreler düzenleyip genelgeler yayınlamaya başlamış ve İstanbul'daki yönetimden ayrı olarak Ankara'ya gelerek yeni bir yönetim kurma yoluna girmişlerdir (Oran, 2008, s.112).

Öte yandan Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin müttefik olması, Bulgaristan'daki Türk nüfus için olumlu bir hava yaratmıştır. Balkan Savaşları esnasında Türklere karşı uygulanan göçe zorlama, asimile etmeye çalışma gibi sert politikalar terk edilmiştir. Bulgaristan'ın tutumunun değişmesinde müttefik olmak ve savaş esnasında Bulgaristan'daki Türklerin Bulgar ordusunda düşmana karşı beraber savaşması, isyan etme çabası içinde olmaması etkili olmuştur (Özlem, 2019, s.55). Savaş dönemindeki ana propaganda Türk ve Bulgar halklarının

kardeşliği üzerine olmuştur. Bu olumlu havanın oluşmasında Mustafa Kemal'in de yadsınamaz bir payı vardır. 1913-1914 yılları arasında Sofya'da askeri ataşe olan Mustafa Kemal, Bulgar komutanlarla yakın iletişim kurmuş ayrıca Bulgar meclisindeki Türk vekillerinden biri olan Şakir Zümre ile de yakın bir dostluk kurmuştur (Deliorman, 1964, s.48).

Millî Mücadele Döneminde Türk Bulgar ilişkileri iyimser bir hava içerisinde ilerlemiştir. Sevr Barış Antlaşması'nı kabul etmeyerek kendi kaderini tayin eden Türk halkı, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bağımsızlık mücadelesine girmiş ve bu mücadelenin yarattığı bağımsız olma fikrinden Bulgaristan da etkilenmiştir. 1919 yılında başlayan mücadeleden bir yıl sonra Mayıs 1920'de Bulgaristan'da Bağımsız Çiftçi Partisi yönetimi ele geçirmiş ve temel söylemi antiemperyalizm ve savaş karşıtlığı olan Alexander Stoimenov (Aleksander Stamboliyski) başa gelmiştir (İmamoğlu, 2009, s.6). Millî Mücadele döneminde Bulgarlar, Anadolu'daki bağımsızlık hareketine manevi olarak destek vermiştir. Türkiye'nin Sofya'da bir temsilcilik açmasına izin veren Stamboliyski sayesinde iki ülke arasındaki ilişkiler iyi bir ivme kazanmıştır. Mustafa Kemal, iki ülke arasındaki ilişkileri ilerletmek amacıyla Şubat 1921 yılında Sofya'ya gitmesi için yakın dostu olan Cevat Abbas Bey'i görevlendirmiştir (Özlem, 2019, s.58). Cevat Abbas Bulgaristan'a gittikten sonra oradaki Türklerin, Millî Mücadele'ye verdikleri destekleri organize etmiştir. İtilaf Devletleri bu durumu hemen fark etmiş ve Bulgaristan yönetimine yaptığı uyarılar sonucunda Cevat Abbas Bey'i geri Türkiye'ye dönmesine sebep olmuştur (Gürer, 2006, s.272). Bulgaristan ise İtilaf Devletleri'nin bütün yaptırımlarına rağmen Türkiye ile ilişkilerini ilerletmeye çalışmış, hatta Yunanistan'a karşı beraber saldırılarda bulunmuş, Trakya'daki Türklerin Bulgaristan topraklarını üs gibi kullanmasına izin vermiş, Türkiye'ye karşı düzenlenecek olası bir saldırıda Bulgaristan üzerinden geçilmesine karşı çıkmış ve Anadolu'ya silah ve cephane yardımı göndermiştir (Özlem, 2019, s.59). Stamboliyski iktidarında en iyi zamanlarını yaşayan Bulgaristan Türkleri, hem Bulgaristan meclisine sekiz milletvekili sokmuş hem eğitim hayatında

Türkçe eğitim alabilmiş hem de sosyo-kültürel alanda söz sahibi olmuşlardır. Nitekim 9 Haziran 1923 tarihinde Bulgaristan'da yapılan askeri darbe sonucu yönetime gelen faşist iktidar, Türk azınlığın refahının gelişimine son vermek istemiştir. Stamboliyski'

den sonra başa gelen Aleksander Tsankov ise sadece Bulgar milletine önem vermiş ve azınlıklara verilen hakların daraltılmasını istemiştir. Bu sebeple Türkiye - Bulgaristan arasındaki ilişkilerin ilerletilmesine yönelik çalışmalar da yavaşlamaya başlamıştır.

1.1.5) Atatürk Dönemi'nde Türkiye - Bulgaristan İlişkileri

Türklerin Anadolu'da verdiği Kurtuluş Savaşı'nın ardından 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen kurulmasıyla Mustafa Kemal Atatürk ülkenin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Atatürk dönemi Türk dış politikasında öne çıkan unsurlar Lozan'da halledilemeyen sorunları çözüme kavuşturmak, ülkenin yeni sınırlarını muhafaza etmek ve diğer ülkelerle barışçıl ilişkiler kurmak olmuştur. Bu doğrultuda özellikle komşu ülkelerle dostluk anlaşmaları imzalanmış ve yakın ilişkiler kurmaya özen gösterilmiştir. Bulgaristan ile kurulan ilişkilerde de öncelik iyi komşuluk ilişkileri olurken Türk azınlığı konusu da öne çıkan unsurlardan olmuştur. Stamboliyski'den sonra başa gelen Tsankov ise komşuluk ilişkilerine önem verirken, Türk azınlığının hakları hususunda daha katı bir politika izlemiştir. Türkiye ise bu durum karşısında Sofya yönetimine güven duymakta zorlanmıştır. Bunun üzerine Bulgaristan, iki devlet arasında güven ortamını sağlayabilmek adına diplomat olarak Simon Radev'i 1924 yılında Ankara'ya yollamıştır (Özlem, 2019, s.64). Böylece iki devlet arasında dostluk anlaşması imzalanması gündeme gelmiş fakat ortaya çıkan fikir ayrılıkları sebebiyle bir sonuca varılamamıştır. Özellikle de azınlık hakları, Bulgaristan'daki Türk okulları, Türkiye'deki Bulgar okulları ve göçmenler konusundaki fikir ayrılıkları etkili olmuştur (Değerli, 2006, s.67-68). Atatürk'ün bu meselenin uzamasından rahatsız olması ve bir sonuca varılamayacaksa görüşmelerin tamamen kesilmesini söylemesiyle Sofya yönetimi anlaşmaya karar vermiştir. Bunun üzerine 18 Ekim 1925 tarihinde iki ülke arasında "*Türkiye - Bulgaristan Dostluk Anlaşması ile Ek Protokol ve İkamet Sözleşmesi*" yapılmıştır. Bu anlaşmayla Bulgaristan'daki Türk azınlığının hakları korunmuş ve iki ülkedeki azınlığa da istedikleri zaman anavatanlarına göç etme hakkı verilmiştir (Özlem, 2019, s.65).

Yapılan anlaşmayla Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılacak olan göçler sistemli bir hale getirilmiş ve geçmişte Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı büyük kitlesel göçler sonucunda ortaya çıkan zorluklar Atatürk döneminde tekrar etmemiştir. Bu dönemde

Bulgaristan'dan Türkiye'ye toplamda 198.688 Türk göç etmiştir (Ağanoğlu, 2001, s.310).

18 Ekim 1925 tarihinde imzalanan Dostluk Anlaşmasıyla beraber Oturma Sözleşmesi de imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki ülkenin vatandaşları da anavatanlarına göç edip yerleşebilme hakkına sahip olmuştur. Anlaşmanın ikinci maddesine göre ülkeler isteğe bağlı göç ile ilgili hiçbir sorun çıkarmayacak, göçmenler beraberinde taşınabilir mallarını da istedikleri gibi getirebilecek, taşınamaz mallarını ise tasfiye etmek durumunda olacaktır (Şimşir, 1986, s.378). Anlaşmadaki bu maddeyle birlikte Sofya yönetimi Türkiye'ye yapılacak göçleri engellemeyeceğinin sözünü vermiştir. İkamet anlaşmasıyla beraber Atatürk dönemindeki ilk düzenli göç süreci de başlamıştır. Bu anlaşma neticesinde 1930'lu yıllar boyunca Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaklaşık 20.000 civarı Türk gelmiştir. 1925 İkamet Anlaşması, günümüzde hâlâ yürürlükte olduğu için Bulgaristan yönetimi Türkiye'ye yapılacak olan isteğe bağlı göçleri engellemekle sorumludur.

Bulgaristan'da kalan Türk azınlığı ise Türkiye'de yapılan inkılapların hepsini benimsemiş ve kendilerine entegre etmeye çalışmışlardır. 1928 yılında Arap harflerinin terk edilip Latin alfabesine geçilmesi suretiyle yapılan harf inkılabı, Bulgaristan'daki Türk aydınlar sayesinde oradaki Türk okullarına da sirayet etmiştir. Bu sayede Türkiye haricindeki yeni Türk alfabesini kabul eden ilk Türk halkı Bulgaristan Türkleri olmuştur. (Şimşir, 1986, s.128).

Bulgaristan'daki Türklerin bu kadar kısa sürede inkılapları benimsemesi ve uygulamasının ardında oradaki Türklerin sıkı bir şekilde örgütlenmesi yatmaktadır. Örgütlenme konusunda Türk Öğretmenler Birliği ve Turan Gençlik Birliği etkili olmuştur. Türk Öğretmenler Birliği'nin temeli 1906 yılında Şumnu'da kurulan "*Muallim-i İslamiye Cemiyet-i İttihadiyesi*" adlı birliğe dayanmakta olup Bulgaristan'daki Türklerin eğitim hakları konusunda faaliyet göstermiştir. Türk Öğretmenler Birliği sadece harf inkılabı sonrası alfabeyi değiştirmekle kalmayıp, Türkçe yayınlar çıkarılmasını ve okullarda laik eğitim sistemine geçilmesini sağlamıştır. Türkiye ise bu birliğe Sofya Büyükelçisi Hüsrev Gerede aracılığıyla destek vermiştir (Memişoğlu, 2002, s.171). Turan Gençlik Birliği ise 1920'li yıllarda Bulgaristan'daki Türkler tarafından kurulan tüm spor derneklerinin tek bir birlik altında toplanmasıyla oluşturulmuş, özellikle spor dalında birçok faaliyet

düzenlemiştir (Özlem, 2019, s.70). Bulgaristan'daki Türk gençleri arasında rağbet gören Turan Gençlik Birliği kısa sürede ün kazanmıştır. Bu iki örgüt de kapatılana kadar Bulgaristan'daki Türklerin birlikte hareket etmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. 1929 yılı 31 Ekim-3 Kasım günleri arasında Sofya'da düzenlenen Bulgaristan Türkleri Milli Kongresi iki örgütün gayretleri sayesinde gerçekleşmiştir. Bu kongrede oradaki Türklerin eğitim ve din konusundaki problemleri gündeme alınmış ve bu konularda bazı derneklerin kurulmasına karar verilmiştir (Özlem, 2019, s.71). Düzenlenen bu kongre Bulgaristan Türklerinin düzenlediği en büyük etkinlik olarak kalmış, ne yazık ki bir daha bu büyüklükte bir kongre yapılamamıştır. Nitekim bu iki birlik de 1933 yılında Bulgaristan'da yapılan darbe sonucunda yeni yönetim tarafından kapatılmıştır.

Bulgaristan'ın Balkanlar'da yayılmacı, revizyonist politikalar izlemesiyle Türkiye sınırlarını muhafaza etmeye yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda 1929 senesinde Türkiye ve Bulgaristan arasında "*Tarafsızlık ve Uzlaşma Antlaşması*" yapılmıştır. Bulgaristan'ın, Avrupa'daki bir diğer revizyonist bir yaklaşım benimseyen İtalya ile hareket etme olasılığından rahatsızlık duyan diğer Balkan ülkeleri, bu olasılığın önüne geçmek adına Bulgaristan'a karşı bir birlik kurma yoluna girmiştir. Bu sebeple Yunanistan ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler iyileşmeye başlamıştır. İki ülkenin başbakanları İsmet İnönü ve Konstantinos Çaldaris 14 Eylül 1933 tarihinde bir araya gelmiş, Trakya'daki sınırları korumak, uluslararası arenada birbirleriyle ilgili her hususta karşı tarafı önceden bilgi verme gibi diplomatik konuları içeren "*Samimi Anlaşma Belgesi*"ni imzalamıştır (Oran, 2008, s.349). Bu anlaşma revizyonist politikalar izleyen Bulgaristan'a karşı, birlikte hareket etmek amacıyla on yıl geçerli olacak şekilde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, Balkan Antantına giden yolda iki Balkan ülkesi arasında imzalanan ilk ikili anlaşma özelliği taşımaktadır. Bulgaristan, iki ülkenin bu denli yaklaşmasından rahatsızlık duymuş bu sebeple Türkiye tarafından bu anlaşmaya dahil edilmek istenmiştir. Nitekim Bulgaristan revizyonist politikalarından vazgeçmek istemediği için bu anlaşmaya dahil olmaya sıcak bakmamıştır (Jelavich, 2006, s.224).

Yapılan anlaşma sonrasında Balkan ülkeleri, Türkiye ve Yunanistan'ın bu hamlesinin tehdit olarak görmüş ve tüm Balkan ülkeleri birlikte harekete geçme isteği duymuştur.

1930 yılında birincisi Atina’da, Ekim 1931 yılında İstanbul’da, 1932 senesinde Bükreş’te ve son olarak Kasım 1933 tarihinde Selanik’te olmak üzere dört Balkan Konferansı düzenlenmiştir. Yapılan bu görüşmelerde siyasi birlik tam olarak sağlanamayıp görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Nitekim Almanya ve İtalya’da yükselişe geçen nasyonalist sağ hareket Balkan ülkelerini fazlasıyla endişelendirdiği için, nihayetinde 1934 yılında birliktelik sağlanmış ve 9 Şubat 1934’te Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya arasında Balkan Antantı kurulmuştur (Özlem, 2019, s.67). Türkiye, Bulgaristan’ın katılımı olmadan Balkanlar’da tam bir barış ortamının sağlanamayacağını düşünmekte bu sebeple Bulgaristan’ın da bu antantın içinde olması fikrini savunmuştur. Bulgaristan’ın bu antanta dahil olmasını sağlamak için dönemin Dışişleri Bakanı Tefrik Rüştü Aras Sofya’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret esnasında Türkiye ve Bulgaristan arasında 1929 yılında imzalanan dostluk anlaşması yenilenerek süresi beş yıl daha uzatılmıştır (Oran, 2008, s.351). Ancak dostluk anlaşmasının süresinin uzatılmasına rağmen Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan Samimi Anlaşma’ya dahil olmak istememiştir. Türkiye ise Bulgaristan’ın anlaşma ve antanta katılmamasından rahatsızlık duymuş, İtalya’nın Avrupa’ya karşı revizyonist politikalar izlemesinden ziyade Bulgaristan’ın bu politikayı izlemesinden çekinmiştir. Bu sebeple Balkan Antantı’nın her şeyden önce bölgesel güvenlik ve askeri birliği sağlamak amacıyla hareket etmesi amaçlanmıştır. Balkan Antantı ilk kurulduğu andan itibaren bölgesel güvenlik ve askeri İşbirliği açısından yetersiz kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı başlamadan işlevini yitirmiş ve 1940 senesinde son kez bir araya gelmiştir.

1.1.6) İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye - Bulgaristan İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı; Birinci Dünya Savaşı gibi Avrupa ve Balkanlar merkezli bir savaş olmuştur. Türkiye ve Bulgaristan savaşın ilk zamanlarında tarafsız olduklarını beyan etmişler ve Bulgaristan’la beraber bildiri yayınlarak birbirlerine karşı saldırı yapmayacaklarını ilan etmişlerdir (Özlem, 2019, s.73). Türkiye savaşın son zamanlarına kadar tarafsız kalmayı başarabilse de Bulgaristan izlediği yayılmacı politikalar sebebiyle Mihver Devletleri’ne daha yakın durmuştur. Buna rağmen Sovyetler Birliği de Bulgaristan’ı kendi saflarına çekmek istemiştir. İki taraf da Bulgaristan’a kaybettiği toprakları yeniden kazanmayı vadetmiştir. Nitekim Makedonya ve Trakya’daki toprakları kendi sınırlarına dahil etmek isteyen

Bulgaristan kendisi gibi revizyonist politikalar izleyen Mihver Devletleri'nin yanında yer almıştır. Bulgaristan'ın Almanya ile müttefik haline gelmesi Türkiye tarafında endişe uyandırmış bu sebeple Bulgaristan'ın Ankara'daki Büyükelçisi Ankara yönetimi ile görüşerek saldırmazlık anlaşmasının devam ettiğinin altını çizmiştir (Coşkun, 2001, s.13). 1941 yılında resmi olarak Almanya'nın yanında savaşa giren Bulgaristan Mayıs ayında işgal ettiği toprakları kendi sınırlarına dahil ettiğini beyan etmiştir. Böylece Bulgaristan Balkanlardaki en güçlü ülke konumuna gelmiştir (Jelavich, 2006, s.268). Bulgar Yönetiminin Bulgarlaştırma adı altında uyguladığı sert politikalar sonucunda Makedonya ve Batı Trakya'da bir isyan çıkmıştır. İsyanı bastırma hususunda 10.000'den fazla Yunanlının öldürülmüş, yaklaşık 200.000 Yunan da göçe zorlanmıştır. (Oran, 1986, s.190-191).

5 Eylül 1944 tarihinde Sovyetler Birliği Bulgaristan'a savaş açmıştır. Savaş ilanından üç gün sonra 8 Eylül 1944'te Sovyet ordusu Bulgaristan'a girmiş, Sofya yönetimi ise herhangi bir askeri çatışma yaşanmaması emrini vermiş ve yönetimi Sovyetler Birliği'ne teslim etmiştir. Bulgaristan halkı bu işgali sevgi gösterileriyle karşılamış ve Sovyet ordusunu ellerinde çiçeklerle karşılamıştır (Özlem, 2019, s.75). Bu sayede Sovyet ordusu kısa sürede Bulgaristan'daki stratejik bölgeleri kontrol altına almıştır. 1946 yılında Bulgaristan'da yapılan referandum sonucu %88 gibi bir oranla komünist parti yönetime gelerek Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ni kurmuş ve ülkenin ilk başkanı Georgi Dimitrov olmuştur (Jelavich, 2006, s.312).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada bütün siyasi denge ve sistemler temelinden değişmiş ve savaşın kazananları olan Müttefik Devletleri arasında güç savaşının başlamasıyla, Sovyetler Birliği ve Batılı devletler karşı karşıya gelmiştir. 8 Eylül 1946 tarihinde Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Bulgaristan, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan çift kutuplu yeni sistemde Sovyetler Birliği eksenine kaymış ve böylece Doğu Bloku ülkesi olmuştur. Türkiye ise savaşın sonunda Amerika ve İngiltere'nin yanında yer alarak olası Sovyet tehdidinden kendisini korumak istemiştir. Yeni uluslararası sistemde farklı bloklarda yer alan Türkiye ve Bulgaristan için ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Bulgaristan'daki komünist rejim Türk azınlığa karşı büyük bir asimilasyon politikası izlemeye başlamıştır. Türkler arasındaki milliyetçi faaliyetlerden rahatsız olan komünist rejim olası bir başkaldırının önüne geçmek istemiştir. Öte yandan komünist rejim Marksist-Leninist

eksende ekonomik ve sınıfsal sorunları merkeze alan bir yönetim politikası benimsemiştir. Bu sebeple milli kimlik çatışması yerine Türkler arasında komünist fikirleri yaygınlaştırmaya çalışmış, Türkçe olarak çıkarılan yayın ve eserlerin yayınlamaya devam etmesine izin vermiştir (Özlem, 2019, s.102). Nitekim bütün bu sempati içeren politikalara rağmen Türkler milli kimliklerinden vazgeçmek istememiş ve Bulgarların bu sözde iyimser politikası yerini göçe zorlama ve asimilasyon politikalarına bırakmıştır. Georgi Dimitrov'un 4 Ocak 1948 tarihinde düzenlenen Bulgaristan Komünist Partisi'nin toplantısında *"Aramızda kalması şartıyla şunu söylemek lazımdır: Büyük bir sorunuz var. Düünden kalan bir sorun değil. Bizim güney sınırımızda Bulgar olmayan bir halk var. Bu bizim sürekli kanayan yaramızdır. Komünist Partisi ve Bulgaristan Devleti olarak bir sebep bulmalı, onları oradan yok etmeli ve başka yerlere sürgün etmeliyiz. Yerlerine Bulgar asıllı vatandaşlarımızı yerleştirmeliyiz."* sözleriyle Türk azınlığa karşı yapılacak olan göçe zorlama politikasını uygulayacağını sinyallerini vermiştir (Kamil, 2016, s.43-44). Komünist rejim, göçe zorlama politikasından önce Bulgaristan'da yaşayan Türkleri öncelikle din, dil, eğitim gibi hususlarda yasaklar getirerek kendi istekleriyle göç etmesini amaçlamıştır (Özlem, 2019, s.103). Dimitrov'un söylemlerinden birkaç yıl sonra Bulgaristan'da artan Türk nüfusunun önüne geçmek için Türkleri bir anda Türkiye'ye göndermeye karar vermiştir. Bu göç bizzat Sovyetler Birliği tarafından planlanmış 28 Temmuz 1949 tarihinde yeni Bulgaristan Halk Cumhuriyeti başkanı olan Vulko Çervenkov'un Stalin'i ziyareti esnasında gündeme gelmiştir. Stalin, Bulgaristan'ın güneyinde yer alan Türklerin kendi politikaları için tehdit oluşturduğunu söyleyerek buradaki Türk halkının zorla göç ettirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Sadece bununla kalmayan Stalin, Müslüman Bulgarlar olan Pomak halkının da asimile edilerek Hristiyanlaştırılmasını önermiştir. (Yenisoy, 2007, s.30).

Türkiye'de ise İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi değişiklikler yaşanmış Cumhuriyet Halk Partisi savaş sonrası yapılan seçimleri kaybetmiş ve yerine batılı devletlere özellikle de Amerika'ya yakın olan Adnan Menderes gelmiştir. Adnan Menderes Türk dış politikasında, batılı devletlerin kurduğu uluslararası kurumlara dahil olmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda Türkiye, sadece Birleşmiş Milletler ile sınırlı kalmayıp, savaş sonrası kurulmuş askeri bir örgüt olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyesi de olmak istemiştir. Kollektif savunma amacıyla kurulmuş olan bu askeri örgüt, Türkiye için Sovyet tehdidine karşı önem arz etmektedir. Türkiye,

NATO'ya üye olduğu takdirde olası bir Sovyet saldırısında diğer batılı ülkelerin de katılımıyla Sovyetler Birliği'ne karşı koyabilmeyi amaçlamıştır. 1950 yılında Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olan Kore Savaşı'nın başlamasıyla bu fırsatı kaçırmak istemeyen Türkiye, 30 Haziran 1950 tarihinde Kore Savaşı'na asker göndermeye karar vermiştir (Oran, 2008, s.545). Kore Savaşı'na asker gönderme kararından sonra Doğu Blok'unda yer alan sınır komşusu Bulgaristan alınan karardan rahatsız olmuş ve ortaya siyasi bir kriz çıkmıştır. Bulgaristan nihayetinde Türklere karşı istediği göç ettirme bahanesini bulmuştur. Komünist rejim, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin topraklarına kooperatifleştirme bahanesiyle el koymuş ve çoğu çiftçi olan Türkler kendi topraklarında ücretli işçi durumuna getirilmiştir. Türklerin göç etmesi için bütün alanlarda baskı uygulayan Sofya yönetimi, sosyal hayata da müdahale etmiş Türklerin okullarını ve vakıflarını kapatarak Türkçe eğitim hakkına da engel olmuştur (Pınar, 2014, s.63). Türkiye'nin batı eksenli ekonomiye kaymasıyla beraber Bulgaristan Türkiye'nin siyasi ve ekonomik olarak ilerlemesinden rahatsızlık duymuş ve Türkiye'yi bu göçmenler üzerinden zor durumda bırakmak ve ekonomisini zayıflatmak istemiştir. Böylece Bulgaristan Halk Cumhuriyeti 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye'ye bir nota göndererek yaklaşık 250.000 göçmenin üç ay içerisinde Türkiye'ye gelmesini talep etmiştir (Pınar, 2014, s.66).

1.2) Demokrat Parti Dönemi Türkiye - Bulgaristan İlişkileri

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı dönemi ve sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntılar Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi açısından pek olumlu sonuçlanmamış ve Türk halkı bir eksen kayması yaşayarak Demokrat Parti'yi iktidara getirmiştir (Şimşir, 1986, s.223). Başbakan olan Adnan Menderes, ilk günden beri Batı eksenli bir dış politika izlemiş ve Doğu Bloku'na karşı keskin sınırlar çizmiştir. (Topalömer, 2023, s.91). Bu durum Bulgaristan ile olan ilişkilere de yansımıştır. 1950 göçünün temel sebebi de bu eksen kayması olmuştur. Türkiye'nin Amerika ve Batı dünyasına yakın durması Kore Savaşı'na asker gönderilmesi NATO'ya üye olma girişimleri gibi gelişmeler komşu ülke olan Bulgaristan'da hoş karşılanmamış ve zoraki bir göçe neden olmuştur (Şimşir, 1986, s.223).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutup arasında bölünen sistem ile Batı devletleri ile Sovyet ülkeleri karşı karşıya gelmiştir. Batı Bloku ve Doğu Bloku olmak üzere ikiye ayrılan uluslararası sistemde, Türkiye Batılı devletlere daha yakın dururken, sosyalist

rejim tarafından yönetilen Bulgaristan Doğu Bloku ülkeleri arasında yer almıştır. İki komşu ülkenin farklı kutuplarda yer alması sosyal, ekonomik ve siyasi ilişkilerine de sirayet etmiştir. İki ülke arasındaki en büyük sorun ise Bulgaristan'daki Türk azınlığı olmuştur (Şimşir, 1986, s.213). Bulgaristan'da rejim değişikliğinin ardından başlayan asimilasyon politikası ile Türkler Bulgarlaştırılmak istenmiştir. Türklerin Türkçe eğitim hakkı engellenmeye çalışılmış, Türk okullarının kapatılmaya başlanmış, Türklerin topraklarına komünist rejim tarafından kooperatifleştirilme bahanesiyle el konulmuştur. Bulgaristan'daki Türkler öncelikle sosyal hayatlarında sonrasında ise ekonomik hayatlarında zorluklar yaşamıştır. Bu zorluklara rağmen asimile olmamış ve milli kimliklerini yaşatmaya çalışmışlardır. Bulgaristan yönetimi ise asimilasyon politikasından istediği sonucu alamadığı için Türklerden gerçek anlamda kurtulmak istemiş ve bunun için türlü yollar aramıştır.

Türkiye'de iktidarın değişmesi, Bulgaristan'ın bu amacı için fırsat niteliğinde olmuştur. Adnan Menderes'in Batı eksenli politikaları Türkiye - Bulgaristan ilişkilerini derinden etkilemiştir. Türkiye; komşu ülkelerinin çoğunun Sovyet sisteminde olması sebebiyle kendini tehdit altında hissetmiştir. Batılı devletlerin kurduğu uluslararası askeri güvenlik örgütü olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) dahil olarak sınırlarını güvende tutmak istemiştir. NATO üyesi olabilmek adına Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışması olarak değerlendirilen Kore Savaşı'na Amerika'nın tarafında asker göndermiştir. Bu durum Sovyetler Birliği'ni oldukça rahatsız etmiştir. Sovyetler Birliği, Bulgaristan yönetimi aracılığıyla Türkiye'yi zor durumda bırakmak istemiştir. Bu nedenle Bulgaristan'daki Türkleri kullanmak istemiştir. Bulgaristan'daki Türklerin durumu iki ülke arasındaki ilişkilerde başat unsur olmuştur. Bulgaristan'daki Türkler her ne kadar diğer azınlıklarla eşit haklara sahip gibi görünse de asimilasyon politikasına maruz kalmıştır. Asimile olmayan Türklerin sorun çıkarması, Bulgaristan komünist rejiminin ajan olarak yetiştirdiği kişilerin Türkiye'ye gönderilmesi gibi sebeplerden dolayı bir göçe ihtiyaç duymuştur (Şimşir, 1986, s.222).

Türkiye'nin Amerika etkisinde kalması ve Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği ekseninde bir dış politika izlemesi süper güçler olarak adlandırılan ABD ve Sovyetler Birliği'nin, Türkiye – Bulgaristan ilişkilerinde etkin bir rol oynamasına neden olmuştur. ABD - Sovyetler Birliği ilişkilerinde yaşanan gelişmeler, Türkiye - Bulgaristan ilişkilerinin gidişatını da belirlemiştir.

Bulgaristan'ın Sovyetler Birliği güdümündeki dış politikası yüzünden batı dünyasının süper gücü Amerika ile de diplomatik sorunlar yaşamıştır. 1950 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Sofya Büyükelçisi Donald Read Heath'in ajanlık faaliyetlerinde bulunduğu gerekçesiyle ülkeyi terk etmesi istenmiştir (Soysal, 1997, s.90). Bulgaristan, elçinin geri çekilmediği takdirde Amerika'da bulunan Bulgar elçilerinin de ülkeyi terk edeceğini söylemiştir. Böylece 24 şubat 1950 tarihinde Heath Bulgaristan'dan ayrılmış, Amerika'daki Bulgar elçiler de Amerika'yı terk etmiştir (Topalmer, 2023, s.99). Bu durum dolaylı olarak Türkiye - Bulgaristan ilişkilerini de etkilemiştir. Bulgaristan'daki Türklerin durumundan dolayı gergin olan ilişkiler daha çok gerilmiştir.

1952 yılında ise Bulgaristan tekrardan bir nota göndermiştir. Daha nceki notaların aksine bu nota göçmenlerle alakalı değil Türkiye'nin NATO yeliği hakkında olmuştur. Bulgaristan, Türkiye'nin NATO yeliğini kendi güvenliği açısından birer tehdit olarak grmştir. Bulgar yönetimi; Amerika'nın Türkiye'de birden çok askeri s kurmasını tehlikeli olduğunu, Trakya'da stratejik yollar yapıldığını ve Türkiye'de Amerika güdümlü ajanlar yetiştirilmeye başlandığını belirtmiştir (Topalmer, 2023, s.104). Türkiye ise bu iddiaları yalanlamış ve 16 Nisan 1952'de Bulgaristan'a bir nota göndermiştir.

1953 yılına gelindiğinde ise Sovyetler Birliği'nin en gcl başkanı olarak tarihe geçen Stalin'in ölmesiyle Doğu Bloku lkelerinin çoğunun dış politikasında değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği Türkiye'ye karşı olan isteklerinden vazgeçmiştir. Bu durum Bulgaristan ve Türkiye ilişkilerini de etkilemiştir. O döneme kadar Stalin yanlısı politikalar izleyen Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başbakanı Vılko ervenkov lke içinde kan kaybetmeye başlamıştır. Hem Başbakan hem de Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi Genel Sekreteri olan ervenkov Stalin sonrası parti ve devlet işlerini birbirinden ayırarak sekreterlik görevini bırakmış ve partinin yeni sekreteri Todor Jivkov olmuştur (Topalmer, 2023, s.106). Sovyetler Birliği ile paralel dış politikalar izleyen Bulgaristan Halk Cumhuriyeti de Türkiye'ye karşı dostluk ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Bulgaristan Meclisinde konuşan ervenkov Türkiye ile olan ilişkilerini düzeltmek istediğini belirtmiştir. İki devlet arasındaki sorunları görüşmeler yaparak çözüme kavuşturulabileceklerini dile getirmiştir (Topalmer, 2023, s.107). Türkiye ise Bulgaristan'daki Türklerin zorunlu gnu hatırlatarak ikili

ilişkilerde belirleyici unsurun Bulgaristan Türkleri olduğunu söylemiştir. “Bulgaristan’daki Türkler zarar görmeden oradaki servetlerini baskı ve korkuya maruz kalmadan, rahatça tasfiye edip yanlarına alarak Türkiye’ye gelmelerine müsaade etmelidir, böyle bir tutum Bulgaristan’ın Türkiye ile olan meselelerini gerçekten ve dostça çözümlmek niyetini gösterir” şeklinde ifade edilmiştir (Gönlübol, 1987, s.423424). Bu ifadelerden sonra Çervenkov ilişkileri düzeltmek için çabalamasının bir işareti olarak Türkiye Sofya Büyükelçisi Kasım Kemahlı ile bir araya gelmiştir (Ayın Tarihi, 26.03.1956). Bu görüşmeden sonra 1960 yılına kadar iki ülke arasındaki casusluk faaliyetleri ve gerginlikler azalmıştır.

Gün geçtikçe etkisi azalan Çervenkov Stalin sonrası düzende etkinliğini yitirmiştir. Nitekim 1956 yılında Çervenkov başbakanlıktan istifa ettirilmiştir (Jelavich, 2006, s.392).

1.3) 1950 - 1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Zorunlu Türk Göçü

Bulgaristan ülkesindeki Türkleri tehdit olarak görmeye başladığından beri sistematik bir şekilde onları göç ettirmiştir. Bu sistematik göçler 1950-1951 zorunlu Türk göçüyle başlamıştır. Zorunlu göçünde ötesinde birer tehcir olarak değerlendirilebilecek olan bu göç, birtakım hukuki anlaşmaları da ihlal etmiştir.

1925 yılında Türkiye - Bulgaristan arasında imzalanmış ve halihazırda yürürlükte olan ikamet anlaşmasına rağmen, Bulgaristan 10 Ağustos 1950 tarihinde Türkiye’ye bir nota göndererek 250.000 kadar Türk’ün sınır dışı edileceğini bu Türklerin üç ay içerisinde Türkiye tarafından kabul edilmesini istemiştir (Şimşir, 1986, s.223). Böylece 1925 İkamet Anlaşması ihlal edilmiş ve Bulgaristan’la Türkiye arasında yeni bir kriz çıkmıştır (Bilge, 1951, s.31-32). Türkiye ise 28 Ağustos 1950 tarihinde Bulgaristan’a karşı bir nota göndererek bu sayıda göçmeni üç ay gibi bir sürede alamayacağını söylemiş ve bu olayın göçe zorlamanın da ötesinde birer tehcir olduğunu vurgulamıştır (Toparlak, 2018, s.33). Bulgaristan bu hamleyi Sovyetler Birliği’nin isteği üzerine gerçekleştirmiştir (Özlem, 2019, s.111). Bulgaristan ise Türkiye’ye 22 Eylül 1950 tarihinde ikinci kez nota göndererek göçün derhal başlaması gerektiğini dile getirmiştir (Ayın Tarihi, 1950, s.41-48).

Türkiye ise uluslararası kamuoyuna bu konuyu yansıtmak istemiş ve Birleşmiş Milletler Özel Siyasi Komitede görev alan Türk delege Nuri Birge, Bulgaristan’daki

Türklerin durumunun Birleşmiş Milletler tarafından görüşülmesini talep etmiştir. Birleşmiş Milletler ise Nuri Birge'nin bu talebine hemen cevap vermemiştir (Cumhuriyet, 05.10.1950). Türkiye böylece meseleyi kendi başına çözmeye karar vermiştir. Bu sebeple 16 Ekim 1950 tarihinde ikinci bir nota ve ona ek olarak bir muhtıra gönderilmiştir (Çolak, 2013, s.126). Türkiye'nin karşı notasına rağmen Bulgaristan ülkesindeki Türklere pasaport vermeye ve Türkiye sınırına göndermeye başlamıştır. Türkiye ise göçmenleri ülkeye alma konusunda ağır hareket etmiş ve böylece Bulgaristan'ın bu hareketine tepki göstermiştir. Türkiye, Bulgaristan'ın tüm hukuk dışı davranışlarına rağmen gelen göçmenleri geri göndermemiş, ülkeye kabul ederek zorlu şartlara rağmen tüm ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır (Şimşir, 1986, s.224). Türkiye gelen göçmenlere pasaport verip ülkeye kabul ettikçe Bulgaristan-Türkiye sınırında göç akını artmaya devam etmiştir. Türkiye gelen göçmenlerin ülkeye kabulü ve iskânı hususunda teşkilatlanmaya başlayınca Bulgaristan bu durumdan rahatsız olmaya başlamıştır. Göç akınına baltalamak ve kendi ülkesindeki sorunlu çingenelerden kurtulmak isteyen Bulgaristan, gelen göçmen kabilelerinin arasına Türk asıllı olmayan çingeneleri dahil etmiştir. Bu durumun fark edilmesi üzerine dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bir açıklama yaparak "*Bulgarların hudutlardan vizesiz, Türk asıllı olmayan birtakım şahısları sokmak için yaptıkları hareketler üzerine hükümet hudutları kapatmaya karar vermiştir.*" Sözleriyle Türkiye'nin sınırlarını kapatacağını dile getirmiştir (Toparlak, 2018, s.36). Bu açıklamanın hemen ardından 7 Ekim 1950 tarihinde sınırlar kapanmıştır ve göçe ara verilmiştir. Çingenelere ek olarak bazı komünist rejim ajanlarının da ülkeye sokulmaya çalışıldığı öne sürülmektedir. Türkiye ise bu tehlikeler karşısında temkinli davranmış ve istekleri Bulgaristan yönetimi tarafından yerine getirilmedikçe sınırların kapalı kalacağını bildirmiştir. Nitekim Bulgaristan'da kalan Türklerin sınırların kapanmasını protesto etmeye başlaması ve oradaki Türklerin Bulgaristan tarafından mağdur edilmesi Türkiye'nin sınırları yeniden açmasına giden sürecin başlangıcı olmuştur (Toparlak, 2018, s.37). Bulgar yönetimi, istenmeyen kişilerin geri Bulgaristan'a alınmasını, Türkiye'ye vizesi olmayan kimsenin gönderilmeyeceğini, vizesi olmayan kişilerin geri kabulü gibi şartları kabul etmiştir. Böylece Türkiye'nin Bulgaristan'a yönelttiği tüm şartları kabul edilmiştir (Şimşir, 1986, s.225). İki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesinin ardından 2 Aralık 1950 tarihinde sınırlar yeniden açılmış ve göç tekrar başlamıştır.

Göçün tekrar devam etmesiyle beraber sınırlarda yoğunluk yaşanmıştır. Türkiye'ye bir an önce gelmek isteyen göçmenler uzun kuyruklar oluşturmuştur (Şimşir, 1986, s.225). Bu yoğunluktan anlaşılabileceği üzere Bulgaristan'daki Türkler Bulgaristan yönetiminin altında yaşamaktan memnun değildir. Aralık, ocak ve şubat aylarında yaklaşık 20.000 kişi Türkiye'ye gelmiştir (Şimşir, 1986, s.225). Bu durum oradaki Türklerin vahametini ortaya koymaktadır.

Nisan 1951 tarihinde Türkiye hükümeti Bulgaristan'dan gelen göçmenler hakkında hayati bir karar almıştır. Bu karara göre Ocak 1950 tarihinden itibaren Türkiye'ye gelen göçmenlere “*iskânlı göçmen*” statüsü verilmiştir. Böylece Türkiye göçmenlere devlet eli uzatılmıştır. Serbest göçmen statüsünden iskânlı göçmen statüsüne alınan göçmenler Türkiye hükümetinden yardım alacak ve bizzat devlet tarafından yerleştirilecektir (Şimşir, 1986, s.225). Gelen göçmenlerin iskânı konusunda “*Merkez İskân Komisyonu*” kurulmuştur (Toparlak, 2018, s.38). Bulgaristan yönetimi, Türkiye'yi zor duruma sokmak için başlattığı bu tehcirin kendi istediği doğrultuda ilerlememiştir. Türkiye'nin gelen tüm göçmenlere kucak açması kısa bir sürede teşkilatlanması, sosyal hayata entegre etmesi Bulgaristan'ı rahatsız etmiştir. Bu sebeple göçü bozmak ve göçmenlere karşı Türkiye aleyhinde propaganda yapmak amacıyla kabilelerin arasına çingeneleri ve Türk asıllı olmayan kişileri yerleştirmiştir. Aynı sorunu tekrar yaşayan Türkiye ise Haziran-Ekim 1951 tarihleri arasında Bulgaristan'a tam tamına 6 tane nota göndermiştir. Türkiye vizesiz gelen kişilerin tekrar Bulgaristan'a iadesini talep etmiş, vize konusunda sahtekarlık yapan kişilerin tespitini istemiş, Türk asıllı olmayan kişilerin ve Çingenelerin geri gönderilmesini buyurmuştur. Bu isteklerine Bulgaristan yönetimi tarafından olumlu bir yanıt alamamıştır (Toparlak, 2018, s.38). Bu sebeple 8 Kasım 1951 tarihinde Türkiye, Bulgaristan sınırını tekrardan kapatmak durumunda kalmıştır (Şimşir, 1986, s.226). Vize pasaport konusunda sahtecilik yapan kişiler Edirne Karaağaç'ta tutulmuş ve Bulgaristan'a iadesi konusunda görüşülmek istenmiş, on beş gün geçmesine rağmen Bulgar yetkililer cevap vermemiştir. (Cumhuriyet, 09.11.1951).

Bulgaristan yönetimi, bu sessizliği kasten yapmaktadır. Zira tüm hareketlerini Sovyetler Birliği yönetiminin yönlendirmeleri altında yapmaktadır. Sovyetler Birliği göçün durdurulmasının ve kalanlara bunun Türkiye'nin suçu olduğu yönünde propaganda yapılarak asimile etmeye çalışmanın daha etkili olacağını ileri sürmüştür

(Özlem, 2019, s.112). Böylece Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, 30 Kasım 1951 tarihinde bir bildiri yayınlamış ve Türkiye sınırlarını geri açmadığı için göçün tamamen durdurulduğunu söylemiştir. Bildiri metninde; *“Türk Hükümeti 1944’ten beri yaptığı propaganda ile Bulgaristan Türklerini göçe teşvik etmektedir. Daha sonra, teşvik ettiği bu kişilerin göçlerini engellemeye çalışmaktadır. Bu kişilerde bazı evsaf aramakta, siyasi akidelerini gösteren taahhütnameler istemekte; ancak çoğuna Bulgaristan’ı terk etmek için izin vermemekte ve bu sayede Türk azınlığı arasında Bulgar aleyhtarlığı yaratmaya çalışmaktadır. Ekim 1950 ve Kasım 1951’de tkrarladığı şekilde Türk Hükümeti herhangi bir haber vermeden hududu kapatmakta ve binlerce göçmeni hudutta zor durumda bırakmaktadır. Bulgar Hükümeti bu nedenlerle muhacereti durdurmak zorunda kalmaktadır. Kabahat ve mesuliyet Türk Hükümeti’ne aittir.”* ifadeleri yer almıştır (Cumhuriyet, 18.11.1951).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı 1 Aralık 1951 tarihinde verdiği karşı bildiride Türkiye hükümetinin gelmek isteyen Türk göçmenleri engellediğine dair iddialara karşı çıkmış ve Türk göçmenlere karşı olumsuz bir tavır sergilemediğini belirtmiştir (Toparlak, 2018, s.39). 1950-1951 yılları arasından 150.000’den fazla Türk Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiştir. Göçün başında 250.000 Türk’ü göndermek istediğini dile getiren Bulgaristan’ın, daha 150.000 kişi gelmişken göçü tamamlanmadan kesmesi, göçü kasıtlı olarak sabote ettiğini düşündürmüştür. Göçü bir anda bitirerek ülkesinde kalan Türkleri, Türkiye sizi istemiyor diyerek kışkırtmaya çalışmıştır. Böylece Bulgaristan’da kalan Türklere milli kimliklerini unutturarak onları Bulgarlaştırmak istemiştir. Bulgar yönetimi 30 Kasım 1951 tarihinden itibaren ülkesindeki Türklerin pasaportlarına el koyarak göç etmelerini yasaklamıştır. Hatta daha da ileri giderek göç kelimesini söylemeyi dahi yasaklamıştır (Toparlak, 2018, s.39). Göç ve göçmenlikten bahsedenler cezalandırılmaya başlanmıştır.

1.3.1) 1950 - 1951 Zorunlu Türk Göçünde Türkiye’nin Politikası

14 Mayıs 1950 tarihinde yönetime gelen Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi’ne göre daha aktif bir göç, göçmen ve iskân politikasını benimsemiştir (Yalman, 1997, s.151). 10 Ağustos 1950 notasından sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın, Bulgaristan ülkesindeki tüm Türklerin Türkiye’ye gönderilse bile, gelen tüm göçmenlere Türkiye Cumhuriyeti olarak kucak açacağını belirtmiştir (Pınar, 2014, s.66).

Demokrat Parti lideri Başbakan Adnan Menderes, Bulgaristan'ın bu zorunlu göç girişimini Bulgaristan açısından çok yanlış bir dış politika izledikleri noktasında eleştirmiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin çoğunun işçi sınıfını oluşturmamasından ötürü bu göçün Bulgaristan'a büyük bir ekonomik kayba mâl olacağını dile getirmiştir (Milliyet, 04.10.1950).

Adnan Menderes ve hükümeti Bulgaristan'ın 10 Ağustos 1950 notasına karşılık verdiği 28 Ağustos 1950 tarihli Karşı Notası aynen şöyledir:

- 1- *Bulgaristan Hükümeti'nin devletlerarası nezaket kurallarına aykırı bir ifade şekli kullanması esefle kınanmaktadır.*
- 2- *Bulgaristan'daki Türk azınlığının durumu, hakları, yaşamı bugün düşündürücü ve endişe verici bir duruma gelmiştir. 250 bin kişinin göçmek istemesi Bulgaristan'daki hayat şartlarının çok vahim bir durumda olduğunun bir göstergesidir.*
- 3- *Geçmiş zamanlarda insan haklarına gösterdiği riayetsizlik yüzünden büyük devletlerden protestolar alan Bulgaristan, hatalı muamelelerine devam etmektedir.*
- 4- *1925 Türk-Bulgar Antlaşması'nın 2. maddesi; Türkiye'den Bulgaristan'a, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edecek kişilerin mal ve mülklerini diledikleri gibi tasfiye etmelerini sağlamak ve tasfiye bedellerini memleket dışına çıkarmaya engel olmamak şeklinde tezahür etmektedir. 5- Gelecek göçmenler arasında içtimai ve siyasi kanaatleri bakımından memleket için huzuru bozacak nitelikte olanlar bulunduğu takdirde, toprağına göçülecek memleketin bu gibilere giriş vizesi vermemesi doğaldır.*
- 6- *Türk konsolosluk memurları göçmenlere vize verirken sadece takdir haklarını kullanmakta, herhangi sözlü ya da yazılı bir beyan istememektedirler. 7- 1925 tarihli ikamet mukavelesinin 2. maddesine rağmen Bulgar makamları göç eden Türklerin menkul mallarını ve paralarını dışarıya çıkarmalarına izin vermemektedirler. Gelen göçmenler Türk Hükümeti'nden acil olarak yardım beklemekte ve bu nedenle iskânları zorlukla yapılmaktadır.*
- 8- *Elçilik memurlarının, göç edeceklerden ilk etapta öncelikli ihtiyaçlarını sağlayabilecek hısım ve akrabalara sahip olanların göç etme taleplerini karşılamaları*

doğal bir harekettir. Ayrıca bu memurların, göçmenlerin hareket müsaadesi almadan mal ve mülklerini tasfiye etmemelerini tavsiye etmeleri olağandır.

9- *Göçmen vizesi işini hızlandırmak için konsolosluklar önemli birçok formaliteyi kaldırmıştır. Sınra yığılan Türklerin durumu vahimdir.*

10- *Romanya ile Dobruca'daki Türk azınlığının nakli konusunda yapılan anlaşma sorunsuz uygulanmıştır. Bu Bulgaristan'a örnek olabilirdi.*

11- *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, insan haklarına ve devletler hukukuna aykırı olarak yapmaya çalıştığı tehcir hareketine devam ederse Türk Hükümeti milletlerarası kurumlara başvuracaktır.*

12- *Türkiye Cumhuriyeti, ırkdaşlarının muhaceretini doğal seyir hadleri dâhilinde her zaman kabul edecektir; ancak 250 bin göçmenin kısa bir sürede memleketeye alınması kabul edilemez. 13- Göçmenlerin mal varlıklarının tasfiyesi ve Türkiye'ye nakli konusunda acilen bir anlaşma yapılmalıdır (Resmî Gazete, 24.07.1950 Sayı:7564).*

Gelen göçmenlerin iskânı ile ilgili konularda ise Menderes hükümeti Edirne Karaağaç misafirhanesine ek olarak; Tekirdağ, Sirkeci ve Tuzla'daki göçmen evlerinin onararak tekrardan hizmete girmesi kararlaştırılmıştır. Fakat gelen göçmenlerin sayısının her geçen gün daha da artması sebebiyle yeni çözümler arayan Menderes hükümeti, Bursa Mudanya üzerinden devam eden demiryolu hattındaki istasyonların binalarına göçmenlerin geçici olarak yerleşmesini sağlamıştır (Ulus, 16.10.1950). Gelen göçmenler aynı zamanda mesleklerine göre de iskân edilmiştir. Örneğin dönemin Tarım Bakanı Nihat Eğriboz Urfa, Van, Bitlis ve Muş'ta bulunan boş tarım arazilerine çiftçi göçmenlerin yerleştirilmesini planladıklarını açıklamıştır (Cumhuriyet, 11.10.1950).

Demokrat Parti hükümeti göç devam ederken Bulgaristan'ın göçü baltalamak için verdiği notaya 16 Ekim 1950 tarihinde karşı nota göndererek, iki ülke arasında daha önce imzalanan 1925 İkamet Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine değinmiştir (Pınar, 2014, s.69).

1 Kasım 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşan Cumhurbaşkanı Celal Bayar "Göçmenler meselesi hakkında Bulgaristan Hükümeti nezdinde

yaptığımız teşebbüsler müspet bir netice vermediği takdirde hükümet, bu mühim ihtilafı milletlerarası mercilere intikal ettirmek kararını şimdiden vermiş bulunmaktadır” diyerek göçmenler konusundaki duruşunu yinelemiştir (Pınar, 2014, s.72). Bu konuşmanın hemen ardından Dışişleri Bakanlığı bu krizi Birleşmiş Milletlere taşıyacağını bildirmiştir. Türkiye’nin sert tutumu karşısında Bulgar yönetimi geri adım atarak müzakerelere hazır olduğunu belirtmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere Demokrat Parti’nin Bulgaristan’daki Türklere karşı kararlı tutumu ve benimseyici politikaları Bulgaristan yönetimini zora sokmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerdeki ana unsur Bulgaristan’daki Türkler ve göç süreci olmuştur.

1.3.2) 1950 - 1951 Zorunlu Türk Göçünde Bulgaristan’ın Politikası

Bulgaristan yönetimi, Türkiye’ye yapılan 1950 – 1951 Zorunlu Türk Göçü ile ülkesindeki Türkleri müşkül bir duruma sokmuştur. Ülkesinden göndermek istediği Türklere göç süreci esnasında birçok zorluk çıkarmıştır. Türklerin topraklarını değerinin çok altında satın almış hayvanlarına da el koymuştur. Daha önce kooperatifleştirme adı altında el koyduğu topraklarından gelen gelirleri de vermemiştir. Giden göçmenlere Türkiye sizi Kore Savaşı’na asker olarak gönderecek diyerek vazgeçirmeye dahi çalışmıştır (Edirne Postası, 16.12.1950, s.1-3).

Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelen göçmenler kendilerine verilen 15 gün içerisinde mallarını elden çıkarma imkânını bulamamış göçmenlerin bazıları da birtakım gerekçelerle Bulgar Hükümeti’ne borçlu çıkarılarak sınırdan geri döndürülmüştür (Toparlak, 2018, s.40). Türkler, günlerce yemek yiyememiş ve aç kaldıktan sonra göçmen kabilelerinin trene binmesi için 20 dakika gibi imkânsız süre verilmiştir. Bu durum Bulgaristan hükümetinin Türkleri ülkeden gönderirken bile aşağıladıklarının birer kanıtı olmuştur. Bulgar yönetimi Türkiye aleyhinde yaptığı propagandalarla Türkiye’yi fakir, yokluktan saman yiyen, tuzu dahi zor bulan bir ülke olarak anlatmıştır (Toparlak, 2018, s.40). Göçmenler bu söylemlerden sonra Türkiye’ye hemen gitmekten çekinmiş, yine de belki bulunmaz endişesiyle yanlarında tuz ve kurumuş ekmekle gelmişlerdir (Edirne Postası 05.07.1950). Gelen göçmenlerdeki evrak eksikliğinden kaynaklanan sorunlar da yaşamıştır. Ayrıca trenlerle gelenler demiryolunda vagon sayısı yetmediğinden ötürü eşyaların bazıları atılmıştır (Yeni Edirne, 06.12.1950, s.3). Bulgaristan yönetimi bununla da sınırlı kalmamış Türk nüfusunun yoğun olduğu yerleşim yerlerinde göçün yapıldığı tarihlerde fazla göç

yaşanmasın diye sokağa çıkma yasağı ilan edildiğini duyurmuştur (Toparlak, 2018, s.41).

1.3.3) 1950-1951 Göçünün Türkiye – Bulgaristan İlişkilerine Etkisi

Bulgaristan yönetiminin 1946 sonrasında Doğu Bloku güdümüne girmesiyle Türkiye olan ilişkisi değişiklik göstermiştir. Sosyalist rejim eşit vatandaşlık, azınlık hakları gibi konulardaki söylemleri eyleme dökülmemiş, dökülse bile bu durum Türk azınlığa olumlu etki etmemiştir. Bulgaristan'daki Türklerin daha öncesinde var olan hakları da Bulgaristan yönetimi tarafında deyim yerindeyse gasp edilmiştir. Türkçe eğitimin yasaklanması, Türk okullarının kapatılması, ibadet özgürlüğünün engellenmesi, Türklerin topraklarına kooperatifleştirme bahanesiyle el konulması, Türkçe konuşulmasına hoş bakılmaması gibi sebeplerle Türklere baskı yapılmıştır. Türklere baskı yaparak milli kimliklerini unutturmaya çalışmak Bulgarların yüzyıllardır aynı coğrafyada birlikte yaşadıkları Türkleri karakter olarak pek tanımadığını göstermektedir. Ülkesindeki Türklerin milli kimliklerini unutturmak için baskı uygulamak, asimile etmeye çalışmak gibi politikalar işe yaramamıştır. Nitekim Bulgaristan'daki Türkler asimile olmak yerine milli kimliklerine daha çok sahip çıkmıştır. Sovyetler Birliği kendi politikalarına tehdit olarak gördüğü Türkleri Bulgaristan topraklarından atmak istemiştir. Bu bağlamda 1950-1951 Zorunlu Türk Göçü'nün, 28 Temmuz 1949 tarihinde Sovyetler Birliği'nde Stalin'i ziyaret eden Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başbakanı Çervenkov'un Stalin'in direktifleri üzerine planladığı aktarılmaktadır (Özlem, 2019, s.111). Bu ziyarette Stalin, Bulgaristan'ın güneydoğusundaki sınırlarında yaşayan Türklerin ileride kendileri için tehdit oluşturacağını bu sebeple en kısa sürede oradaki Türklerin Türkiye'ye göç ettirilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Özlem, 2019, s.111).

Türkiye – Bulgaristan ilişkisindeki etkenlerin Soğuk Savaş'ın esas güçleri olduğu görülmektedir. Türkiye ise Sovyetler Birliği'nin kendisi için tehdit olduğunu gördükçe Batı Bloğunun güvencesi altına girmek istemiştir. Bu sebeple NATO'ya girebilmek için Kore Savaşı'na asker göndermiştir. Bulgaristan ise Türkiye'nin NATO üyeliğini kendisi için tehdit olarak görmüştür. Amerika'nın Türkiye'de birden fazla askeri üs kurmasını stratejik ortaklıklar yapmasını tehlikeli bulmuştur.

İki farklı kutupta yer alan Türkiye – Bulgaristan ilişkilerinde ana eksen hep Bulgaristan'daki Türkler olduğu için, Bulgaristan her fırsatta ülkesindeki Türkler ile

ilgili bir göç krizi çıkarmıştır. Bu durumu sistematik bir hale getirmiştir. 1950-1951 Zorunlu Türk Göçü'nden sonraki süreçte ise Türkiye ve Bulgaristan'daki iç politikada yaşanan değişimlerle yeni dinamikler meydana gelmiştir. Sovyetler Birliği lideri Stalin'in 1953 yılındaki ölümüyle beraber Bulgaristan'da 1956 yılında Çervenkov başbakanlıktan istifa ettirilmiştir. Çok geçmeden 1960 yılında ise Türkiye'de askeri bir darbe yaşanmış ve Demokrat Parti hükümeti düşmüştür. Başbakan Adnan Menderes yargılanarak idam edilmiştir. İki ülkede yaşanan keskin değişimler ve dünya siyasetinde yaşanan yeni olaylarla birlikte iki ülkenin ilişkilerinde de değişimi getirmiştir.

1950-1951 göçünün durdurulması, iki ülke arasında yeni bir sorun ortaya çıkarmıştır. Göçün aniden durması göçmen ailelerinin parçalanmasına yol açmıştır. Henüz göç aşamasında olan ailelerin bir kısmı Türkiye'ye gelirken diğer kısmı sınırın öteki tarafında Bulgaristan'da kalmıştır. Daha sonrasında göçle ilgili herhangi bir girişim olmamıştır. Göçle ilgili bir girişimin olmaması, iki ülke arasında dondurulmuş bir kriz yaratmıştır. İki ülke arasında yarım kalan göç sebebiyle çıkan kriz ise 1960'ların ikinci yarısına kadar sürmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

1960 – 1980 ARASI TÜRKİYE’DE MEYDANA GELEN GELİŞMELER VE TÜRKİYE - BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye ve Bulgaristan arasında yaşanan iç ve dış politikadaki değişimler iki ülkenin ilişkilerini de önemli ölçüde etkilemiştir. Uluslararası siyasette yaşanan yeni gelişmeler ise iki ülkenin birbirine karşı yeni bir döneme girmesine sebep olmuştur. Uluslararası ilişkiler literatürüne Détente (Yumuşama) Dönemi olarak geçen bu dönemde iki ülke arasında gerginliklerden ziyade dostluk anlaşmaları ve barış ortamı hâkim olmuştur.

2.1) 1960 – 1980 Yılları Arasında Türkiye’de Yaşanan Önemli Gelişmeler

1960-1980 arasındaki dönemde Türkiye, siyasi tarihi açısından çok mühim gelişmeler yaşamıştır. Türkiye’de bu dönem içerisinde; 1960 ve 1980 yılında askeri darbe, 1971 yılında ise askeri muhtıra yapılmıştır (Oran, 2008, s.668).

Dış politikada Amerika yanlısı bir politika izleyen Türkiye 1 Mayıs 1960 tarihinde Adana İncirlik Üssü’nden kalkan Amerikan U-2 casus uçağı Sovyetler Birliği sınırları içerisinde düşürülmüştür. Sovyetler Birliği buna tepki vermiş ve bu olayda sadece Amerika’yı değil Türkiye’yi de suçlamıştır (Sander, 2007, s.320). Demokrat Parti yönetimi ise Sovyetler Birliği hava sahasına Pakistan sınırları içerisinde dahil olduğu için herhangi bir ihlalin söz konusu olmadığını belirtmiştir. Bu olay Amerika’nın hiç çekinmeden Türkiye’yi krizlerin içine çekebileceğini göstermiştir (Oran, 2008, s.680).

Türkiye’deki birtakım askerler Demokrat Parti’nin bu dış politikasını tehlikeli bulduğunu ve ülkeyi bir felakete sürüklediğini belirtmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan askeri darbe sonucunda Adnan Menderes başkanlığındaki Demokrat Parti hükümeti devrilmiştir. Bundan sonraki süreçte ise beş yıl kadar iktidarda kalacak olan İnönü başkanlığında bir koalisyon hükümet yönetime gelmiştir (Koç, 2023, s.149).

1965 seçimlerinde kurulan koalisyon hükümeti ise Batı Bloku ile ilişkilerine kaldığı yerden devam edileceğini belirttikten sonra Amerika Birleşik Devletleri bu durumu bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Artan Sovyet Birliği tehditlerine karşılık olarak kendi kontrolü altında olmak koşuluyla Ege Bölgesi’nde İzmir çevresine Jüpiter füzeleri koymuştur (Koç, 2023, s.149).

Bu olay doğal olarak Türkiye – Bulgaristan ilişkilerini de etkilemiştir. 1962 yılında SSCB Başkanı Nikita Kruşçev, Bulgaristan’a düzenlediği ziyarette, Amerika’nın Türkiye’ye kurulan Jüpiter füzelerini eleştirmiştir (Koç, 2023, a.g.s.). Sovyetler Birliği ise ABD’nin bu hamlesine karşılık olarak Küba’ya kendine ait füzeleri yerleştirmiştir. Böylece ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir ablukaya alma süreci başlamıştır (Armaoğlu, 2010, s.684). SSCB Başkanı Kruşçev yaptığı açıklamada, ABD’nin Türkiye’ye yerleştirdiği Jüpiter füzelerinin kaldırılması durumunda yaşanan bu abluka sürecinin biteceğini garanti etmiştir. Nitekim ABD, Türkiye’deki füzelerin kaldırılması hariç tüm istekleri kabul etmiş gibi lanse etse de aslında Sovyetler Birliği’nin Washington Büyükelçisi Anatoli Dobrynin ile gizli olarak gerçekleştirdiği görüşmede, Türkiye’de füzelerin kaldırılması şartını da kabul ettiği anlaşılmıştır (Hale, 2003, s.137). 1962 tarihinde yapılan görüşmeden bir yıl sonra Mart 1963’te ABD, Türkiye’deki füzelerin eski model olduğu gerekçesiyle söktürmüştür. Füzelerin söktürülmesinin ardındaki gerçekler ise 1968 senesinde ABD Adalet Bakanı Robert Kennedy’nin ölümünden sonra yayınlanan hatıralarını anlattığı kitabında ortaya çıkmıştır (Koç, 2023, s.150).

Bu süreçte Türkiye, ABD’nin kendi çıkarı söz konusu olduğunda stratejik ortaklarını ve müttefiklerini yarı yolda bırakabileceğinin farkına varmıştır. ABD’nin bu hamlesiyle hiç düşünmeden Türkiye’yi Sovyet tehdidinin tam ortasına attığı görülmektedir.

Bu olayın haricinde Türkiye ile Yunanistan arasında baş gösteren Kıbrıs Sorunu için iki devlet 5 Ağustos 1959 tarihinde Zürih Antlaşması ve daha sonrasında 19 Şubat 1959 tarihinde Londra Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu antlaşmalara eşit iki toplumlu bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti, üç garantör devlet bünyesinde bir anayasa hazırlanmıştır (Koç, 2023, a.g.s.). Bu antlaşmanın akabinde hazırlanan anayasaya göre 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. (Fırat, 1997, s.59-62).

Tüm bunlara rağmen Kıbrıslı Rumların, Yunanistan’la birleşme düşüncesi olan Enosis’e olan bağlılıkları devam etmiştir. Kıbrıslı Türklere verilen hakların kendilerini huzursuz etmiş ve bu sebepten dolayı Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü’nü (EOKA) kurmuşlardır. EOKA liderliğinde adadaki Türklere katliamlar düzenlemişlerdir. Bunlardan en korkuncu olan Kanlı Noel saldırısından sonra Türkiye Cumhurbaşkanı

Cemal Gürsel, ABD Başkanı Lyndon Johnson'a Kıbrıs'taki Rumların hareketlerini engellemesi maksadıyla bir mektup yazmıştır (Oran, 2008, s.685).

Johnson, bu mektuba yazdığı cevapta “(...) Kıbrıs'ta meydana gelmekte olan trajik olaylardan büyük endişe (...) duyduğunu, bu çerçevede Başkan Makarios ve Başkan Yardımcısı Küçük'e birer mektup yolladığını söylemiştir. Johnson, “(...) üç garantör devlet tarafından barışçı bir çözümü desteklemek için akılcı bir ümit veren her türlü hareketi destekleyeceklerini (...)” söylemiştir (Oran, 2008, s.685). ABD'nin Kıbrıs sorununa karşı tarafsız kalması ve mektupta Türkiye açısından hayal kırıklığı yaratmıştır. ABD'nin bu soruna karşı tarafsız kalmasının sebebi ise kendi ülkesindeki başkanlık seçimlerinde Amerika'da yaşayan Rum kökenli vatandaşlarının kaybetmek istememesinden kaynaklanmıştır.

Türkiye ise Kıbrıs'taki Türklere karşı yapılan katliamlara daha fazla sessiz kalamayarak, Türk savaş filosunu Kıbrıs kıyılarına yollamış ve bir ihtar vermiştir. Kıbrıs'taki Rumlar ise yaşanan bu olayı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne iletmeyi arzulamıştır (Koç, 2023, s.151). Nitekim ABD ve İngiltere Kıbrıslı Rumların bu isteğini kabul etmeyerek bu sorunun NATO bünyesi altında çözüme kavuşmasını talep etmişlerdir (Fırat, 1997, s.128).

Kıbrıslı Türklerin yaşadığı zulümler artmış ve 1964 yılına gelindiğinde Türkiye artık Kıbrıs'a askeri bir müdahale yapılmasının kaçınılmaz olduğuna karar vermiştir. 7 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a askeri çıkartma düzenlenmesi kararlaştırılmıştır (Armaoğlu, 2010, s.593). Bu karar ne yazık ki uzun bir süre hayata geçememiştir. Zira ABD Başkanı Lyndon Johnson Türkiye'ye bir mektup yazarak açıkça bu çıkartmanın karşısında olduğunu dile getirmiştir. Johnson, yazdığı bu mektupta son derece ağır ve sert bir dil kullanmıştır. Türkiye'nin bu çıkartmayı hayata geçirdiği takdirde ABD'nin Türkiye'ye gönderdiği hiçbir silahı kullanamayacağını belirtmiştir. Bu mektubun içeriği ise gönderildikten yaklaşık iki yıl sonra açıklanmıştır. 13 Ocak 1966 tarihinde Hürriyet Gazetesi bu mektubun içeriğini sızdırarak yayınlamıştır (Oran, 2008, s.686). İsmet İnönü 13 Haziran 1964 tarihinde bu mektuba bir cevap mektubu yazmış ve on gün sonra 23 Haziran 1964 tarihinde ABD'ye bir ziyarette bulunmuştur. Bu görüşmelerin ardından müttefik olma hissini kaybeden Türkiye, dış politikasında büyük değişimler yaşamaya başlamıştır. ABD'ye güvenini kaybeden Türkiye dış politikada yeni müttefikler arayışına girmiştir. Bu noktada Türkiye, Sovyetler Birliği

ile temaslarını arttırmıştır ve bu durum dolaylı olarak Bulgaristan ile olan ilişkilerine de etki etmeye başlamıştır.

İsmet İnönü'nün Amerika ziyaretinden sonra Türkiye'nin yeni müttefiklikler kurma yolundaki adımı 30 Ekim-6 Kasım 1964 tarihleri arasında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyaret olmuştur (Koç, 2023, s.152). Bu ziyaret Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne, Soğuk Savaş döneminde Bakanlık düzeyinde yaptığı ilk temas olmuştur. Bu sebepten ötürü iki ülke arasındaki ilişki açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir (Armaoğlu, 2010, s.598).

Bu ziyarette Sovyetler Birliği ve Türkiye birlikte “Kültürel ve Bilimsel İşbirliği Antlaşması”nı hayata geçirmiştir. Ayrıca Sovyetler Birliği, Kıbrıs Sorunu hususunda Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmiştir (Koç, 2023, s.152). Bu ziyaretten üç ay sonra ise SSCB Yüksek Şura Başkanı Podgorny Sovyet parlamentosundan bir heyetle 4-13 Ocak 1965 tarihleri arasında Türkiye'ye gelmiştir (Armaoğlu, 2010, s.599).

2.1.1) Süleyman Demirel Döneminde Meydana Gelen Gelişmeler

1960'lı yılların başında yaşanan çalkantılı dönemin sonunda Türk Siyasetinde istikrar sağlanmıştır. 1965 yılında Türkiye'de yapılan genel seçimlerde Adalet Partisi iktidara gelmiştir. Başbakan olan Süleyman Demirel dış politikada komşular ile iyi ilişkiler kurmaya önem vereceklerini belirtmiştir. Süleyman Demirel Başbakan olduktan sonra mecliste yaptığı konuşmada Balkanlar ve SSCB ile ilişkiler hakkında şu sözleri söylemiştir:

“İstiklale ve ülke, bütünlüğüne saygı, hak, eşitliği ve âdemi müdahale ilkeleri çerçevesinde, komşu ülkelerle, iyi geçinmek, İşbirliğini geliştirmek, bölgemizde, gerginliğe ve ihtilâflara yol açacak durumları önlemek dış siyasetimizde önem atfettiğimiz umdelerdir. Bu prensipler dairesinde komşusu Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk münasebetleri idame ettirmek arzusunu Türkiye daima beslemiştir. Bu itibarla, iki memleket arasındaki münasebetlerdeki müspet gelişmeyi memnuniyetle kaydediyoruz. Biz, bu esaslar çerçevesinde Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk münasebetlerinin idamesine ve gelişmesine ehemmiyet atfediyoruz ve buna gayret edeceğiz. Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında iyi komşuluk zihniyeti içinde münasebetlerin devamlı surette gelişmesi Türkiye'nin ve Sovyetler Birliğinin menfaatlerine uygun olacağı gibi, bölgemizin ve dünya barışının tarsinini

kolaylaştıracaktır. Balkan memleketleri ile münasebetlerimizde, memnuniyetimizi mucip olacak bir tarzda müspet gelişmeler kaydedilmiştir. Önümüzdeki senelerde bu münasebetlerin daha da gelişmesi, itina edeceğimiz bir husus olacaktır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 03.11.1965, s.37).

Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında gelişen iyi ilişkiler Türkiye – Bulgaristan arasındaki ilişkiye de yansımıştır. Örneğin 1966 senesinde Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksey Kosigin Türkiye’yi ziyaret ederek Süleyman Demirel ile bir araya gelmiştir (Koç, 2023, s.153). Bu görüşmeden hemen sonra Türkiye Kore’den askeri olarak çekilmiştir (Karpas, 2012, s.276). Bu gelişmelerin ardından aynı yıl 27-31 Mayıs 1966 tarihinde Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı da Türkiye’ye gelmiştir. Bu görüşmede Türkiye – Bulgaristan ilişkilerinde kilit nokta olan yarım kalan göç meselesi hakkında önemli açıklamalar yapılmıştır (Şimşir, 1986, s.321).

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Bulgaristan dış politikasında Sovyetler Birliği güdümündedir. Türkiye ve Sovyetler Birliği’nin yaptığı ilk temaslardan sonra Bulgaristan’ın Türkiye ile arasındaki en büyük sorunu çözmek için adım atmıştır.

Sovyetler Birliği ile ise ilişkiler günden güne iyiye gitmiştir. İki ülke arasında hem ekonomik hem de sanayi odaklı iş birlikleri sağlanmıştır. 1967 yılında Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında “Ekonomik-Teknik İşbirliği Antlaşması” yapılmıştır (Oran, 2008, s.778).

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerindeki bir diğer önemli gelişme de 1969 senesinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın Moskova’yı ziyaret etmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye tarihinde ilk kez SSCB’ye cumhurbaşkanlığı düzeyinde bir ziyaret düzenlemiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil’in de katıldığı gezi 34 kişinin katıldığı bir heyetle gerçekleşmiştir. Yapılan ziyarette 21 Kasım 1969’da Türkiye-Sovyetler Birliği arasında ortak bir bildiri yayınlanmıştır (Oran, 2008, a.g.s). Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerindeki bu gelişmeler Türkiye – Bulgaristan ilişkileri eksenine de yansımıştır.

2.1.2) Süleyman Demirel Dönemi’nde Türk Dış Politikası

Çift kutuplu sistemde Yumuşama Döneminin yaşanması Türk dış politikasında etkisini göstermeye başlamıştır. 27 Ekim 1965 tarihinde iktidara gelen Süleyman Demirel, Türk dış politikasına dair birçok yeni adımlar atmıştır. Türkiye’nin sadece Amerika’ya bağlı kalmayarak yeni müttefikler edinerek ve halkın isteklerini göz önüne alarak

birtakım politika değişikliklerine gitmiştir. Birinci olarak, Türkiye’de büyük rahatsızlığa sebep olan 1954 NATO Kuvvetler Statüsü Anlaşmasının (SOFA) içeriğinin değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Türkiye ile ABD arasında 24 Eylül 1968’de imzalanan “Resmi Vazife Sırasında İşlenen Suçlarla İlgili Anlaşma” ile, 1954 Anlaşmasında, Amerikan askeri personelinin yargılanması sırasında Türk makamlarının müdahale yetkisine getirilen kısıtlamalar azaltılmış ve Türk mahkemelerinin yetkisi arttırılmıştır (Oran, 2008, s.693). Demirel hükümetinin ABD ile yaptığı bir diğer anlaşma ise Türkiye’deki Amerikan üslerinin kullanımı hakkında olmuştur. Türk ve Amerikalı uzmanların bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen görüşmelerin nihayetinde, 3 Temmuz 1969 Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması (OsIA) hayata geçirilmiştir. Bu anlaşmaya göre; Türkiye’nin onayı olmadan Amerikan üslerinden herhangi bir üçüncü ülkeye bir operasyon yapılamayacaktır. Türkiye topraklarındaki savunma üslerinin mülkiyetinin Türkiye’ye ait olduğu ABD tarafından da kabul edilmiştir. Türk makamlarına bahsi geçen üsleri denetleme yetkisi verilmiştir. Türkiye ulusal güvenlik gerekçesini öne sürerek üslerin kullanılmasına sınırlamalar getirme hakkına sahip olmuştur (Sander, 2007, s.224).

Anlaşmanın tam metni Hürriyet gazetesi tarafından 16-17 Mart 1975’te kamuoyuna açıklanmıştır. Yayınlanan metne göre anlaşmanın ikinci maddesiyle, *Türkiye’de kurulacak Amerikan üslerinin “(...) sayısı, bulunabilecekleri yerler, yararlanabilecekleri kolaylıklar ve bulundurabilecekleri ikmal maddeleri, uygun düştüğünde, barış, yakın saldırı tehlikesi ve savaş durumları gereksinimleri ayrı ayrı göz önünde tutularak, (...) iki hükümet yetkili makamları arasında düzenlenecek uygulama anlaşmaları ile (. . .)”* belirlenmiştir. Türk hükümeti, *“(...) milli olağanüstü hallerde (...) olağanüstü hâl döneminin bütün süresi boyunca, bu anlaşmanın amaçlarını göz önünde tutarak, ulusal varlığının korunması için gerek duyduğu önlemleri almak hakkına (...)”* sahip olmuştur (Oran, 2008, 697).

Anlaşmanın üçüncü maddesinde, Amerikan üslerinin sadece Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO) çerçevesinde alınmış savunma önlemlerine katılmak için kullanılabileceği ifade edilmiştir. Üslerin “alan dışı” operasyonlar için kullanılmaları yasaklanmıştır. Bu savunma önlemlerine katılım biçimi de bu maddede ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Anlaşmada; *“ABD’nin söz konusu savunma önlemlerine katılımı, her durum için, Türkiye ve ABD hükümetleri yetkili makamları arasında*

yapılacak uygulama anlaşmalarıyla (...)” hükmü yer almıştır. Türkiye; Amerikan üslerinin kendi güdümü dışında, Türkiye’nin milli çıkarlarını tehlikeye düşürecek şekilde kullanılmasını önlemiştir.

Türkiye ise geçmişte yaşadığı füze krizini bir daha yaşamak istemediği için ilgili anlaşmaya “(...) *bu anlaşma gereği kurulmuş ortak savunma tesislerinin çalışması için gerekli olan malzeme, teçhizat ve ikmal maddeleri, tarafların yetkili makamlar arasında önceden danışma toplantıları yapılmadan Türkiye’den çıkarılamayacaktır (...)*” maddesi eklenmiştir. Bu maddeyle Türkiye, Amerikan silahlarının ülkeden çıkışını engellemeyi amaçlamıştır (Oran, 2008, s.698).

Anlaşmanın beşinci ve on üçüncü maddesi ise Türkiye’deki Amerikan üs ve tesislerinin mülkiyet hakkı ve denetimi hakkında olmuştur. Türkiye bu konularda da kendi isteğini kabul ettirmiştir. Anlaşma her ne kadar Türkiye lehine olsa da anlaşmanın ömrü uzun olmamıştır. 1975 yılında ABD’nin Türkiye’ye uyguladığı silah ambargosunun bir türlü kaldırılmaması Türk halkı tarafından tepkilere yol açınca, anlaşma Türkiye tarafından feshedilmiştir (Altan, 1986, s.178).

Demirel hükümeti ABD ve NATO ekseninde dengeyi sağlarken Türk halkının isteklerini göz önünde bulundurmuş ve dış politikada tek stratejik müttefikin ABD olmadığını yaptığı anlaşma ve görüşmelerle ispatlamıştır. Türkiye’nin üçüncü yol hareketi olan Bağlantısızlar hareketi ile ilişkilerini ilerletmesi de bu dönemde olmuştur. 1950’li yıllarda Türkiye’nin dış politikada ABD’nin güdümünde kalması Bağlantısızlar Hareketi ülkeleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Demirel ise kendi hükümetinde Bağlantısızlar Hareketi’nin güvenini kazanmak ve Kıbrıs Meselesinde kamuoyu toplamak amacıyla ilişkileri geliştirmeyi amaçlamıştır. Her ne kadar girişimlerde bulunulsa da Türkiye’nin NATO üyesi olmasından dolayı attığı adımlar hoş karşılanmamıştır (Oran, 2008, s.677).

Süleyman Demirel hükümetinin Sovyetler Birliği’ne yönelik dış politikası ise ABD ve Bağlantısızların aksine pozitif bir yönde ilerlemiştir. Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksander Kosigin’in 20 Aralık 1966 tarihinde Türkiye’ye yaptığı ziyaret, bir Sovyet başbakanının Türkiye’ye yaptığı ilk ziyaret olmuştur (Bilge, 1992, s.157). Kosigin’in bu ziyareti ilişkilerdeki yakın temasın ortak ekonomik çıkarlar doğrultusunda ilerleyeceğini göstermiştir. Zira bu ziyaretten sonra iki ülke arasında 25 Mart 1967 tarihinde içerisinde Seydişehir Alüminyum Tesisleri ve İzmir Aliğa Petrol

Rafinerisi'nin de bulunduğu yedi sanayi tesisinin yapılmasına dair Ekonomik-Teknik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Bilgiç, 2014, s.203). Başbakan Demirel'in 19-29 Eylül 1967'de yaptığı Moskova gezisi ve 8-12 Temmuz 1968'de Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in ziyareti, Sovyetler Birliği ile üst düzey görüşmeler sık sık tekrar etmiştir. Bu durum Demirel dönemi dış politikasında Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkilerin çok önemli olduğunu göstermiştir. Ağustos 1968'de SSCB'nin Çekoslovakya'ya müdahalesi sonucu Senato Başkanı Atasagun başkanlığındaki heyetin Moskova ziyaretini ertelemesi, Türkiye'nin Akdeniz'de oluşturulacak yeni “Çok Taraflı Güç”e katılma kararı alması ve 3 Temmuz 1969'da ABD'yle ortak komutanlık altında Savunma İşbirliği Anlaşmasını imzalamasına rağmen, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay 12-21 Kasım 1969'da SSCB'ye ilk defa ziyaret etmiştir. Bu durum uluslararası konjonktür ne olursa olsun SSCB ile ilişkilerin önemini ortaya koymuştur (Oran, 2008, s.776)

Demirel dönemi dış politikasındaki bir diğer değişim ise Orta Doğu ve Arap Dünyası ile olmuştur. Ekonomik çıkarlar ve Kıbrıs meselesi başta olmak üzere uluslararası kamuoyunda müttefik edinme isteği Orta Doğu coğrafyasına yönelme politikasını doğurmuştur (Bilgiç, 2014, s.204). Demirel hükümeti, bir önceki hükümetin yaptığı hataları yapmamaya özen göstermiştir. Bağdat Paketi döneminde yaşanan başarısız politikalar tamamen terk edilmiştir. Orta Doğu ülkelerine karşı Batı dünyasının bir elçisiymiş gibi davranmaktan ziyade bölgenin çıkarlarını gözetken bir bakış açısı geliştirilmiştir. Bu dönemde, Türkiye'nin Orta Doğu politikası; Arap ülkeleriyle ilişkileri her konuda ilerletmeyi, Araplar ve Batı dünyası arasında sıkışmamayı, Arap ülkeleri arasındaki sorunlara taraflı yaklaşmamayı, bu ülkeleri bölecek tüm ittifak ve anlaşmalardan uzak durmayı amaçlayan bir strateji etrafında şekillenmiştir (Oran, 2008, s.789). Türkiye bölgenin en büyük sorunu olan İsrail-Filistin meselesine de oldukça temkinli bir şekilde yaklaşmıştır. İki taraf arasında da denge politikası izlenmiştir.

Demirel'in Avrupa Ekonomik Topluluğu hakkındaki politikalarına ise son derecede önem vermiştir. Demirel, Türkiye'yi Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) sokan lider olma aruzu içerisine girmiştir. AET ise Türkiye'nin bir an önce topluluğa girme arzusunu anlamakla birlikte bu üyelik için henüz erken olduğunu dile getirmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan siyasi krizlerden ötürü, henüz topluluğa geçiş

aşaması için erken olduğuna karar verilmiştir. Geçiş döneminin şartlarını belirleyen Katma Protokol müzakereleri Mart 1969'da başlamıştır. Demirel, ABD ile ilişkilerin kötüye gittiği bu dönemde ABD'ye alternatif olarak gördüğü AET sayesinde dış politika aracılığıyla siyasi bir zafer elde etmeyi amaçlamıştır (Bilgiç, 2014, s.208). Katma Protokol 23 Kasım 1970 tarihinde imzalanmıştır. Protokol Meclis'te onay sürecinde iken 12 Mart Darbesi yaşanmış fakat yine de süreç devam etmiştir (Bilgiç, 2014, s.209).

Genel olarak Demirel dönemi dış politikası iyi komşuluk ilişkileri ve yeni iş birlikleri perspektifiyle ilerlemiştir. ABD ve Sovyetler Birliği arasında denge kurulmuştur. Sovyetler Birliği ile yakınlaşması bir diğer komşu ülke olan Bulgaristan ile yakınlaşmasına da sebep olmuştur. Bu sayede 1950-1951 göçünden tam 18 sene sonra ilk kez bir göç anlaşmasının imzalanmasına da olanak sağlanmıştır.

2.1.3) Bülent Ecevit Döneminde Meydana Gelen Gelişmeler

Türkiye'nin iç siyasetinde yaşadığı birtakım karışıklıklardan dolayı 1970'li yılların başında olağanüstü gelişmeler meydana gelmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bazı sol görüşlü üst düzey askerler Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a bir bildiri sunarak Adalet Partisi hükümetinin feshedilmesini istemiştir (Çavdar, 2013, s.215). Süleyman Demirel ve hükümetinin bu şekilde istifaya zorlanmasından sonra geçici bir hükümet kurulmuştur. CHP Kocaeli Milletvekili olan Nihat Erim partisinden istifa ederek yeni bir geçici hükümet kurmuştur. 1973 yılında ise ülkede yapılan genel seçimlerde Bülent Ecevit oyların çoğunu almıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk hükümeti kurmak için Bülent Ecevit'e yetki vermiş ve Ecevit koalisyon hükümeti kurma noktasında başarısız olmuştur. Koalisyon hükümeti kurmak için yaptığı görüşmeler bir neticeye kavuşamamıştır (Kasapsaraçoğlu, 2021, s.25). Korutürk bu sefer aynı görevi Süleyman Demirel'e vermiş Demirel bir koalisyon kuramamıştır. Tarihler 1974 yılına geldiğinde ise koalisyon hükümeti kurma yetkisi ikinci kez Ecevit'e verilmiş ve Bülent Ecevit, Milli Selamet Partisi Başkanı Necmettin Erbakan ile anlaşarak CHP-MSP koalisyon hükümetini kurmuştur (Ahmad, 2010, s.404-419).

Türkiye, Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 tarihinde adanın Yunanistan'a dahil olması için yapılan darbe sonrası, Kıbrıs'a bir çıkartma planı yapmıştır (Karataş, 2022, s.397).

ABD ve İngiltere, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmasına karşı çıkmıştır. Sovyetler Birliği ise adaya yapılan birinci çıkartmaya destek verirken ikinci çıkartmada bu konunun uluslararası arenada tartışılması gerektiğini savunmuştur (Oran, 2008, s.779). Sovyetler Birliği diğer ülkelerin aksine Türkiye'ye karşı herhangi bir kınama yapmamıştır. Bu durum SSCB ve Türkiye'deki ilişkisinde negatif bir yönde değişim olmadığının bir göstergesidir.

Kıbrıs Barış Harekati'nin ardından 1975 yılında ABD'nin Türkiye'ye başlattığı silah ambargosu, Türkiye'nin SSCB'ye daha çok yaklaşmasına neden olmuştur. 9 Eylül 1975 tarihinde SSCB Türkiye Büyükelçisi Aleksei Rodionov, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ü ziyaret etmiştir ve iki ülke arasında yaşanan gelişmelerden memnuniyet duyduğunu belirtmiştir (Oran, 2008, s.779). Son olarak 1978 yılında Ecevit'in ABD ziyaretinde silah ambargosunun kaldırılmasının sözünü almasına rağmen hemen ardından, SSCB'yi de ziyaret etmesi iki kutup arasında denge kurmaya çalıştığını göstermiştir. Türkiye; hem Batı ile ilişkileri düzeltmek istemiş, hem de SSCB ile olağan ilişkisini korumaya çalışmıştır. Bu durum Türkiye – Bulgaristan ilişkileri içinde paralellik göstermiştir. Nitekim Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov da 15 Haziran 1978 tarihinde Blagoevgrad kentinde düzenlenen mitingde Türkiye ve Kıbrıs Meselesi hakkında dikkat çekici açıklamalar yapmıştır. Mitingden birkaç ay önce Bülent Ecevit'le Varna'da konuştuklarını belirten Todor Jivkov, *“çok yararlı, içtenlikli ve dostça görüşmelerde bulunduk”* diyerek iki ülke arasında bir sorun olmadığını belirtmiştir. Todor Jivkov sözlerine *“Kıbrıs sorunundaki değişmez ilkesel tutumumuzu, Kıbrıs halkının haklı davasına dayanışma ve destek gösterme, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve bağlantısızlık politikasını koruma, adadaki yabancı askerlerin ve yabancı üslerin çekilmesi, Kıbrıs sorununun barış yoluyla, Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri yararına olarak görüşmeler yoluyla çözümü yönündeki tutumumuzu yeniden belirtmek isterim.”* Açıklamasıyla devam etmiş ve meseleye tarafsız bir şekilde yaklaşmaya çalışmıştır (Jivkov, 1978, s.25).

2.1.4) Bülent Ecevit Dönemi'nde Türk Dış Politikası

Türkiye'de hükümet kurma konusundaki başarısız süreçlerin ardından yeniden istikrar sağlanmış ve bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. 1973 seçimlerinden sonra iktidara gelen, Ecevit liderliğindeki CHP-MSP koalisyon hükümeti, dış politika konusunda daha temkinli davranmışlardır. ABD ile ilişkilerde gerilimin son derece hissedildiği bir

dönemde Demirel hükümeti zamanı ABD baskısı sonucu getirilen haşhaş ekimi yasağı 1 Temmuz 1974 tarihinde kaldırılmıştır. ABD Kongresinin iki kanadını oluşturan Senato ve Temsilciler Meclisi 2 Temmuz'da, Türkiye'ye verilen borçların durdurulmasını ve ekonomik ve askeri yardımların askıya alınmasını içeren bir ortak bir karar alınmıştır. Bunun hemen ardından ise Türkiye'ye topyekûn yapılacak olan bir silah ambargosu kararı alınması istenmiştir (Oran, 2008, s.703). Ankara hükümeti ise üretilen bu haşhaşların yasadışı yollarla yurtdışına çıkışını önleyen tüm tedbirlerin alındığını belirterek bu kararından vazgeçmeyeceğini bildirmiştir. Daha sonrasında Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı çıkartma iki ülke arasında çıkan haşhaş krizini geri plana düşmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin, Kıbrıs Adası'na yaptığı çıkartma iki ülke arasındaki ilişkiler daha önce hiç olmadığı kadar gerilmiştir. "Türkiye'ye Yapılan Silah Satışlarının ve Verilen Askeri Kredilerin Durdurulması" kararı 19 Eylül 1974'te Senato'da, 24 Eylül'de de Temsilciler Meclisinde onaylanmıştır. Nitekim Başkan Ford, alınan bu ambargo kararlarını reddetmiştir. Temsilciler Meclisi ise bu vetonun geçersiz kılınması için bir oylama yapmışsa da bu oylama Başkan Ford lehine sonuçlanmıştır (Mütercimler, 1998, s.24). ABD meclis ve senatonun artan ambargo baskılarına dayanamayan Başkan Ford 30 Aralık 1974'te ambargo kararlarını yasa haline getirmiştir.

Ecevit ve Erbakan arasında yaşanan anlaşmazlıklardan ötürü koalisyon hükümeti 19 Eylül 1974 tarihinde istifa etmiştir. Daha sonrasında Ecevit ve Demirel yeni bir hükümet kuramadığı için Sadi Irmak tarafından teknokrat bir hükümet kurulmuştur. Bu hükümet, Demirel 31 Mart 1975 tarihinde yeniden hükümeti kurana kadar görevde kalmıştır. Bu sebeple Ecevit dönemindeki dış politika Demirel hükümeti kadar kapsamlı olamamış ve kısa ömürlü olmuştur.

2.2) 1960 Sonrası Türkiye – Bulgaristan İlişkileri

1950-1951 yılındaki zorunlu göçten sonra Türkiye – Bulgaristan ilişkileri durağan bir şekilde seyretmiştir. Stalin'in ölümünden sonra Bulgaristan'da siyasi dengeler değişmiştir. Çervenkov'un istifaya zorlanmasıyla Bulgaristan'da yönetim el değiştirmiştir. Türkiye'de ise 1960 darbesi sonrasında siyasi dengelerin değişmesiyle iki ülkede yeni iktidarlarında ikili ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Nitekim Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan'da kendilerine karşı artan baskılar sonucunda belki sınırlar açılır umuduyla Bulgar makamlarına dilekçeler yazmaya başlamıştır

(Şimşir,1986, s.267). Dilekçe yollayan Türklerin sayısı 400.000 kişiye ulaşması Bulgaristan'daki Türklerin anavatan olarak gördükleri Türkiye'ye ne kadar çok kavuşmak istediğinin ispatı olmuştur. Bulgaristan ise dilekçe yazan ve Türkiye'ye göç etmek isteyen Türkleri yıldırma için onları hapse atmak, göç hakkında konuşmalarını yasaklamak, fiziksel şiddet gibi yollara başvurmuştur (Ağanoğlu, 2001, s.313). Nitekim Bulgaristan'ın ikili ilişkilerdeki bu tutumu bir yıl sonra değişim göstermeye başlamıştır. Zira 1964 yılında Türkiye'nin Johnson Mektubu buhranı sonrası Sovyetler Birliği'ne yaklaşması sonucunda Bulgaristan ile de ilişkiler iyileşmeye başlamıştır. Bunun neticesinde Türkiye ve Bulgaristan arasında 10 Ekim 1964 tarihinde *“Her iki ülkenin ortak menfaatlerinin turistik mübadeleler alanında sıkı ve sürekli bir İşbirliği kurulmasını kabul ederek, bu İşbirliğini mümkün olan ölçüde verimli kılmaya karar vererek; 21 Ağustos-5 Eylül tarihleri arasında Roma’da toplanmış olan Birleşmiş Milletler Milletlerarası Turizm ve Seyahatler Konferansı tavsiyelerinin ruhuna uyarak mutabakata varmışlardır.”* (Devlet Arşivleri Başkanlığı, 30.12.1964). Yapılan bu mutabakat ile ikili ilişkiler on yıl sonra ilk defa İşbirliği düzeyine gelmiştir.

Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler iyileştikçe Türkiye – Bulgaristan arasındaki ilişkiler de aynı şekilde ilerlemeye devam etmiştir. 21 Ağustos 1966 yılında Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başev Ankara'ya gelmiştir. Bu ziyaretin amacı Türk-Bulgar ilişkilerinde başrol olan Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçleri tamamlanamayan Türklerin durumu olmuştur (Şimşir, 1986, s.321). Ziyaret esnasında Türkiye ve Bulgaristan ortak bir bildiri sunmuş ve şu cümlelere yer vermiştir:

“Her iki Bakan, yakın akrabaları Türkiye'ye daha önce göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Türkiye'ye ihtiyari göçleri meselesinin makul bir şekilde, en kısa zamanda halledilmesi gerektiği hususunda mutabık kalmışlardır. Bu konuda uygulanacak usulleri tespit etmekle eksperlerini görevlendirmişlerdir”. (Dışişleri Bakanlığı Ortak Bildiri Bülteni, 31.05.1967, s.96).

Başev ziyaretinin olduğu esnada Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Ferruh Bozbeyli bir heyetle Sofya'ya bir ziyaret düzenlemiştir (Gönlübol, 1996, s.529). Bu ziyaretin ardından bir yıl dolmadan Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil 27-31 Mayıs 1967 tarihleri arasında Bulgaristan'a gitmiştir ve göç sorunu dışında Kıbrıs meselesine dair de açıklamalar yapılmıştır. Yapılan ortak açıklamada: *“Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Bulgaristan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanına*

hükümetinin Kıbrıs meselesi ile ilgili görüşünü izah etmiştir. İki bakan, bölgedeki barışın kuvvetlenmesini teminen, bu meselenin en kısa zamanda adil ve barışçı bir hal tarzına ulaşması ümidini izah etmişlerdir”. Sözlerine yer verilmiştir.

Bu açıklamadaki birkaç cümleden de anlaşılacağı üzere Bulgaristan Kıbrıs meselesinde Türkiye tezine yakın söylemler içerisinde bulunmuştur (Gönlübol, 1996, a.g.s). Bu görüşmelerden sonra iki devlet arasındaki ilişki farklı boyutlar kazanmıştır. Ekonomik ve ticari alanlarda da iş birlikleri ve anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. Bulgaristan Ulaştırma Bakanı M. Vaçkov 1 Kasım 1967 tarihinde Türkiye’ye gelmiş olup iki devlet arasında doğrudan ulaşımı sağlayacak bir demiryolu güzergahı yapılmasını mümkün kılan bir anlaşmaya imza atmıştır (Gönlübol, 1996, s.530).

İki ülke arasında görüşmeler ve ziyaretler ivedilikle devam ederken bir yandan Aralık 1966-Ocak 1967 ayları arasında Türk ve Bulgar uzmanlar göç süreciyle ilgili görüşmeler yapmıştır. Nitekim bu görüşmeler göçmenlerin taşınabilir ve taşınamaz malları hususundaki görüş ayrılıkları yüzünden tamamlanamamıştır. Yarım kalan görüşmeler Kasım 1967 tarihinde tekrardan başlamıştır fakat yeniden görüş ayrılıkları çıkmıştır (Şimşir, 1986, s.321). Türkiye’deki göçmen dernekleri anlaşmanın olabilecek en iyi şartlarda yapılmasını istemiştir. Yapılan görüşmeler bir yıl sonra sonuç vermiş ve 24 Şubat 1968 tarihinde göç anlaşması parafe edilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı bir rapor yayınlamıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti heyetleri arasında, Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçleri konusunda bir müddetten beri yapılan müzakereler sona ermiştir. Karşılıklı anlayış havası içinde cereyan eden müzakereler, bir anlaşma parafe edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu anlaşma hükümleri gereğince, 1952 yılına kadar Türkiye’ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları aşağıda gösterilen Türk asıllı Bulgar vatandaşları Türkiye’ye göç edebileceklerdir: 1) Karı, koca, 2) Ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları, 3) Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları, 4) İşbu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşlerle ölü kız ve erkek kardeşlerin bekar reşit ve gayri reşit çocukları. Bu kategorilere dahil kimselerin tamamının Türkiye’ye göçü, Nisan- Kasım ayları arasında vuku bulacak ve bunların pasaport ve vize için müracaat usulü ve sürelerinin teferruatı her iki

memlekette bilahare ilan edilecektir. Göçmenler, ev ve zat eşyalarıyla, ihracı yasak olmayan meslek ve sanat araç ve gereçlerini, herhangi bir ihraç vergisine tabi tutulmaksızın getirebileceklerdir. Göçmenler, göç etmeden önce gayri menkulleriyle hayvanlarını serbestçe tasfiye edebileceklerdir. Gayri menkul tasfiyesinin gerçekleşmesine, yetkili Bulgar makamları yardım edecektir. Göçmenler, bahis konusu tasfiyeden mütevellit paralarla, Bulgaristan'dan ihracı ve Türkiye'ye ithali yasak olmayan malları satın alıp getirebileceklerdir. Bu anlaşmanın hükümleri sadece tespit edilen kategorilere dahil şahıslara tatbik olunacaktır. Anlaşma, tasdiknamelerin teatisinden sonra yürürlüğe girecek ve bu hususta her iki taraf bildiri yayınlanacaktır.” (Yeni Işık, 21.08.1968).

Anlaşma metni böylece ilk defa halkla paylaşılmıştır. Nitekim anlaşma bu haliyle kapsam olarak çok dar olmuştur. Örneğin evlenen kardeşleri kapsamaması ve anlaşmadan hariç tutulması büyük bir eksiklik olmuştur. Zira 1950-1951 göçünün üstünden 15 yıl geçmiş olduğundan o tarihlerde çocuk olan kardeşlerin 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde evlenmiş olması çok olasıdır. Bu durum parçalanmış aileleri tam olarak birleştirmeye engel teşkil etmektedir (Şimşir, 1986, s.324). Aynı şekilde amca, dayı, teyze, hala ve bu akrabaların çocukları yine anlaşma dışı bırakılmıştır.

Göçün kapsam olarak bu kadar sınırlı olmasının sebebi elbette ki Bulgaristan'ın işçi sınıfından yaşayacağı nüfus kaybı olmuştur. Bulgaristan'ın işçi sınıfının çoğunu Bulgaristan Türkleri oluşturduğu için Bulgaristan ekonomisi kan kaybetme ihtimali doğmuştur. Öncelikle de tarım alanında büyük kayıplar olması beklenmiştir (Şimşir, 1986, s.324). Bulgaristan yaşayacağı ekonomik kayıp korkusu yüzünden göçü olabildiğince ertelemeye çalışmış ve kapsamını sınırlı tutmak istemiştir. Anlaşma parafe edildikten birkaç ay sonra Todor Jivkov yanında bir heyetle Türkiye'ye gelmiş ve böylece göç anlaşması imzalanmıştır.

2.2.1) Todor Jivkov ve Heyetinin Türkiye Ziyareti

Yakın Akriba Göçü Anlaşması'nın imzalanması amacıyla Türkiye'ye gelen Todor Jivkov ve beraberindeki 43 kişilik heyeti, Türkiye'de üç şehri ziyaret etmiştir. 20 Mart 1968 tarihinde Ankara'ya resmi ziyaret düzenlenmiştir. 22 Mart 1968 günü Ankara'da göç anlaşmasının imzalanmasının ardından Todor Jivkov ve heyeti İzmir'e gitmiştir. İzmir'in tarihi ve kültürel yerlerini gezen Todor Jivkov ve heyeti burada 3 gün

kalmıştır. İzmir gezisinin ardından İstanbul'a giden heyet, 26 Mart 1968 tarihinde Yeşilköy Havalimanı'ndan geri Bulgaristan'a dönmüştür. Yeşilköy Havalimanı'na gelen Todor Jivkov ve heyetini, Başbakan Süleyman Demirel resmi bir protokol ile uğurlamıştır. Süleyman Demirel'in yanında Devlet Bakanı Seyfi Öztürk, Adalet Bakanı Hasan Dinçer, Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Çalışma Bakanı Ali Naili Erdem, Vali Vefa Poyraz, 1.Ordu Komutanı Orgeneral Memduh Tağmaç ve Merkez Komutanı Selami Pekün hazır bulunmuştur. (Son Havadis Gazetesi, 27.03.1968, s.7). Resmi protokolün yanında bando takımı havaalanında iki ülkenin milli marşlarını çalmıştır (Son Havadis Gazetesi, 27.03.1968, s.1).

2.2.1.1) Todor Jivkov ve Heyetinin Ankara Ziyareti

20 Mart 1968 tarihinde Bulgaristan'dan 34 kişilik bir heyetle Ankara'ya gelen Todor Jivkov, Ankara Esenboğa Havaalanında askeri törenle karşılanmıştır (Son Havadis Gazetesi, 21.03.1968, s.1). Daha sonrasında Anıtkabir'e resmi ziyarette bulunulmuştur. Anıtkabirdeki ziyaretin ardından Başbakan Süleyman Demirel, Mecliste bir yemek töreni düzenlemiştir. Bu dostluk yemeğinde görüşme aşamasında olunan göç anlaşmasının yakın bir tarihte imzalanacağını da duyurmuştur (Son Havadis Gazetesi, 21.03.1968, s.7). Demirel düzenlenen yemekte yaptığı konuşmada; *"... Hedefimiz dünya barışı ve milletlerarası İşbirliğine ve bölgemizin huzur ve ahengine azami derecede katkıda bulunmak, kendi milli menfaatlerimizle diğer memleketlerin menfaatlerini adil bir denge içinde bağdaştırmaktır. Birleşmiş Milletler yasası ve prensiplerine, barış ve adaletin icaplarına uygun bir dış politikayı azim ve sebatla tatbik etmenin gayreti içinde bulunuyoruz. Bu sebeptendir ki, Türkiye bilhassa komşularıyla toprak bütünlüğü, içişlerine ademi müdahale, anlaşmalara riayet, hak eşitliği, ihtilafların barışçı yollarla halli prensipleri dahilinde iyi ilişkiler kurmayı amaç edinmiştir. Yine aynı amaçladır ki Türkiye Balkanlarda, barış ve ahengin hâkim olmasını, bu bölgenin ihtilaflardan arî bulunması ve örnek bir anlayış havasının kurulmasını daima samimiyetle arzu etmiş ve bu yolda elinden gelen gayreti sarfetmekten geri kalmamıştır."* sözleriyle Bulgaristan ile olan ilişkilerini iyi komşuluk prensibiyle iyileştirmeye gayret edeceğini belirtmiştir (Son Havadis Gazetesi, 21.03.1968, s.7). Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başbakanı Todor Jivkov ise

düzenlenen yemekte yaptığı konuşmada iki ülkenin ilişkileri hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur. Todor Jivkov konuşmasında iki ülke hakkında;

“Ekselans, Sayın Bayan Demirel, Sayın bayanlar, baylar, her şeyden önce, Türk topraklarına ayak basışımızdan bu yana bize gösterdiğiniz ilgi ve konukseverlikten dolayı benim ve beraberimdeki arkadaşlarımın candan şükranlarımızı belirtmek isterim. Bu içten konukseverliği ve ekselansınızın biraz önce ülkemiz, Bulgar halkı ve benim için söylediğiniz o güzel sözleri ben, her iki halkın barış, iyi komşuluk, İşbirliği içinde yaşama istemlerinin bir anlatımı olarak kabul ediyorum. Sayın ev sahipleri, şuna güvenilebilirsiniz ki, konduğunuz olan bizlerin de kalplerimiz aynı derin ve içten istekle doludur. Sizin güzel konuksever ülkenizi ziyaretimizin amacı, iyi komşuluğu güçlendirip geliştirmektir... Bulgaristan hükümeti, Balkan halklarının en parlak zekâlarının vasiyetleri doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türkiye halkının büyük evlâdı ve Balkanlar'da iyi komşuluk ve İşbirliği ilişkilerinin kurucusu Kemal Atatürk'ün vasiyeti doğrultusunda barışı korumak ve Balkan ülkeleri arasında İşbirliği geliştirmek için bundan böyle de yapıcı gayretlerine devam edecektir. Doğu komşumuzla, Türkiye Cumhuriyeti'yle ilişkilerimizde, her iki ülke arasında mevcut İşbirliği sorunlarının çevresini aralıksız olarak genişletme eğilimi gitgide daha fazla yerleşmektedir. Bu durumdan özellikle memnunluk duymaktayız. Son 3-4 yıl içinde Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti birçok anlaşma imzaladı. Ekselans, sizin de belirttiğiniz gibi, birkaç yıl içinde ülkelerimiz arasında mal değişimi bir hayli arttı. Turizm alanında da İşbirliğimiz başarıyla gelişiyor. Çeşitli düzeyde — iki ülkenin parlamentoları ve hükümet adamları arasında — yararlı ilişkiler kuruldu. Ekselans Bay Ferruh Bozbeyli, Bay İhsan Sabri Çağlayangil, Bay Saadettin Bilgiç ve diğer zevatın ülkemizi ziyaretlerinde elde edilen olumlu sonuçları memnunlukla belirtmek isterim. Bu temaslar daha iyi tanışmamıza ve ilişkilerimizde daha büyük karşılıklı güven ve daha büyük bir içtenlik yaratılmasına yardım etti. Sizin ülkemizi ziyaretimiz de Bulgar- Türk ilişkilerinin bu verimli gelişiminin dolaysız sonucudur. Bu ziyarete biz, biçimsel bir resmî olay gözü ile bakmıyoruz. Bu ziyaret sizinle, Ekselans, başında bulunduğunuz Türkiye Cumhuriyeti hükümetiyle Bulgar hükümetinin, ülkelerimiz arasındaki dostluk ve İşbirliğine daha büyük, yeni bir hız vermesi, böylelikle Balkanlar'daki genel durumun bundan böyle daha da iyileşmesine yardım etmesi isteminin bir belirtisidir. Akrabaları 1952'ye kadar göç eden Türk asıllı Bulgaristan vatandaşlarının Türkiye'ye göç etmesi ile ilgili anlaşmanın Dışişleri

bakanlarımızca imza edilmesi de ortak arzumuzun bir ifadesi olacaktır. Ekselansınızın az önce gerçekçi ve yapıcı fikirlerle belirttiği gibi, Türk yöneticileriyle ilk temaslarımız bizde şu kanıyı doğurmaktadır: Güzel ülkenizi ziyaretimiz, gerçekten de aramızda ve Balkanlar'da iyi ilişkilerin gelişmesine bir katkı olacaktır; daha iyi tanışmamıza ve her iki ülke çıkarlarının daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir; halklar arası ilişkilerde ve politika alanında yaptığımız İşbirliğindeki sorunların çerçevesi daha da genişleyecektir.” ifadeleriyle Türkiye - Bulgaristan ilişkilerinin geleceği için ve Balkanlarda barışın sürekliliği için kadeh kaldırmıştır (Jivkov, 1975, s.15-21).

Meclis ziyaretinden bir gün sonra Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde resmi ziyarette bulunan Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Başbakanı Todor Jivkov, Dışişleri Bakanı Ivan Başev, Enerji ve Yakıt Bakanı Konstantin Popov, Adalet Bakanı Svetla Daskolova ve Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi Stephan Petrov'u kabul etmiştir (Son Havadis Gazetesi, 22.03.1968, s.7). Bu görüşmede Türkiye'den bakan nezdinde ise Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Adalet Bakanı Hasan Dinçer, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin de katılım sağlamıştır. Görüşmeden sonra ise Todor Jivkov, 20 Mart'ta kendi adına düzenlenen yemeğe teşekkür mahiyetinde Bulgaristan'ın Ankara'daki Büyükelçiliğinde Süleyman Demirel ve eşi onuruna bir yemek daveti düzenlemiştir (Son Havadis Gazetesi, 22.03.1968, s.7).

2.2.1.2) Todor Jivkov ve Heyetinin İzmir Gezisi

Todor Jivkov göç anlaşması imzalandıktan sonra ve resmi programların sona ermesinin ardından yanındaki heyetle beraber İzmir'e gitmiştir. Todor Jivkov Türkiye ziyaretine gelirken, resmi heyetine ek olarak yanında kızı Ludmilla Jevkova'yı da Türkiye'ye getirmiştir. Ludmilla Jevkova, Türkiye ve Türk kadınlarının zarafeti hakkında açıklamalar yapmıştır. Sofya'daki Balkan Enstitüsü'nde tarih hocalığı yapan Ludmilla Jevkova, ülkedeki tarihi yerler ve eserlerle yakından ilgilenmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 22.03.1968, s.1). Todor Jivkov ve beraberindekilere Başbakan Süleyman Demirel, Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, Adalet Bakanı Hasan Dinçer, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin eşlik etmiştir. 23 Mart 1968 tarihinde Todor Jivkov, kızı ve beraberindekiler İzmir Çiğli Hava Üssü'nde askeri törenle karşılanmıştır (Son Havadis Gazetesi, 22.03.1968, s.7). Çiğli Havaalanına gelen Bulgaristan heyetini protokol olarak; İzmir Valisi Namık Kemal Şentürk, İzmir Belediye Başkanı Osman

Kibar ve İzmir Garnizon Komutanı İsmail Sarıkey karşılamıştır (Yeni Asır Gazetesi 23.03.1968, s.1). Todor Jivkov ve heyeti İzmir'e geldikten sonraki sabah METAŞ Fabrikasını gezmiştir. Fabrikayı hayranlıkla gezen Todor Jivkov fabrikadaki işçilerle de konuşmuştur (Yeni Asır Gazetesi, 24.03.1968, s.1). Todor Jivkov'un kızı ise fabrika ziyaretine katılmamış, Adalet Bakanı Svetla Daskalova ile Kemeraltı Çarşısı'nı gezmiştir. Kendi kızı için Kemeraltı Çarşısı'ndan terlik alıp alışveriş yaparak, samimiyetini gösteren Ludmilla Jivkov esnaf ve halk tarafından büyük ilgi görmüştür. Kemeraltı Çarşısı'nın ardından Fuar, Kadifekale, Üçkuyular ve İnciraltı'nı da gezen Ludmilla Jivkov İzmir'e hayran kaldığını dile getirmiştir. Todor Jivkov ve heyetinin fabrika ziyareti ve Ludmilla Jivkov'un İzmir gezisinin ardından Bulgaristan'dan gelen heyetin tümü Efes Antik Kenti ve Kuşadası'nı da gezmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 24.03.1968, s.1).

İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar, Bulgaristan Başbakanı ve heyeti şerefine bir akşam yemeği düzenlemiştir. Osman Kibar davet esnasında "Ben protokol adamı değilim. Sadece şunu söylemek istiyorum, kendinizi evinizde sayın" diyerek samimiyetini göstermiştir. Todor Jivkov bu söylemlerden son derece memnun kalmış kızı Ludmilla Jivkov ise bu samimi atmosfere dayanarak İzmir'deki diskotekleri görmek istediğini dile getirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 25.03.1968, s.1). Bu konuşmalar iki ülke arasında ortak tarihsel ve kültürel bağların da ne kadar yakın olduğunu göstermiştir. Böylesine üst bir makamdan birinin ülke ziyaretinde eğlence amaçlı geziler yapması daha önce pek rastlanan bir durum değildir. Ludmilla Jivkov babasından izin almış olmasına rağmen protokolcülerin engeline takılmıştır. Protokol tarafından daha öncesinde emniyet tedbirleri alınmadığı için diskoteklerin tehlikeli olabileceği uyarısı yapılmıca gezi iptal edilmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 25.03.1968, s.4). İzmir gezisinde, başkentteki resmi ve protokol havasından sonra yakalanan sıcak ve samimi atmosfer iki ülkenin ilişkilerine de sıcaklık getirmiştir. Yakın Akkraba Göçü'nün detaylarını da içeren, ticari, ekonomik, kültürel iş birliklerini arttırmaya yönelik bir ortak bildiri yayınlanmıştır. Yayınlanan bu ortak bildiri göçmen anlaşmasının imzalanmasından duyulan memnuniyeti pekiştirmiştir (Yeni Asır Gazetesi, 27.03.1968, s.3). Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov ve heyeti bir haftalık Türkiye ziyaretinin ardından Bulgaristan'daki Türkleri bir nebze de olsa sevindirecek gelişmelerle beraber ülkesine dönmüştür.

2.2.2) Süleyman Demirel'in Bulgaristan Ziyareti

1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması için Türkiye'ye Demirel'in davetlisi olarak gelen Todor Jivkov, Türkiye'den Bulgaristan'a dönerken *"Memleketinizden çok iyi ayrılıyorum. Hissiyatım çok iyidir. Çok yakın bir zamanda sizleri Bulgaristan'da görmekten onur duyarım."* sözleriyle Süleyman Demirel'i Bulgaristan'a davet etmiştir (Son Havadis Gazetesi, 27.03.1968, s.7). Türkiye'nin Sovyetler Birliği ziyaretinin hemen ardından 1970 yılında Başbakan Süleyman Demirel Bulgaristan'a gitmiştir. 5 Aralık 1970 tarihinde Sofya'da Süleyman Demirel adına bir yemek düzenlenmiştir. Bu yemekte Todor Jivkov iki ülkenin ilişkileri hakkında detaylı açıklamalar yapmıştır. Todor Jivkov konuşmasında *"...1968 yılında Türkiye'yi ziyaretim sırasındaki yapıcı konuşma ve görüşmelerin ve Türkiye halkının ekonomik ve kültürel ilerleyişinin tatlı anıları ve izlenimleri belleğimde hâlâ bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Şunu memnunlukla belirtmek isterim ki, hükümetlerimizin, özellikle son birkaç yıl içinde yaptıkları girişimler artık meyve vermektedir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ikili bağlar ve İşbirliği durmaksızın genişleyip geliyor. Bu arada, sayın başbakan, bu yararlı işte sizin katkınıza büyük değer verdiğimizi de belirtmek isterim. Her iki halkın kapı komşusu oluşu ve ekonomik alanda ilerleyişi, halklarımızın barış içinde yaşayıp çalışmak istemeleri, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin iyi niyetli oluşları, bütün bunlar, her iki ülkeye de yararlı İşbirliği için, iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin daha fazla genişletilip güçlendirilmesi için geniş ufuklar açan etkenlerdir. Biz, bu yönde daha pek çok olanakların bulunduğu bütün varlığımızla inanıyor, bu olanaklardan ileride eksiksiz bir biçimde yararlanılmasını istiyoruz..."* diyerek iki ülke arasındaki ilişkinin yeni iş birlikleri yoluyla daha da gelişeceğinin altını çizmiştir (Jivkov, 1975, s.30-36).

Bu açıklamalardan sonra 1973 yılında ise Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. Yılı münasebetiyle dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e bir mesaj göndermiştir. Todor Jivkov gönderdiği mesajda; *"Türkiye Cumhuriyeti'nin elliinci kuruluş yıldönümü dolayısıyla benim ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi'nin kalpten tebriklerimizin kabulünü rica ederim. Bu fırsattan yararlanarak, ülkelerimiz arasında iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasından duyduğum memnunluğu belirtmek isterim. ...Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler genişlemiştir, kültür ve spor*

değişimi yapılmakta, ekonomik ve ticari İşbirliği geliştirilmektedir. İki ülkenin coğrafi yakınlığı, yöneticilerinin iyi niyetliliği, aynı zamanda halklar arası ilişkilerdeki olumlu eğilimler, karşılıklı çıkar üzerine kurulan İşbirliğini her alanda genişletme olanakları yaratmaktadır.” Sözleriyle iki ülke arasındaki ilişkinin ilerleyişinden memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir (Jivkov, 1975, s.38).

İki ülke arasındaki göç süreci devam ederken birçok alanda iş birlikleri de hayata geçirilmiştir. Bunlardan en önemlisi, 1974 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı bünyesi altında imzalanan Helsinki Nihai Senedi sonucunda gerçekleşmiştir. Türkiye ve Bulgaristan, Helsinki Nihai Senedi’ne katılmıştır. Bu sayede iki ülke arasındaki ilişkiler yeni bir uluslararası boyut kazanmıştır.

2.2.3) 3 Aralık 1975 Türkiye – Bulgaristan Deklarasyonu

Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı bünyesinde Avrupa’da iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek adına 1 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki’de 35 devletin katılımıyla Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Helsinki Deklarasyonu olarak da bilinen bu anlaşma serisi hukuki sonuç veya yaptırımlar içeren uluslararası anlaşma kapsamına girmemektedir (Eroğlu, 1992, s.38). Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı bünyesinde yapıldığından ötürü siyasi değeri yüksektir. Bu sebeple deklarasyona uyma şartı önem atfetmiştir. Bu deklarasyonun birinci bölümü Avrupa’nın güvenliği ile ilgili olup on tane prensip yer almaktadır. Bu on prensipten yedinci sıradaki prensip inanç, din, düşünce, azınlıklar, insan hakları ve temel özgürlükleri; onuncu sıradaki prensip ise uluslararası hukukun üstünlüğü ve iyi niyet karanesi gibi konuları içermektedir (Armaoğlu, 1983, s.653,654). Bulgaristan bu anlaşmaya taraf olduğu için yedinci ve onuncu maddeler özellikle Bulgaristan’daki Türkler için önemli olmuştur. Bulgaristan’daki Türkler azınlık statüsünde olduğundan ve Bulgaristan’ın ülkesindeki Türklere karşı birtakım hakları ihlal ettiğinden ötürü bu anlaşma ile gerekli maddelere uyması gerekmiştir (Eroğlu, 1992, s.39). Bu sebeple Türkiye ve Bulgaristan arasında 3 Aralık 1975 tarihinde iyi komşuluk ve İşbirliği ilişkileri hakkında uluslararası ilişkilerde uyulması gereken prensipleri yerine getiren bir deklarasyon yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre iki devlet BM’nin ve Helsinki Nihai Senedinin ilke ve amaçlarına uyacaktır. Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasından dört yıl sonra 27 Nisan 1979 tarihinde Todor Jivkov’un Yedinci Halk Meclisi’nde yaptığı konuşmada deklarasyonla ilgili; *“Yunanistan ve Türkiye ile imzalanan iyi*

komşuluk, anlaşma ve işbirliğinin ilkeleri bildirileri, Helsinki toplantısı ve sonuç belgesi doğrultusunun gerçekleştirilmesine, uluslararası yumuşama sürecinin Balkanlar bölgesinde de derinleşmesine katkı olan ve değişik alanlarda etkin işbirliği yapılmasını amaçlayan çok sayıda anlaşma, anlaşma ve sözleşme bu politikanın bir belirtisidir.” diyerek bu protokolün önemini vurgularken Helsinki Nihai Senedinin imzalanmasından sonra Başbakan Bülent Ecevit ile dört kez bir araya geldiklerini belirtmiştir (Jivkov, 1979, s.30). Nitekim Bulgaristan bu söylemlerine rağmen sadece on yıl sonra kendi ülkesindeki Türkleri tekrardan göçe zorlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE - BULGARİSTAN 1968 YAKIN AKRABA GÖÇÜ VE UYGULANIŞI

3.1) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşmasının İmzalanması ve Bulgaristan'dan Türk Göçü

3.1.1) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması'na Giden Süreç

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin Yumuşama Dönemi ile düzelmeye başlamasıyla iki devletin birbiriyle kurduğu yakın temasları önceki bölümlerde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. İki devlet, Başkanlar ve Bakanlar düzeyinde ziyaretler yapmıştır. 1967 yılında Türkiye ve Bulgaristan'ın Dışişleri Bakanları bir araya gelerek yakın zaman içerisinde Bulgaristan'daki parçalanmış Türk ailelerini birleştirmeyi amaçlayan bir göç anlaşmasının imzalanacağını açıklamıştır.

21 Mart 1968 tarihinde Todor Jivkov kalabalık bir heyetle Türkiye'ye bir ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyaret esnasında Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başev ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil 22 Mart 1968 günü göç anlaşmasına imza etmiştir (Şimşir, 1986, s.327). Anlaşmanın tam adı “*Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Arasında Yakın Akrabaları 1952 Yılına Kadar Türkiye'ye Göç Etmiş Olan Türk Asıllı Bulgar Vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Göç Etmeleri Hakkında Anlaşma*” olarak belirlenmiştir. Anlaşmaya göre; “*1952 yılına kadar Türkiye'ye göç eden göçmenlerin Bulgaristan'da kalan “karı-koca, anne-baba, büyükanne-büyükbaba ve bunların anne-babaları, çocuklar ve torunlar eşleri ve çocukları, işbu anlaşmaya kadar bekar olan kız ve erkek kardeşler, ölü kız-erkek kardeşlerin bekar, reşit ve reşit olmayan çocukları*” Türkiye'ye göç edebilme hakkına erişmiştir (TBMM Tutanağı 25.05.1968). Kriterleri sağlayan göçmenlerin sadece taşınabilir ev ve kişisel eşyalarını mesleki araç gereçlerini ihraç vergisi ödmeden getirilmesine karar verilmiştir (TBMM Tutanağı 25.05.1968).

Anlaşma imzalandıktan sonra iki devlet de basın açıklaması yapmıştır. Demirel anlaşma ile ilgili “*...memleketlerimiz arasında bağlayıcı, birleştirici bir unsur olduğuna inandığımız Bulgaristan'daki soydaşlarımızın bir kısmının parçalanmış aileleri birleştirmek gibi insani bir gaye ile Türkiye'ye göçüne imkân verecek olan bir*

anlaşma...” cümlelerini kurmuştur. Todor Jivkov da “bu ziyaret, iki ülke arasındaki dostluk ve İşbirliğine yeni ve daha büyük hız vermek arzusunun bir ifadesidir. Bu müşterek isteğin ifadesi, 1952 yılına kadar akrabaları Türkiye’ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Türkiye’ye göçü hakkında anlaşmanın...” diyerek anlaşma ile ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir.

İki ülkenin Başbakanlarının yanı sıra Dışişleri Bakanları da anlaşma sonrası açıklamalar yapmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil “Bu anlaşma ve göçmenler bir dostluk köprüsü kuracaklardır” derken, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başev de “Bu anlaşmanın müspet yöndeki gelişmelerin güzel bir belirtisi olduğunu” dile getirmiştir (Şimşir, 1986, s.384).

Yakın Akraba Göçü Anlaşması’na giden süreçte resmî açıklamaların dışında, dönemin basını da süreç ile yakından ilgilenmiştir. Göç anlaşmasının imzalanması için Todor Jivkov ve heyetinin Türkiye’ye gelmesiyle dönemin Türk basını birçok haber yapmıştır. Daha anlaşma imzalanmadan Bulgaristan Türklerinin güncel durumuyla ilgili bilgiler basında yer almaya başlamıştır. Yakın Akraba Göçü Anlaşması’na giden sürecin basına yansımaları bu çalışmanın ilerideki başlıklarında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

3.1.2) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması

Türkiye ve Bulgaristan’ın Soğuk Savaş döneminde yaptığı tek göç anlaşması olan Yakın Akraba Göçü Anlaşması Yumuşama Dönemi’nin somut bir örneği olması açısından son derecede önemlidir. Bu anlaşmayla yapılan göç, kendisinden bir önceki 1950 – 1951 yıllarında yapılan zorunlu Türk göçünün devamı niteliğindedir. Parçalanmış ailelerin isteğe bağlı bir şekilde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç edebilecek olması iki devlet arasındaki göç krizini çözüme kavuşturmuştur. 1951 yılında sınırların kapanmasının ardından 17 yıl sonra 1968 yılında göç anlaşması, Bulgaristan Başbakanı Todor Jivkov ve heyetinin Türkiye’ye gelmesiyle hayata geçmiştir. 22 Mart 1968 günü Türkiye ve Bulgaristan Dışişleri Bakanlarının imzalanmasının ardından yayınlanan Yakın Akraba Göçü’nün 14 maddelik tam metni aşağıdadır:

“Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti, iki memleket münasebetlerinde muhtelif alanlarda kaybedilen gelişmeleri göz önünde tutarak. Yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye’ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan’dan Türkiye’ye ihtiyari göçünü tanzim edecek 'bir

Anlaşma akdinin iki memleket arasındaki iyi komşuluk münasebetlerine müspet bir katkıda bulunacağına inanarak, aşağıdaki hususlarda 'mutabakata varmışlardır:

MADDE — 1.

1952 yılına kadar 'Türkiye'ye göç ederek Türk vatandaşlığını iktisabeden Türk asıllı sabık Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarından akrabalık ve bağlılık dereceleri aşağıda tasrih edilen kategoriye dâhil bulunanlardan Türkiye'ye göç etmek arzu edenlerin göç meseleleri bu anlaşma hükümleri dâhilinde yürütülecektir:

- a) Karı, koca,*
- b) Ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları,*
- c) Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları,*
- d) işbu Anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit ve gayri reşit çocukları.*

MADDE — 2.

1. Maddede zikredilen kategorilere dâhil olan ve göç etmeyi arzu eden şahıslar, işbu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay zarfında Bulgar makamlarına göç 'etmek için müracaatta bulunmalıdırlar. Bulgar yetkili makamları, yukarıdaki (kategorilere dâhil şahıslara, müracaat tarihinden itibaren 45 gün içinde pasaport verebilirler. Bulgaristan'daki Türkiye temsilcilikleri kendilerine müracaat tarihinden itibaren 45 gün zarfında giriş vizesi verebilirler.

MADDE — 3.

Göç, 1 Nisan "dan 30 Kasım 'a kadar olan devrede yapılacaktır. Göç eden kimselerin sayısı haftada 300 kişiyi aşmayacaktır.

MADDE — 4.

Göçmenlerin nakli ve göçün icrası karayolu (Kapitan Andresve- Kapıkule) ve göç esnasında mevcut demiryolu hudut kontrolü kapılarından olacaktır.

MADDE — 5.

Göçmenler, medeni hallerini ve emlâk durumlarını gösterir belgeleri (Tapu ve gayrimenkul alış ve satış senetlerini) tahsil ve meslekleriyle askerlik vazifesini ifa ettiklerini ve hizmet sürelerini gösterir belgeleri ve memleketten ihracına kanuni bir mâni bulunmayan diğer belgeleri beraberlerinde getirebilirler.

MADDE — 6.

Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre ihtiyacı yasak olanlar dışındaki ev ve zat eşyalarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak getirebileceklerdir.

MADDE — 7.

Göç eden sanatkâr ve çiftçiler, göç sırasında yürürlükte olan mevzuata göre ihracı yasak olanlar dışında şahsan sahip oldukları ve sanat ve meslek ve şahsi işletmeleri için lüzumlu bulunan ve menkul vasfını taşıyan âlet, edevat, tezgâh ve makinalarla, diğer kullanılmış menkul mallarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak çıkarabilirler. Sanatkâr ve çiftçiler, sanat, meslek ve şahsi işletmelerinde lüzumlu olup kullanılan gayrimenkule bağlı makinalarını da her türlü ihraç vergisinden muaf olarak çıkarabilirler.

MADDE — 8.

Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre, yiyecek maddelerini, ev mamullerini ve şahsi işletmelerinde elde ettikleri zirai mahsullerini getirebilirler. Göçmenler, bir-iki aylık aile ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda buğdayı da getirebilirler.

MADDE — 9.

Göçmenler, yukarda 6, 7 ve 8. maddelerde belirtilen malların sahibi olduklarını, kanuni ikametgâhlarının bulunduğu yer halk meclisinin vereceği bir belge ile tevsik edeceklerdir.

MADDE — 10.

Göçmenler, sahip oldukları hayvanları göçten önce serbestçe tasfiye edebileceklerdir. Tasfiye muamelesi, tasfiye sırasında yürürlükte bulunan mevzuata ve mevcut piyasa şartlarına göre yapılacaktır.

MADDE — 11.

Göçmenler, göç etmeden önce gayrimenkullerini işbu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği zaman mer'i Bulgar mevzuatına göre serbestçe tasfiye edebilirler. Yetkili Bulgar makamları, bu tasfiyenin gerçekleşmesine yardım edeceklerdir.

MADDE — 12.

Göçmenler, iş kazası, emeklilik tazminatı ile, göç sırasında yürürlükte olan Bulgar mevzuatınca memleket dışında faydalanma imkânı tanınacak diğer emeklilik ve sosyal sigorta hakları karşılığında uygun bir tazminat alacaklardır. Tazminatın tediye şekli taraflar arasında bilahare karşılaştırılacaktır.

MADDE — 13.

Göçmenlerin hayvanlarının ve gayrimenkullerinin tasfiyesinden ve malik oldukları diğer fonlardan mütevellit paraların kullanılması ve transferi aşağıdaki şekilde olacaktır:

Göçmenlerin, göç sırasında ve göçten sonra Bulgaristan'dan ihracatın veya Türkiye'ye ithalâtın yapıldığı zaman her iki memlekette mer'i kanunlara ve takyidata tevfi kan mal almasına ve ihraç veya ithal etmesine müsaade edilecektir.

MADDE — 14.

İşbu Anlaşma hükümleri yalnız 1. maddede mezkûr kategorilere dâhil şahısların göçlerine tatbik olunur. Anlaşma tasdike tabidir ve tasdiknamelerin teatisi tarihinden itibaren yürürlüğe girer. Anlaşma Türkçe ve Bulgarca olarak tanzim edilmiş olup her iki metin de aynı derecede muteberdir.”

1968 Yakın Akıaba Göçü Anlaşması maddelerine göre; anlaşma kapsamının olabildiğince dar tutulduğu, taşınabilir ve taşınamaz mallar ile ilgili hükümlerin göç esnasında tam olarak uygulanmadığı, 12.Maddede yer alan Bulgaristan'ın göçmenlere vereceği sigorta tazminat parasının verilmediği bunun yerine gelen göçmenlerin Türkiye'de belirli bir süreliğine vergiden muaf tutulduğu, yapılan sözlü tarih çalışmasına katılan kaynak kişiler tarafından da teyit edilmiştir. Bu durum, Bulgaristan'ın anlaşma kapsamında yerine getirmesi gereken sorumlulukları ihlal ettiğini göstermektedir. Evli olan çocukların anlaşma dışı tutulması ise parçalanmış aileleri tam anlamıyla birleştirilmesine engel olmuştur. Kısaca yapılan anlaşma tam

olarak aile birliğini sağlayamamıştır. Normal şartlarda göçün Nisan ayında başlaması ve Kasım ayına kadar 32 hafta içerisinde tamamlanması, anlaşma her iki ülkede de yürürlüğe girdikten sonraki 6 ay içerisinde başlaması planlanmıştır (Son Havadis Gazetesi, 23.03.1968, s.7). Nitekim gerçekte öyle olmamış ve göç resmi olarak 1969 yılının Ekim ayında başlamıştır. Alınan karara göre göçmenler her hafta çarşamba günleri trenle Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Göçmen kafilesinin kotası her seferde 300 kişi olarak belirlenmiştir. Nitekim on küsur yıl sonra iki devletin bir anlaşma yapabilmiş olması bile Bulgaristan Türkleri açısından hayati bir önem taşımaktadır. Bu sebeple, her ne kadar eksik yönleri olsa da Türkiye - Bulgaristan Yakın Akraba Göçü, iki devlet için de diplomatik bir başarı unsurudur.

3.1.3) 1968 Yakın Akraba Göçmenlerinin Türkiye'ye Göçü

Yakın Akraba Göçü, imzalandıktan bir yıl sonra başlayabilmiştir. Göçün uygulanışı hakkındaki hususlar, tarafların yaptığı müzakerelerde görüşülmüştür. Türk makamlarından alınan bilgilere göre göçmenlerin gelme şartları, göçün başlama zamanı ve uygulanışı konusu tamamen Bulgar resmi makamlarının inisiyatifinde olmuştur. Hatta ilk göçmen kafilesi Türkiye'ye gelene kadar hiçbir Türk resmi makamının göçün nasıl olacağı hakkında bir bilgisi olmamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 15.10.1969, s.5).

Ankara hükümeti göç konusunda oldukça politik davranmıştır. İlk başta göçün hemen yapılması için acele edilmezken, sonrasında hükümet genel seçimlerde göçmenlerin Türkiye'deki akrabalarından oy alabilmek için aceleci davrandığı söylentileri yayılmıştır. Gelen göçmenlere karşılama töreninde bile resmi görevliler göçün uygulanışıyla ilgili bilgileri göçmenlerden öğrenmeye çalışmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 15.10.1969, s.5). Bulgaristan yönetimi ise göç konusunda göçmenlere karşı bir bilgilendirme yapmamıştır. O kadar ki, göç anlaşması imzalanana kadar Bulgaristan'daki tüm Türkler göç edebileceğini sanmıştır. Hatta göç edersek ne olur sorusuna cevap olarak günümüzde atasözü olacak olan *"Bir abam var atarım, nereden olsa yatarım."* Cümlesiyle yanıt vermişlerdir (Son Havadis Gazetesi, 20.10.1969, s.4). Göç için tüm şartları sağlayan göçmenler ise yetkili Bulgar makamlarına müracaat eden Türkler göçten on gün öncesine kadar ne zaman Türkiye'ye hareket edeceklerini öğrenememiştir. Türkiye'ye gelen ilk göçmen kafilesinden bir Bulgaristan Türkü göç edeceklerini daha tren hareket etmeden üç gün önce öğrendiğini bu sebeple mallarını

satacak vakitlerinin bile olmadığını belirtmiştir. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Bulgaristan daha göç başlarken anlaşmayı alenen ihlal etmiştir. Zira Türkiye'ye gelecek göçmenlerin ellerindeki malları tasfiye edilirken kolaylık sağlanacağı sözü verilmiştir.

Yakın Akraba Göçü Anlaşması, iki devlet arasında yapılan hukuki bir anlaşma olduğundan dolayı göçün uygulanışı anlaşma çerçevesinde planlandığı şekilde gerçekleşmiştir. Yaklaşık 10 yıl boyunca süren ve her hafta belirlenen günlerde belirlenen sayıda göçmen gelmiştir. 1950 – 1951 göçünde veya 1989 göçünde yaşanan olağandışı durumlar Yakın Akraba Göçünde yaşanmamıştır. Bu sebeple göçmenlerin Türkiye'ye göçünde, Türk basınındaki yeri ve göçmenlerle yapılan sözlü tarih çalışmasında aktardığı bilgiler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

3.2) 1968 Yakın Akraba Göçü'nün Dönemin Türk Basınına Yansımaları

Bu çalışmada Yakın Akraba Göçü ile ilgili olarak dönemin yerel ve ulusal Türk basını detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ulusal basın olarak, Cumhuriyet, Hürriyet, Tercüman Gazeteleri, yerel basın olarak Son Havadis Gazetesi ve Yeni Asır Gazetesi incelenmiştir. Yakın Akraba Göçü Anlaşmasının imzalanacağını bilgisiyle, 20 Mart 1968 tarihinden itibaren basın bu konuyla ilgili haberler yapmaya başlamıştır. Anlaşmayla ilgili detaylar hakkında kamuoyunu açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Hürriyet Gazetesi muhabiri Doğan Uluç ise anlaşma sürecinde Bulgaristan'a giderek Bulgaristan Türklerinin durumu hakkında incelemeler yapmıştır.

Göç anlaşmasının planlanandan daha geç başlamasından dolayı basının ilgisi göçün başlamasına kadar azalmıştır. İlk göçmen kafilesinin geleceği gün resmi olarak açıklanınca yerel ve ulusal basın tekrardan Yakın Akraba Göçünün başlamasıyla ilgilenmiştir. Neredeyse tüm Türk basını gelen ilk kafileyle röportaj yapmak için Edirne'ye gitmiştir. Nitekim Yakın Akraba Göçü düzenli bir göç olduğundan ve yaklaşık on yıl boyunca devam ettiğinden dolayı, Türkiye'nin iç ve dış politikasında yaşanan gelişmeler sebebiyle zamanla basının ilgisini kaybetmiştir. Göç esnasında Türkiye ve Bulgaristan arasında ikili ilişkileri etkileyen olaylara zaman zaman yer verilse de göçle ilgili haberler pek basında yer almamıştır.

3.2.1) Anlaşmanın İmzalanma Sürecinin Türk Basınına Yansımaları

Yakın Akraba Göçü'nün imzalanacağı kulislerde dolaşmaya başladığı andan itibaren Türk basınının ilgisi hemen bu anlaşmaya kaymıştır. Dönemin yerel ve ulusal basını adeta bu anlaşmayı haber yapma yarışına girmiştir. Anlaşmanın imzalanma süreciyle birlikte gazetelerin köşe yazarları arasındaki rekabet de artmıştır. Türk Basını, Bulgaristan'daki Türklerin durumunu yakından takip etmek için Bulgaristan'a giderek oradaki Türklerle birebir röportaj yapmıştır. Böylece iki ülke arasındaki bu anlaşmanın halktaki karşılığı görülmüştür.

Anlaşma imzalandıktan hemen sonraki gün 23 Mart 1968 tarihinde Hürriyet Gazetesi "*Bulgaristan'la Göç Anlaşması İmzalandı*" başlığı ile yapılmış haberde Hürriyet Muhabiri Doğan Uluç yaşanan gelişmeleri yakından takip etmek için Bulgaristan'a gitmiş ve oradaki Türklerle yaptığı röportajlarla yaşananları aktarmıştır. Hürriyet Gazetesi'nin anlaşma imzalandıktan sonraki gün çıkan sayısındaki başlığa göre, Yakın Akraba Göçü ile 30.000 göçmenin geleceği aktarılmıştır. Bu durum Yakın Akraba Göçü'nün ilk başlarda ne kadar sınırlı bir şekilde planlandığını göstermiştir. Oysaki göç başladıktan sonra on yıl içerisinde yaklaşık 130.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Haber Ajansı Muhabiri Doğan Uluç sonrasında göç ile ilgili gelişmeleri köşe yazılarında kaleme almıştır. Bu durum Yakın Akraba Göçü'nün Türkiye tarafından yakından takip edildiğini göstermiştir. Doğan Uluç'un Bulgaristan Türkü olan vatandaşlarla yaptığı röportaj 23 Mart 1968 tarihli Hürriyet gazetesinde yayınlanmıştır. Bu röportajda Bulgaristan'daki Türklerin uğradığı ayrımcılık, yaşadıkları zorluklar ve neden bu denli göç etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Doğan Uluç'un yaptığı bu röportajda sekiz çocuk babası inşaat ustası Şükrü Mehmedov ilk başta röportaj yapmak istememiş hatta Doğan Uluç'a "*... Aman aғam burada pek konuşmayalım. Sonra Türkiye'ye gidelim derken zindana gidivermeyelim. Eğer bizlerle benim gibi gece gündüz vatan diye kalbi çarpanlarla görüşmek istersen Kırcaali'ye gel ama buralarda gazeteci olduğunu söyleme akrabalarımı aradığını söyle soranlara*" diyerek Bulgaristan yönetiminin Türkler üzerindeki baskısını gözler önüne sermiştir. Köşe yazısının devamında ise Doğan Uluç'un bu röportajı yapabilmek için Filibe'den Kırcaali'ye gittiği anlaşılmaktadır. Kırcaali'ye gittiğinde ise orada röportaj yaptığı kişilerden Türklerin bazılarının dava sürecinde olduğunu biri hakkında idam kararı bile olduğunu öğrenmiş ve yaşananları yaptığı röportajda şu cümlelerle

aktarmıştır: “Bugün Eskişehir’li Mehmet, Halil, Halilov ve Şaban’ı Bulgar Mahkemesi karara bağladı. Mehmet’i Türkiye’ye casusluk yapıyor, radyo ile haberler veriyor diye idama mahkûm ettiler. Halil’i ise ona yardım etmekten ötürü müebbet hapse, Şaban ile Halilov’u da yirmi yıla mahkûm ettiler. Bütün Türk köyleri şimdi mateme boğuldu. Gidip son defa görüşelim diyecek olduk bizleri de içeri sokacaklardı. Bu yüzden sizinle daha fazla konuşamayacağız. Keşke bize yardım edebilseniz. Bu masum Türkleri kurtarabilseydiniz. Şunu bilin ki aklımız, fikrimiz Türkiye, kalbimiz Türkiye ve soydaşlarımız için çarpıyor. Göç edecekler için ne olur şart koşmasın Türk hükümeti. Toptan alıp götürün bizleri buradan. Siz bir evet dersanız binlerce Türk köyü birkaç saat içerisinde boşalacak. Eşikteki, beşikteki, ağızlarında diş kalmamış nineler dedeler yaya olarak yola düşecekler. Durmadan dinlenmeden, artlarına bakmadan yürüyecekler. Ta ki Ay-yıldızlı bayrağın dalgalandığı topraklara ayak basıncaya kadar”. Bu yaşananlar Bulgaristan’daki Türklerin baskı ve korku içerisinde yaşadıklarını, temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini göstermektedir. Bu sebeple Yakın Akraba Göçü Anlaşması oradaki Türkler tarafından bir umut ışığı olarak görülmüştür. Yazının devamında ise röportaj veren kişiler kendilerinin de akıbetinin aynı olmaması için isimlerini bile vermemiş hatta Doğan Uluç’a fazla etrafta dolaşmasının iyi olmayacağını da söylemiştir (Hürriyet Gazetesi, 23.03.1968)

Basına yansıyan bu kısımlar Bulgaristan Türklerinin hepsinin Türkiye’ye gelmek istediğini göstermiştir. Buna rağmen Bulgaristan yönetiminin tüm Türkleri göndermek istememesi hatta anlaşmanın kapsamının dar tutulması için çabalaması orada yaşayan Türkleri sadece işçi olarak gördüğünü gözler önüne sermiştir. Doğan Uluç’un 25 Mart 1968 tarihinde Hürriyet gazetesinde yayınlanan köşe yazısı bunu ispatlar nitelikte olmuştur. Doğan Uluç’un aktarımına göre Bulgaristan Türklerinin çoğu Bulgarlardan çok daha ucuza çalışan tütün, karayolları, inşaat, kanalizasyon, kooperatif, orman, fabrika vb. işçilerinden oluşmaktadır (Hürriyet Gazetesi, 25.03.1968, s.5). Türklerin genellikle işçi sınıfı olarak kullanılmasının yanı sıra kazandıkları para da Bulgarlara göre çok az olmuştur. Hürriyet Gazetesi’nin 26 Mart 1968 tarihli basımında çıkan köşe yazısında Doğan Uluç, Kırcaali’de pazarcılık yapan bir Bulgaristan Türkü ile yaptığı konuşmada Türklerin “Kırmızı” olmadıkları yani komünist partinin üyesi olmadıkları için Bulgarlara nazaran daha az kazandıklarını ifade etmiştir. Pazarcılık yapan Bulgaristan Türkü Enverova aylık 50-60 leva kazanırken, Bulgarların çok daha fazla para kazandığını belirtmiştir (Hürriyet Gazetesi, 26.03.1968, s.6). Kırmızılar olarak

adlandırılan Bulgar Komünist Partisi üyesi Bulgaristan Türkleri; diğer Bulgaristan Türklerine göre daha iyi şartlarda yaşamıştır. Bu iki grup arasında yaşam olarak çok büyük farklar olduğu ortadadır. Kırmızılar daha büyük ve güzel evlerde yaşayıp daha çok maaş alırken, parti üyesi olmayan yani komünist olmayan Türkler işçi olarak çalışıp geçim sıkıntısı yaşamaktadır. Kırcaali Haskova tarafındaki 300 haneli bir Türk köyüne röportaj için giden Doğan Uluç, köyde görüştüğü Türklerin çoğunun günlüğü bir levaya çalıştığını ve tek göz odalı evlerde yaşadığını aktarmıştır. Köyde yaşayan ve ismini vermek istemeyen bir Türk şu sözlerle kendi yaşadıklarını anlatmıştır: *“Daha büyük daha fazla odalı evi ordu veya parti mensubu olmadan bulamazsın. Evde günde beş saat sular akmaz. Bütün parlak laflara rağmen elektrik sık sık kesilir, yazın da diz boyu çamurda işe gidip geliriz. Akan yağmurdan su basması da cabası. Biz Türkler, tarladan fazla ürün alacağız diye bitap düşünceye kadar çalışırız ama yanı başımızdaki Vasil’ler Yorgi’ler veya bizim Kırmızı’lar sadece bir iki saat boy gösterip gene de hem bizden fazla emek ücreti hem de yıl sonu kârı alırlar. Nerede kaldı eşitlik, eş kazanç, farksız muamele. Onların dedikleri gibi olsa kim bırakır yağlı ekmeğini yabana.”* (Hürriyet Gazetesi, 28.03.1968, s.6). İsimsiz Türk köylüsünün aktardıklarından anlaşılıyor ki, Bulgaristan komünist rejiminin başa geldiğinde vaat ettiği sözlerin hiçbirini yerine getirmemiş eşit yurttaşlık ilkesini uygulamamıştır. Türklere karşı yapılan asimilasyon politikasının amaçlarından birinin de Türklerin milli ve dini kimliklerini unutarak komünistleşmesi olmuştur. Komünist Partiye üye olan Türklerin yaşam standartları artarken milli kimliklerinden vazgeçmeyen Türklerin yaşam kalitesinin daha düşük olması Türkleri kutuplaştırarak asimile etmeye çalıştığını göstermektedir. Türkler arasındaki yaşam farkı artarken Bulgaristan komünist rejimi asimile olmayan Türkler üzerindeki baskılarını arttırmıştır. Bu sebeple Kırmızılardan olmayan Türkler, Türkiye’ye göç etmeyi daha çok isterken Kırmızılar olarak adlandırılan grup göç etme konusunda daha az istekli olmuştur. Yine bir Türk köylüsü, köyüne gelen Doğan Uluç’u görünce *“Aman bey kardeşim dikkat et bu adamlar satılmışlar, sahtekârlar, Kırmızılar yalan dolanla senin gözünü boyamasınlar. Bıktık bu hayattan gayri, hepten Türkiye’ye gitmek istiyoruz. Nerede bize yer gösterirlerse gösterebiliriz kabulümüz. Ne iş olsa yaparız. Bulgarlar hep hasta, yaşı geçmiş, çalışmayacak olanları göndermek istermiş Türkiye’ye diye işittik. Yani yıllar boyu boğaz tokluğuna çalıştırdığı Türkleri, posası çıkmış halde başından atmaya uğraşıyormuş. Bu arada Türk diye binlerce çingeneyi de sevk edecekler. Aman Türk*

Hükümeti uyanık olsun. Bilhassa bu göçebeler muzır eşhastan. Hepsi hırsız, katil oluyor bunların.” sözleriyle iki grup arasındaki soğuk savaşı da gözler önüne sermiştir. Türk köylüsü Kırmızılıarın da Türkiye’ye göç ederek orada da kendilerine haksızlık edilmesinden endişelenmiştir. Çünkü Bulgaristan Türkleri milli kimliklerini canları pahasına, bir gün anavatana kavuşma hayaliyle hayata tutunmuş ve göç konusunda sadece Türkiye’ye güven duymuştur. Bulgaristan yönetiminin göç konusunda geçmişteki hataları tekrar edip göçü baltalayacaklarından çekinmiştir. 1950-1951 göçünün Bulgaristan tarafının göçe Çingeneleri karıştırdığı için tamamlanamadan yarıda kesilmesi, oradaki Türklerde derin bir travma yaratmıştır. Bu sebeple tekrar aynı durumu yaşamaktan korkmuşlardır. Bulgaristan’daki Türklerin daha Türkiye’ye göç etmeden Türk Hükümetini ve anavatanını düşünmesi yurt kavramının sadece vatandaşlıkla sınırlı olmadığını içten ve gönülden gelen bir bağ olduğunu da göstermiştir. Bulgaristan Türkleri her zaman için Türkiye’yi anavatanları olarak görmüş ve Türkiye ile derin bir bağsa sahip olmuştur.

Göç anlaşmasının imzalanmasıyla sadece Doğan Uluç değil diğer gazete ve gazete muhabirleri de olayı yakından takip etmiştir. Fakat Doğan Uluç’un oradaki Türkler için bizzat Bulgaristan’a gidip araştırmalar yapması basın dünyasında ses getirmiştir. Dönemin ileri gelen kadın gazetecilerinden Advie Fenik, Son Havadis gazetesinde ele aldığı yazıda Doğan Uluç’a takdirlerini sunarken Bulgaristan’daki Türklerin ayrımcılığa maruz kalmasının yanında Türkçe eğitim haklarının bile ellerinden alındığını belirtmiştir (Son Havadis Gazetesi, 29.03.1969, s.2).

Basına yansıyan haberler gösteriyor ki, Bulgaristan ülkesindeki işçi sınıfından kayıp olmaması için göçün sınırlı olmasını istemiştir. Ülkedeki ağır işlerde çalışan işçilerin, kırsal yerlerde tarım yapan kesimin çoğunun Türk olması, Sofya hükümetinin işini zorlaştırmıştır. Buna rağmen ne Türklerin hayat şartları iyileşmiştir ne de tüm Türklerin göç etmesine izin verilmiştir. Anlaşma imzalanmasına rağmen göç hemen başlamamıştır. Bulgaristan süreci uzatarak göç etmek isteyen Türklerle, “Türkiye sizi istemiyor” gibi sözlerle propagandalar yaparak vazgeçirmek istemiştir. Tüm bu yaşananların ardından Yakın Akraba Göçü 1969 yılında resmen başlamıştır.

3.2.2) İlk Göçmen Kfilesiyle Yapılan Röportajlar

Bulgaristan’dan Yakın Akraba Göçü ile gelecek olan ilk kfilenin haberinin alınmasıyla Türk Basını, ilk kfileyi karşılamak ve gelen göçmenlerle röportaj

yapabilmek için Edirne'ye gitmiştir. Dönemin bilinen ulusal basını Edirne'de düzenlenen karşılama töreninde hazır bulunmuştur.

1968 Yakın Akriba Göçü Anlaşması imzalanmasından bir yıl sonra ilk göçmenler 8 Ekim 1969 tarihinde gelmiştir (Şimşir, 1986, s.328). Cumhuriyet Gazetesi'nin 9 Ekim 1969 tarihinde "Göç Başladı" başlığı ile 82 kişilik göçmen grubunun geldiğini, göçmenleri karşılama komitesinde Edirne Valisi Haydar Özkın ve belediye bandosunun yer aldığını yazmıştır. Vali Haydar Özkın'ın bizzat gelenleri karşıladığını ayrıca onlara bir buket çiçek ve Türk bayrağı verdiğini, belediye bandosu ise karşılama esnasında "yaslı gittim şen geldim" ve "annem beni yetiştirdi" türkülerini çaldırdığı aktarılmıştır (Tercüman Gazetesi 09.10.1969). Gelen göçmenler Edirne'deki geçici göçmen konukevlerine ağırlanmıştır. Gelen ilk kafiilede dünyaca ünlü pehlivan Koca Yusuf'un torunu ve ailesinin olduğu görülmüştür (Şimşir, 1986, s.330). Bulgaristan'ın Şumnu vilayetinin Karalar Köyü'nden gelen Koca Yusuf'un torunu da dedesi ile adaştır. Manisa'da akrabalarının olduğunu ve onların yanına gideceğini söylemiştir (Cumhuriyet Gazetesi 09.10.1969). Koca Yusuf karısı ve dört çocuğu ile gelmiş ve kendisine soru soran gazetecilere "Durmaztürk" soyadını aldığını belirtmiştir (Hürriyet Gazetesi 10.10.1969). Koca Yusuf'un torunu Manisa'da da yağlı güreş müsabakalarının olduğunu duyunca "Buna çok sevindim. Güreşmeyi çok istiyorum." diyerek sevincini ifade etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 09.10.1969, s.7). Gelen göçmenler önce anavatan toprağını öpmüş sonra da ellerini açarak dua etmişlerdir (Hürriyet Gazetesi, 12.10.1969, s.1). İlk kafilenin başkanı olan İsmail İsa ve karısı dönemin gazetecilerine fotoğraf da vermiştir. Edirne Karaağaç'a gelen göçmenlerin çoğu Atatürk'ün büstünü ilk defa görmüştür (Hürriyet Gazetesi, 12.10.1969, s.5). Hürriyet Gazetesi muhabiri Metin Soysal'ın gelen göçmenlerle yaptığı röportajlarda Bulgaristan yönetiminin Türkleri göçten vazgeçirmek için ilginç söylemi ortaya çıkmıştır. Okul çağındaki kızların Türkiye'ye göç ederseniz orada okuyamazsınız orada kızların okuması ayıp karşılanır minvalinde propagandalar yaptığı anlaşılmıştır. Türkiye'ye aileleriyle birlikte göç eden üç genç kızla röportaj yapan Metin Soysal onlara okula devam edip etmeyeceklerini sorunca, cevap olarak Türkiye'de kızların okul okumasının ayıp karşılandığını söylemişlerdir (Hürriyet Gazetesi, 15.10.1969, s.5).

3.2.3) Mazlum Kaya'nın Köşe Yazılarına Göre Bulgaristan Türklerinin Durumu

Göç başladığında Türk basını, Yakın Akraba Göçü'nün başlamasıyla yakından ilgilenmiştir. Gazete muhabirleri ve köşe yazarları göç hakkında yazılar yazmaya başlamış hatta birbirlerini de eleştirmişlerdir. Son Havadis Gazetesi köşe yazarı Mazlum Kaya; Türkiye'de yaşayan Bulgaristan Türklerinden biri olarak, bazı yazarların yaptığı Bulgaristan ziyaretinde oradaki Türklerin durumunu gerçekleri çarpıtarak kaleme aldığını dile getirmiştir. 8 Ekim 1969 tarihinde gazetede çıkan köşe yazısında Mazlum Kaya, Bulgaristan'a ziyarette bulunan bir yazarın oradaki Türklerin durumunu komünist rejimin koruduğu veya korkuttuğu insanlardan aldığını, oradaki Türklerle empati yapmadan yazı yazdığını, yazarın oradaki Türklere tepeden baktığını, göç edecek olan Türklere Bulgar göçmeni tanımlayarak yanlış yaptığını ifade etmiştir. Mazlum Kaya'nın isim vermeden yaptığı bu eleştiri dönemin Türk-Bulgar ilişkileri hakkında ipucu vermiştir. Türkiye'deki Türklerin de Bulgaristan Türklerinin durumuna yabancı olduğunu göstermiştir. Zira Bulgaristan'daki Türklerin durumunun hassas olduğu açıkça ortadadır.

Mazlum Kaya'nın 8 Ekim 1969 tarihinde yayınlanan köşe yazısında şunları söyleyerek Bulgaristan'daki Türklerin durumunu açıklamıştır: *“Bugün Bulgaristan'da dili Türkçe, dini İslâm, gelenekleri Türk olan bir milyonun üstünde bir halk topluluğu vardır. Beş on gün içerisinde beş on kişiyle görüşmek bir milyonluk kitleyi tanımaya, onun lehinde veya aleyhinde yargılarda bulunmaya asla kâfi gelmez.”* Bulgaristan'daki Türklerin sayısının bir milyondan fazla olduğu halde Yakın Akraba Göçüyle sadece %13'ü gelmiştir.

Mazlum Kaya aynı yazısında komünist rejim ile ilgili de ağır eleştirilerde bulunmuş ve komünist rejimi şişede duran içkiye benzeterek *“... normal aştı mı organizmasına sirayet ettiği insanı çıldırtır. Bir komünist halkını çok sever gibi görünür, lâkin devamlı bir surette onun anasını ağlatır, dara düşünce de halis muhlis milliyetçi kesiliverir.”* Bu cümleler Bulgaristan'daki yönetimin ülkesindeki Türklere yaklaşımını net bir şekilde açıklamaktadır.

Yakın Akraba Göçü Anlaşmasıyla Türkiye'ye göç edenlerin haricinde, anlaşmanın kapsamı dışında kalan Bulgaristan Türkleri belki bir gün biz de Türkiye'ye gideriz ümidiyle Bulgar makamlara pasaport çıkarttırmıştır. Bulgar yönetimi ise gelen bu kişilere göndermeyecekleri halde pasaport vermiştir. Bunun sebebi ise her pasaport

başına 95 leva ücret almasıdır. Bulgaristan bu insanlardan hem üç ayda bir pasaport yenilemesini istemiş hem de o insanlardan her üç ayda bir 35 leva uzatma ücreti talep etmiştir. Bir pasaportun çıkarılma ücreti olan 95 leva ise bir Bulgaristan Türkünün iki üç aylık maaşına denk gelmektedir (Cumhuriyet Gazetesi, 13.10.1969, s.5). Buna rağmen Bulgaristan Türkleri pasaport alıp Filibe ver Burgaz'daki Türk Konsolosluklarına gitmeye devam etmiştir. Oradaki Türklerle de sohbet edip röportaj yapan Cumhuriyet Gazetesi Muhabiri Şükran Soner oradaki Türklerden şu cevabı almıştır: *“Ne yapalım kızanım, ümit kapısı. Bakıverirsin, bir yolcağız çıkar, gidiveririz. Hazır olur. Hele bir vatana gidelim, paralar helal olsun.”*. Bulgaristan yönetiminin ülkesindeki Türklerin çaresizliğinden faydalandığı açıkça ortadadır.

Pasaport çıkartan ve süresi doldukça yenileyen Türkler ise konsolosluklara vize başvurusu yapmaya devam etmiş ve Türk yetkililere göç isteklerini iletmeye devam etmiştir. Böylece anlaşma dışı kalan Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç edebilme mücadelesini sürdürmüştür.

Türkiye - Bulgaristan arasındaki ilişki göç süreciyle beraber iyiye gittiği halde Bulgaristan ülkesinde kalan Türklere karşı ayrımcılığa devam etmiş ve bu ayrımcılığı çocuklara kadar taşımıştır. Bulgaristan'da okullardaki Bulgar çocuklar neredeyse her gün Türk çocuklarını hain ve katil olmakla suçlamaya devam etmiştir (Son Havadis Gazetesi, 10.10.1969, s.6). Böylece Türk düşmanlığı daha çocukken işlenmeye başlanmıştır. Bulgaristan komünist rejimi göç eden Türkleri göç sürecinde, göç edemeyenleri ise ülkede kaldıkları her gün sindirmeye çalışmıştır. Mazlum Kaya, Son Havadis Gazetesinde yayınladığı köşe yazılarında Bulgaristan'daki Türklerin durumunu genel olarak değerlendirmiştir. Örneğin 12 Ekim 1969 tarihinde yayınlanan yazıda Bulgaristan'daki Türklerin Türkçe eğitim ve öğretimi hakkında bilgi verilmiştir. Yayımlanan yazıya göre Bulgaristan'da Türk nüfusunun çok olduğu köy ve vilayetlerde ikinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar Türkçe eğitim verilmekte hatta bazı yerlerde Türk dili müfettişleri bile bulunmaktadır. Buna ek olarak birkaç yıl arayla Türk dili öğrenimi ve öğretimi ile ilgili “Milli Konferans” adı verilen toplantılar da düzenlenmiştir. Yazıya göre toplantının en sonuncusu 1967 yılında Silistre'de düzenlenmiş ve Bulgar Milli Eğitim Bakan Yardımcısı Bistra Avramova da bu toplantıya katılmıştır. Daha sonrasında aylık bir Türkçe dergi çıkarılması bile kararlaştırılmıştır. Nitekim bu dergi sonradan hiç çıkarılmamıştır. Türkçe eğitim öğretimi hakkında yapılan faaliyetlerin asıl amacı ise sonradan anlaşılmıştır.

Bulgaristan yönetimi, Türkçe eğitimi destekler gibi görünürken aslında Türklerin kendi dillerine ne kadar bağlı olduğunu ölçmek için böyle bir yol izlediği ortaya çıkmıştır. Türk dili eğitimi veren başarılı öğretmenler okullardan alınarak fabrika işçisi yapılmış, Türkçe derslerinin süreleri kısaltılmış, Türk müfettişler ise görevlerinden uzaklaştırılmıştır (Son Havadis Gazetesi, 12.10.1969, s.6)

Mazlum Kaya'nın 15 Ekim 1969 tarihinde çıkan yazısında ise yazar Bulgaristan Türklerinin halk şarkılarına değinmiştir. Bu şarkıları derleme görevinin Bulgar Türkologlarının olduğunu dile getirmiştir. Çünkü sanat kollarına kollektiflerine Türk demek yasaklanmıştır. Bu bilgiler sayesinde Bulgaristan'daki kültür ve sanat hayatından da Türklerin dışlandığı anlaşılmıştır. Basına yansıyan bu bilgiler Bulgaristan Türklerinin günlük hayatları hakkında çok aydınlatıcı olmuştur (Son Havadis Gazetesi, 15.10.1969, s.5). 17 Ekim 1969 tarihinde çıkan yazıda ise Bulgaristan'daki komünist rejimin ülkesindeki Türklerin imajını kötü göstermek için yayınlanan çoğu edebi eserde aşağılandığına değinilmiştir. Örneğin çıkan halk hikayelerinde Bulgarlar hep "üst akıl" gibi gösterilirken, Türkler "zavallı ve akıl almaya muhtaç" gibi gösterilmiştir. Bulgarlar çoğu halk hikayesinde Türklere iyilik olsun diye akıl veren taraf olmuştur. Böylece zaman içerisinde Türklerin Bulgarlara hayranlık duyması umut edilmiştir. Bu durum Bulgaristan yönetiminin ülkesindeki Türkleri sadece siyasi yollarla değil, kamu diplomasisini de kullanarak Bulgarlaştırmaya çalıştığını göstermektedir (Son Havadis Gazetesi, 17.10.1969, s.5)

Mazlum Kaya'nın köşe yazıları Bulgaristan yönetimi ve Bulgar halkı arasında Bulgaristan Türklerinin durumu konusunda görüş ayrılıklarının olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bulgaristan yönetimi göçün kapsamını sınırlı tutarak Türklerin ülkede kalıp işçi nüfusunu korumak isterken, Bulgar halkı ülkedeki Türklerin Türkiye'ye gitmesini Türklerden daha çok arzulamıştır (Son Havadis Gazetesi, 18.10.1969). Bulgar halkı, Türklerin Türkiye'ye giderken evlerini çok ucuza satmak zorunda kalacaklarını bildikleri için bu durumdan istifade etmeyi arzulamışlardır. Fakat tüm bunlara rağmen Bulgaristan'daki Bulgar halkıyla Bulgaristan Türklerinin de ortak noktada bulunduğu durumlar olmuştur. Komünist rejimin uyguladığı baskı ve ayrımcılık, komünist partili olmayan Bulgarlar için de sorun teşkil etmiştir. Bulgaristan'daki komünist rejim, kendisini eleştiren Bulgarları da tıpkı Türklere yaptığı gibi sindirmeye çalışmıştır (Son Havadis Gazetesi, 19.10.1969, s.6).

3.2.4) Göç Esnasında Yaşanan Bulgar Casusluk Faaliyetlerinin Basına

Yansımaları

Göç düzenli bir şekilde devam ederken basına sadece göçle ilgili değil Türk-Bulgar ilişkileriyle ilgili haberler de yansımıştır. Bunlardan biri ise bir Bulgar casusu ile ilgilidir. Neredeyse tüm gazetelerin haber yaptığı Bulgar casusu; Türkiye'nin askeri sırlarını Bulgarlara satmakla suçlanmış ve yargılanmıştır. Yapılan haberlere göre Yugoslav göçmeni olan Ramazan Çalışkan, 1956 yılında ailesiyle Üsküp'ten Türkiye'ye göç etmiştir. Askeri hizmetini 1968 yılında Ege'de tamamlayan Ramazan Çalışkan, daha sonrasında çalışmak için Bulgaristan'a gitmiştir. Bulgaristan'da ise yakalanmış ve askerliğini yaptığı birlikle ilgili bilgileri Bulgarlara verene kadar işkenceye maruz kalmış, aç ve susuz bırakılmıştır. Bulgarlar ise bu casusluk hizmetinin karşılığında Ramazan Çalışkan'ı serbest bırakarak ona 400 leva para ödemiştir. Ramazan Çalışkan para aldıktan sonra Türkiye'ye tekrardan gizlice sokulmuş ve Trakya'daki askeri birliklerin de sırlarını çalmak için görevlendirilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 23.10.1969, s.9). Böylece Kırklareli'ne gelmiş ve buradaki askeri bilgileri elde ederek Bulgaristan'a gitmiştir. Bu görevi de başarıyla tamamladığı için yeni bir görevle Türkiye'ye gelen Ramazan Çalışkan, casusluk faaliyetlerine devam etmiş yakalanacağını anlayınca Hatay'dan Suriye'ye geçmeye hazırlanırken Millî İstihbarat Teşkilâtı tarafından yakalanmıştır (Son Havadis Gazetesi, 23.10.1969, s.7). Yakalanan casusun yargılanması ise Birinci Ordu Askeri Mahkemesi tarafından yapılmış ve idam cezası istenmiştir (Hürriyet Gazetesi, 23.10.1969, s.1).

Başka bir casusluk olayı ise 21 Kasım 1969 tarihinde yaşanmıştır. Dönemin en büyük casusluk olayı olarak değerlendirilmiştir (Tercüman Gazetesi, 22.11.1969, s.7). Türkiye'deki çeşitli konsolosluklarda diplomat olarak görev yapan Ivan Kuzmanov, Türkiye'deki askeri sırları çalmak uğruna Türk bir fotoğrafçıyı İşbirliği yapmaya zorlamıştır. 1960 yılında Edirne Konsolosu olarak Türkiye'de göreve başlayan Ivan Kuzmanov'un aslında bir istihbarat subayı olduğu ortaya çıkmıştır. Edirne'deki görevine başladıktan sonra da birçok insanla dostluk kurması, Millî İstihbarat Teşkilâtı'nın dikkatini çekmiştir. Millî İstihbarat Teşkilâtı, şahsı göz hapsine alınarak takip etmiştir (Son Havadis Gazetesi, 22.11.1969, s.1). Konsolosun Edirne'deki bir fotoğrafçıya sürekli uğradığı tespit edilince fotoğrafçı ile irtibata geçen Millî İstihbarat Teşkilâtı, fotoğrafçı Necip Etker'i dikkatli olması konusunda uyarmış ve operasyona yardımcı olmada görevlendirmiştir. O saatten sonra fotoğrafçı Millî İstihbarat Teşkilâtı

için çalışmaya başlamış ve konsolosun casusluk faaliyetlerini yakından takip etmiştir. Maddi sıkıntıya düştüğünü ve paraya ihtiyacı olduğunu söyleyerek konsolosun güvenini kazanan fotoğrafçı, konsolostan para karşılığı askeri sırların ele geçirilmesi konusunda yardım istemiştir. Böylece Millî İstihbarat Teşkilâtının oyununa gelen konsolos her şeyden habersiz fotoğrafçı ile görüşmeler yapmış, hatta fotoğrafçıyı casus olarak yetiştirmek üzere Bulgaristan'a bile götürmüştür. Bu durum daha göç yeni başlamış ve iyi komşuluk ilkelerine göre hareket eden Bulgaristan'ın aslında başka amaçlarının olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bulgar casusluk teşkilatının içine sızan fotoğrafçı, onların çalışma şekillerini ve Türkiye hakkında öğrenmek istedikleri hususları, casusluk işlerinde çalışan personelleri öğrenme imkânı bulmuş ve bu bilgilerin hepsini Millî İstihbarat Teşkilâtı ile paylaşmıştır. Ivan Kuzmanov ise 1964 yılında kendiliğinden görevinden ayrılarak Bulgaristan'a dönmüştür (Tercüman Gazetesi, 22.11.1969, s.7). Fotoğrafçı ise Kuzmanov'un geri gidişi sonrasında başka casuslar tarafından aranmamıştır. Fakat 1969 tarihinde İstanbul Konsolosu olarak geri dönen Ivan Kuzmanov Türkiye'ye gelir gelmez tekrar fotoğrafçı ile iletişime geçmiştir. Fotoğrafçı Necip Etker ile buluşmaya ise Ivan Kuzmanov, onun eşi Dora Kuzmanov ve başka bir İstanbul Bulgar Konsolosu olan Stefan Milev'in eşi Anna Milev ile gitmiştir (Son Havadis, 23.11.1969, s.1). Dora Kuzmanov ve Anna Milev fotoğrafçının dükkanında fotoğraf çekilme bahanesiyle zaman geçirirken dükkâna on beş dakika sonra Ivan Kuzmanov gelmiş ve direkt üst kata çıkarak gizli belgeleri yanına almıştır (Tercüman Gazetesi, 22.11.1969, s.7). Millî İstihbarat Teşkilatı'nın düzenlediği operasyonda suçüstü yakalanmıştır. Suçüstü yakalandığını anlayan Ivan Kuzmanov ise üzerindeki gizli belgelerden kurtulmaya çalışsa da başarılı olamamıştır (Tercüman Gazetesi, 23.11.1969, s.1). Türkiye tarafından "İstenmeyen Adam" ilân edilen Ivan Kuzmanov'dan 48 saat içinde ülkeyi terk etmesi istenmiştir. Serbest kaldıktan sonra Edirne'ye giderek fotoğrafçı Necip Etker'in üstüne yürümüş ve hakaret etmiştir. Bunun üzerine Edirne halkı tarafından linç edilmek istenmiştir (Hürriyet Gazetesi, 23.11.1969,7). Ivan Kuzmanov görevlilerin çabası sonucu linçten zor kurtulmuştur. Dokunulmazlığı olmadığı halde Türkiye casusu tutuklamamış sadece istenmeyen adam ilan etmekle, Bulgaristan'la göç sürecinde yeni bir kriz çıkmasını istememiştir. Zira Bulgaristan yönetimi, Türkiye ile çıkacak en küçük bir diplomatik ve siyasi kriz sonucunda göç anlaşmasını tek taraflı feshederek göçü durdurabilirdi. Türkiye ise zaten parçalanmış halde olan bu aileleri tekrar parçalamak istememiştir.

3.3) 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması Göçmenleriyle Sözlü Tarih Çalışması

Çalışmanın bu kısmında 1968 Yakın Akraba Göçü ile Türkiye'ye gelen göçmenlerle, Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulları'ndan (EGEBAYEK) alınan etik kurul izinleri doğrultusunda görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelere bütün katılımcılar kendi rızaları doğrultusunda katıldıklarını beyan etmiştir.

Katılımcılara önceden hazırlanmış ve EGEBAYEK tarafından onaylanmış sorular sorulmuştur. Kişisel bilgiler ve göç süreci olmak üzere iki başlığa ayrılan sorulara katılımcıların verdiği cevaplar ışığında Yakın Akraba Göçü hakkında bilgiler edinilmiştir.

3.3.1) Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

Göç 1969 yılında başlamış olmasına rağmen sözlü tarih çalışmasına katılan göçmenlerin hepsi 1970 sonrası Türkiye'ye gelmiştir. 9 katılımcıdan 5'i Bulgaristan Kırcaali'den, 3'ü Mestanlı'dan, 1'i ise Sofya'dan geldiğini belirtmiştir. Katılımcılardan 1'i ilkokul, 5'i ortaokul, 3'ü lise mezunudur. Katılımcıların en büyüğü 79 yaşındayken, en küçüğü 57 yaşındadır. En erken yılda göç eden 1970 yılında gelirken en geç tarihte gelen ise 1978 yılında geldiğini ifade etmiştir. Katılanların çoğu, Bulgaristan'dan gelirken yanına çok fazla eşya alamadığını ve trenlerin kalabalık olduğunu dile getirmiştir. Türkiye'ye geldikten sonra Edirne'deki misafirhanede kalanlar ise misafirhane koşullarından hoşnut olmadıklarını dile getirmiştir. Dokuz katılımcıdan altısı Bulgaristan'da iken tütün işçisi olarak çalıştığını belirtmiştir. Üstelik Bulgaristan'da lise öğrencisiyken askere giden kadın katılımcı da vardır. Bulgaristan'da o dönem lisede eğitim gören ve bekar olan kadınlar da askere gitmiş veya lisede askeri eğitim dersleri görmüştür (Kaynak kişi1, Kaynak kişi8).

3.3.2) Bulgaristan Yönetimi'nin Uyguladığı Ayrımcılık ve Baskılara Dair Yanıtlar

Katılımcıların 9'undan 8'i Bulgaristan'da yaşarken baskı ve ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. Kaynak Kişilerden Sedriye Durgun Sofya'da yaşadığı dönem baskı ve ayrımcılığa uğramadığını bir Türk olarak sıkıntı çekmediğini ifade etmiştir (Kaynak Kişi9).

Katılımcılardan biri olan Hayriye Öztürk kendi ailesi pasaport aldığı halde kendi pasaportunun kasten posta kutusundan çalındığını, bu yüzden de zorluk yaşadığını belirtmiştir. Buna rağmen tekrar pasaport başvurusu yaparak ailesiyle beraber Türkiye'ye gelebildiğini aktarmıştır (Kaynak kişi1). Hayriye Öztürk göç etmeden önce

Bulgaristan'daki Bulgarlar ve Türkler arasındaki gerilimi de anlatmıştır. O dönem Bulgaristan'da kayınpederi bir Bulgar'ın evini yapmak için malzeme taşıyarak çalışırken maaşını istediği için bahsi geçen Bulgar tarafından “karpuzlar oldu ama kesecek bıçak yok” denilerek tehdit edilmiştir. Kısaca Bulgaristan yönetimi izin verseydi Türklere karşı bir katliam yapardık demeye çalışmıştır. Bu durum karşısında Bulgaristan'da yaşamının artık çok zorlaşacağını fark eden Hayriye Öztürk'ün eşinin babası onların Yakın Akraba Göçü ile Türkiye'ye göç etmesine vesile olmuştur (Kaynak kişi1). Katılımcıların dokuzundan sekizi Bulgaristan yönetiminin oradaki Türklere karşı yürütülen politikalarından dolayı baskı altında kaldıklarını dile getirmiştir. Sadece bir kişi Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da yaşadığı için daha iyi şartlarda ve özgür bir biçimde yaşadığını ifade etmiştir (Kaynak kişi9). Bulgarlar ve Türkler arasında bariz bir ayrımcılığın olduğunu gösteren başka bir olay ise Hayriye Öztürk'ün anlattığı bir olay ile ortaya çıkmıştır. Bulgaristan'da iken eşinin askere gittiğini fakat Bulgaristan yönetiminin ülkede askerlik yapan Türklere silah bile tutturulmadığını sadece işçilik yaptırıldığını anlatmıştır. Bulgaristan yönetiminin bilerek Türklere askerde silah eğitimi vermediğini söylemiştir (Kaynak kişi1).

Sözlü tarih çalışmasında daha önce literatürde olmayan, Bulgaristan yönetiminin oradaki Türklere uyguladığı yasaklardan birkaç tanesi de ortaya çıkmıştır. Örneğin katılımcılardan Hamide Ay ve Nahide Korkmaz özellikle köylerde, kırsalda yaşayan Türklerin kılık kıyafetine bile karışıldığını yöresel kıyafetlerin, şalvar, beyaz baş örtüsü ve yaşlı kadınların üstlerine giydiği ferace tarzındaki kıyafetlerin rejim tarafından yasaklandığını dile getirmiştir. Tarlalarda işçi olarak çalışan Türklere bile zorla pantolon giydirildiğini, şalvarlı olanların tarlaya girmeden evlerine gönderildiğini belirtmişlerdir (Kaynak kişi7, Kaynak kişi8). O dönemki genç kuşağın zaten kılık kıyafet kuralına uyduğunu ama yaşlı Türk köylülerine bile bu yasağı uyguladıklarını dile getiren Nahide Korkmaz; kendi annesinin ve onun dönemindekilerin bu yasak karşısında zorlandığını dile getirmiştir. Yine Nahide Korkmaz'ın anlattıklarına göre, komünist rejim geldikten kısa bir süre sonra Türklere karşı dini yasaklar da yapılmıştır. Örneğin kendisi daha çocukken Türk köylerinde erkek çocuklarına sünnet yapılmasının yasak olduğunu, çocuklarını sünnet ettirmek isteyen ailelerin çocuklarını rejim askerleri görmeden ormana götürerek orada sünnet yapıldığını anlatmıştır. Kendi kardeşinin sünnetinde ise eve gelen sünnetçinin, Türklerde adet olduğu üzere sünnet sonrası yemek ikram edilirken köydeki komünist

rejim yanlısı bir Türk tarafından ihbar edildiğini aktarmıştır. Dini baskılara maruz kaldıklarını ve buna uymayanların hapis cezası aldığını bu sebeple de ibadetlerin ve dini hayatın gizli bir şekilde yerine getirildiğini söylemiştir (Kaynak kişi8).

Bulgaristan yönetimi oradaki Türklere sadece dini yasaklar değil, yaşamlarının her alanında da ayrıştırma ve baskı yaptığı ortadadır. Katılımcıların hepsi Bulgaristan’da hayatın her alanında Türklere karşı bir ayrımcılık yapıldığını dile getirmiştir. Katılımcılardan Hazel Yıldız, Türklerle Bulgarlar arasında teoride değil ama pratikte fark olduğunu, Türklerin ne kadar başarılı olursa olsun ne kadar çalışırsa çalışsın sadece belirli bir yere kadar yükselebildiğini ifade etmiştir. Türklerin Bulgarlara karşı negatif bir tutum içerisinde olmadığı halde Bulgarların Türklere karşı negatif bir tutumunun olduğunu söylemiştir (Kaynak kişi2). Katılımcılardan Hasan Aydın’da aynı şekilde Türklere karşı negatif bir tutum olduğunu söylemiştir. Bulgaristan yönetiminin oradaki Türklere kendi vatandaşı gibi davranmadığını dışlandıklarını, *“Eğer dışlanmasaydık neden doğup büyüdüğümüz toprakları bırakalım ki?”* diyerek ifade etmiştir (Kaynak kişi3). Katılımcı Ahmet Yılmaz ise Türklere yapılan bu ayrım hakkında köyden şehre gidildiğinde bu ayrımın daha çok hissedildiğini söylemiştir (Kaynak kişi4). Katılımcı Şefika Aydın ise Bulgaristan yönetiminin Türklere karşı yaptığı ayrımcılığın çocuklara kadar indiğini belirterek; *“Orada okuldayken bize karşı bir ayrım vardı, Bulgarlar diploma notu yüksek olsun diye şehirdeki okullardan Türk köylerinin okullarına geçiyorlardı, biz her anlamda eziliyorduk”* sözleriyle Bulgarların, eğitim hayatında da ayrımcılık yaptığı noktasına değinmiştir (Kaynak kişi6). 1977 yılında Türkiye’ye göç eden katılımcı Saadet Tezcan ise kişisel olarak bir baskıya maruz kalmadığını fakat, Türklerle Bulgarlar arasında bariz bir ayrımın olduğunu söylemiştir (Kaynak kişi5). Bulgaristan’da iken başkent Sofya’da yaşayan katılımcı Sadriye Durgun ise şehirde yaşayan Türklerin herhangi bir baskıya maruz kalmadığını, zaten; şehirde yaşaya Türk sayısının az olduğu için kendilerine iyi davranıldığını belirtmiştir (Kaynak kişi9). Bu durum Bulgaristan yönetiminin, Bulgaristan’daki Türklere karşı yaptığı baskıcı ve ayrıştırmacı tutumunun tamamen onları asimile etmeye yönelik olduğunu göstermektedir. Şehirde sayısı az olan Türklere herhangi bir negatif tutum yokken, nüfusu tamamen Türklerden oluşan kırsaldaki köylerde artan Türkleri siyasi, sosyal ve kültürel açıdan tehdit olarak gördüğü için her alanda baskı uygulamıştır.

3.3.3) Katılımcı Göçmenlerin Türkiye'ye Geldikten Sonrasına Dair Aktardıkları

Sözlü tarih çalışmasına katılan tüm göçmenler, Türkiye'ye geldikten sonraki hayatlarında her şeyi kendi çabalarıyla yaptıklarını ifade etmiştir. Serbest göçmen statüsüyle geldiklerinden dolayı herhangi bir maddi yardım almadıkları için hemen çalışma hayatına girdiklerini ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak için uğraştıklarını dile getirmişlerdir. Örneğin gelen göçmenlerden Hasan Aydın, Bulgaristan'dan Türkiye'ye eşyalarıyla gelmelerine rağmen Türkiye'ye geldikten sonra kendilerine bir ev yapabilmek için eşyalarını sattıklarını aktarmıştır. İzmir'deki akrabalarının yanına geldikten bir süre sonra kendi evlerini yapabilmek için hem çalışmış hem de eşyalarını elden çıkarmıştır (Kaynak kişi3). Hazel Yıldız ise Türkiye'ye göç ederken getirdikleri eşyalarını Edirne'de satarak İzmir'e gelebildiklerini aktarmıştır (Kaynak kişi2). Ahmet Yılmaz ise Türkiye'ye gelirken bir şey satamadıklarını Bulgaristan yönetiminin evlerine ve hayvanlarına el koyduğunu söylemiştir. İzmir'e gelince bir sene kirada oturduktan sonra kendi evlerini yapmaya başladıklarını ifade etmiştir. Türkiye'ye geldiğinde 15 yaşında olduğu için hemen iş bulamadığını burada liseye devam edemediğini açıklamıştır (Kaynak kişi4). Saadet Tezcan ise Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelirken eşyalarının hepsini getirebilmek için büyük sandıklar yaptırdıklarını oradaki evlerini satmadıklarını günümüzde hâlâ durduğunu söylemiştir. Türkiye'ye geldikten sonra ise amcalarının yanında kaldığını, onlara kira ödediğini sonradan da kendi evlerini yaptırdıklarını belirtmiştir (Kaynak kişi5). Bir diğer katılımcı Hamide Ay buna benzer bir durum yaşamıştır. Hamide Ay, Bulgaristan'dan Türkiye'ye geldikten sonra kendi dayılarının kiracısı olduklarını sonradan da kendi evlerini yaptığını belirtmiştir (Kaynak kişi7). Katılımcı Şefika Aydın ise Türkiye'ye geldikten sonra teyzesinin onlara sahip çıktığını, kira ve ev konusunda sıkıntı yaşamadığını, fakat İzmir'e gelme sürecinde çok sıkıntılar çektiğini söylemiştir. Bulgaristan'da istasyona giderken kış ayı olduğu için bindikleri traktörün kaza yaptığını, eşyalarının zarar gördüğünü, kurtarabildikleri eşyaların çoğunu da Türkiye'ye geldikten sonra Çanakkale'de çingenelerin çaldığını üzülerek anlatmıştır (Kaynak kişi6). Türkiye'ye geldikten sonra ise çalıştığı yerde kendisi gibi Yakın Akraba Göçü ile gelen Hasan Aydın'la tanışıp evlendiklerini de söylemiştir. Böylece bu anlaşmanın sadece parçalanmış aileleri birleştirmenin de ötesinde yeni aileler kurulmasına da olanak sağladığı ortaya çıkmıştır.

3.3.4) Katılımcı Göçmenlerin Buluştuğu Ortak Noktalar

Katılımcıların hepsinin ortak olarak aynı cevabı verdiği sorular olmuştur. Katılımcıların hepsi Türkiye'ye geldikten sonra buradaki göçmenlerle sosyal dayanışma ve yardımlaşma içinde olduğunu belirtmiştir. 1950-1951 göçü veya daha öncesinde gelen göçmenlerin kendilerine hem yerleşme hem de iş bulma konusunda yardımcı olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekil de kendileri de 1989 göçü ile gelen göçmenlere yardımcı olmaya çalıştığını ve bu dayanışmanın günümüzde de devam ettiğini söylemişlerdir (Kaynak kişi8).

Ortak payda da buluşulan bir diğer cevap ise göçmenlerin Türkiye'ye geldikten sonra Bulgaristan'daki gelenek ve göreneklerini burada da rahatça devam ettirmeleri üzerine olmuştur. Sözlü tarih çalışmasına katılan bütün katılımcı göçmenler Türkiye'ye geldikten sonra günlük hayatlarındaki gelenek ve göreneklerini rahatça devam ettirdiklerini söylemiş, ayrıca gelenek görenek bağlamında iki Türk halkının da birbirine çok benzer olduğunu ifade etmiştir (Kaynak kişi5).

Gelen göçmenlerin en önemli bir noktası da Türkiye'ye geldikten sonra bir alışma süreci yaşaması olmuştur. İki ülke arasındaki rejim ve yönetim farklılıkları sebebiyle buradaki sisteme alışmasının biraz zaman aldığını belirtmişlerdir. Örneğin Bulgaristan'da tüm işçilerin sadece belirli bir saate kadar çalıştığını, sonrasında çalışmanın yasak olduğunu belirtirken, Türkiye'deki vardiyalı mesai sistemine yabancılık çekmiş ve çalışma sürelerinin daha farklı olmasından ötürü bir süre zorlanmışlardır (Kaynak kişi7). Nitekim sözlü tarih çalışmasına katılan tüm katılımcılar Türkiye'ye geldikten sonra çalışma hayatına devam ettiklerini her şeyi kendi çabalarıyla yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan Nahide Korkmaz Türkiye'ye geldikten sonra Türkiye'deki kadınların çalışma hayatında Bulgaristan'daki kadar aktif olmadığını görünce iş bulamamaktan çekindiğini söylemiştir. Fakat Türkiye'de işe girdikten sonra tam tersinin olduğunu söylemiş gelen göçmen kadınların iş hayatına girmesi Türkiye'deki kadınların çalışma oranına olumlu bir etki yaptığını, İzmir'de çalışmayan Türk kadınlarının da kendilerinden sonra işe girmeye başladıklarını aktarmıştır (Kaynak kişi8).

Sözlü tarih çalışmasına katılan göçmenler, Bulgaristan'ın ülkesindeki Türklere uyguladığı asimilasyon politikaları hakkında da hemfikir olmuştur. 1950-1951 göçünden sonraki süreçte sosyal hayattaki yasakların yavaş yavaş arttığını belirtirken; Yakın Akraba Göçü Anlaşması'nın olduğu dönemde asimile etme çalışmalarından

ziyade ÷lkedeki işçi sayısının azalacağından ötürü göçmen sayısını azaltmaya yönelik politikalar izlediğini dile getirmişlerdir. Yakın Akrafa Göçü'nün bitmesinin hemen ardından Bulgaristan yönetiminin ÷lkesinde kalan Türklere ve Bulgaristan'da yaşayan Pomaklara tutumunu sertleştirdiğini söylemişlerdir. Pomaklara uygulanan isim değıştirme yasasıyla onlara dini kimliğini, Türklere ise Bulgarlaştırma adı altında milli kimliğini unutturmaya çalışıldığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar bizzat kendilerine karşı yürüt÷len bir asimilasyon politikası olmadığını fakat komünist rejim başa geldiğinden beri asıl amacın Türklerin Bulgarlaştırılması olduğunu bu amaç için de Bulgaristan yönetiminin her yolu denediğini aktarmışlardır.

Gelen göçmenler ayrıca Bulgaristan'dan Edirne'deki misafirhanelere geldiklerinde misafirhanenin yetersiz koşullarda olduğundan bahsetmiştir. Misafirhanelerdeki yatak sayısının az olduğunu, temizlik açısından yeterli olmadığını, yeme içme olanağı olmadığı için zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum her ne kadar Türkiye'nin göç ve iskân konusunda tarihsel bir başarısı olsa da Yakın Akrafa Göçü'nde bu noktaya dikkat etmediğini göstermiştir.

3.3.5) Göçmenlerin Göçe Dair Unutamadığı Anıları

Sözlü tarih çalışmasına katılan tüm göçmenlerin olmasa da bazılarının göçe dair unutamadığı, gelecek nesillere aktarmak istediğı anıları ve hikayeleri olmuştur. Örneğın katılımcı Hayriye Öztürk “...eğer kayınpederime hakaret edip üstüne yürüyen Bulgar adam olmasaydı eşim ve ben Türkiye'ye göç etmek için başvuramayacaktık kendi ailem Türkiye'ye göç edecekti fakat ben kalacaktım eşim kendi ailesini bırakıp gelemediğı için gitgeller yaşadım çok zorlandım o gavur adam sayesinde anavatanıma kavuştum” diyerek göçe sebep olan anısını aktarmıştır. Katılımcılardan Hazel Yıldız ise göçe dair, doğduğı büyüdüğü toprakları terk edip hiç bilmediğı bir yere gelmenin korkusu olduğu halde Türkiye'ye anavatana geldiğı için mutlu olduğunu o hissin hâlâ aklında olduğunu açıklamıştır (Kaynak kişi2). Hasan Aydın, göçle gelirken trenin ve misafirhanenin kalabalık olduğunu, ifade etmiştir. Saadet Tezcan da aynı şekilde misafirhanenin çok kalabalık olduğunu hatta yatakhanelerdeki ranzalarda insanların üst üste yattığını o kalabalıkta kötü bir olay yaşanmasından çekindiğini bu sebeple herkesin kendini koruma amaçlı üst ranzalarda yatmak istediğini anlatmıştır (Kaynak kişi5). Şefika Aydın tren istasyonuna giderken traktör devrildiğinde çok zorluk çektiklerini ama hiçbir Bulgar'ın kendilerine yardım etmediğini, oradaki komşu Türklerin yardım için geldiğini göçle ilgili kendisini en çok etkileyen olaylardan

birinin bu olduğunu ifade etmiştir (Kaynak kişi6). Nahide Korkmaz, Yakın Akraba Göçü ile geldikten sonra Türkiye’de doğum yapacağı zaman çok korktuğunu, çünkü Bulgaristan’da iken Bulgar yetkililer “*Siz Türkiye’ye gittiğinizde orada doğum yaparsanız çocuklarınızı elinizden alırlar*” dediğini aktarmıştır. Türkiye’de doğum yaptıktan sonra hemşire ve doktorların ona çok sıcak davrandığını doğumun ardından doktorun Türkiye hakkında söylenenleri öğrenince “*Şimdi öyle olmadığını anladın mı?*” demesiyle rahatladığını anlatmıştır. Daha sonra “Bulgarların bu propagandaları bilinçli olarak yaptığını, Bulgaristan’daki Türklerin gitmemesi için Bulgaristan yönetiminin yalan yanlış söylemlerle kendilerini korkuttuklarını” dile getirmiştir (Kaynak kişi8). Hamide Ay göç ile ilgili ailesiyle Türkiye’ye geldiğinde kendisi ve babaannesinin Edirne’de bir akrabalarında kaldığını, diğer aile üyelerinin ise misafirhanede konakladığını anlatmıştır. Kendisi göç esnasında daha dokuz yaşında olduğu ve babaannesi de yaşlı olduğu için misafirhanede kalmalarının zor olacağını düşünen ailesi, onların akrabalarında kalmasını sağlamıştır. Bu durum karşısında kendini ayrıcalıklı hissettiğini söyleyen Hamide Ay o misafirlik sürecini o dönem çocuk olmasına rağmen hiç unutmadığını hâlâ hatırında olduğunu ifade etmiştir (Kaynak kişi7).

3.3.6) Sözlü Tarih Çalışmasıyla İlgili Bir Değerlendirme

Günümüzde sosyal bilimlerde daha çok tercih edilen sözlü tarih çalışmaları, özellikle de göç ve göçmen çalışmalarında yapılması uygun bir yöntemdir (Sepetçioğlu, 2021, s.70). Bu sebeple Yakın Akraba Göçü ile Türkiye’ye göç eden göçmenlerle bire bir görüşerek onların yaşadıklarını olduğu gibi aktarmak dönemin basın taraması ve diğer birincil kaynakların kullanımı kadar etkin bir çalışma biçimi olmuştur. Gelen göçmenler serbest göçmen statüsünde olduğu için Türkiye tarafından belirli bir yere iskân ettirilmemiştir. Türkiye’deki akrabalarının yanına gelen bu göçmenler daha sonrasında burada kendilerine sıfırdan yeni bir hayat kurmuştur. Bu mücadeleyi kimseden destek almadan kendi çabalarıyla yapmıştır. Devletlerarası hukuki bir anlaşmayla geldikleri için sonrasında ekstra bir yardım talep edememişlerdir. Göç süreci ve göçmenler hakkında daha fazla bilgi edinmek için direkt göçmenlerin kendisiyle yapılan bir sözlü tarih çalışması göç hakkındaki bilgileri zenginleştirmiştir. Yakın Akraba Göçü 1969 yılında başlamış 1978 yılına kadar da devam etmiştir. Sözlü tarih çalışmasına katılan göçmenlerin hepsi 1970-1978 yılları arasında Türkiye’ye göç etmiştir. Parçalanmış aileleri ile bir an önce kavuşmayı arzulayan bu insanlar Türkiye’ye

geldikten sonra her ne kadar Bulgaristan'daki baskı ve ayrımcılıktan kurtulsalar da Türkiye'deki sosyal hayata hemen uyum sağlayamamışlardır. Türkiye'ye geldikten sonra tüm göçmenler çalışma hayatına sahip olmuş istihdam sağlamışlardır. Özellikle de gelen kadın göçmenler buradaki Türk kadınının da çalışma hayatına girmesinde aktif rol oynamıştır. Bazı göçmenler akrabası İzmir dışında yaşasa da iş imkânı ve yaşam kalitesinden dolayı İzmir'e yerleşmeyi tercih etmiştir. Direkt İzmir'e akrabalarının yanına gelen göçmenler ise kısa sürede kendilerine ev yapma gayreti içerisinde olmuşlardır. Günümüzde tüm göçmenler buraya geldikleri evlerinde yaşamakta ve birbirleri ile sosyal dayanışma içerisinde olmaya devam etmektedirler.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nı kaybeden Bulgaristan'da sosyalist rejim başa gelmiştir. Bu durum ilk bakışta Bulgaristan'daki Türkler için umut verici olsa da yönetimin söylemleri ve eylemleri son derece farklılık göstermiştir. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ilk günden itibaren Sovyetler Birliği güdümünde bir dış politika izlemiştir. Ülkesindeki Türkleri fazlalık olarak gören Bulgaristan, ülkesindeki Türklere çeşitli asimilasyon politikaları izleyerek sindirmeye ve milli kimliklerini unutturmaya çalışmıştır. Bunda başarılı olamayınca da Bulgaristan Türklerini deyim yerindeyse tehcir etmiştir. 250.000 kadar Bulgaristan Türkünü zorunlu göç ile Türkiye'ye göndermek istemiştir. Bulgaristan, Türkiye'den üç ay gibi çok kısa bir sürede tüm göçmenleri kabul etmesini istemiştir. Bulgaristan bu göçü Sovyetler Birliği isteği üzerine gerçekleştirmiş ve Batı Bloku içerisinde yer alan Türkiye'yi bu yolla cezalandırmak istemiştir. İki devlet arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiş ve karşılıklı notalar gönderilmiştir. Nitekim Türkiye hiçbir soydaşını zor durumda bırakmak istemediği için gelen göçmenlerin kabulüne ve iskân etme sürecine başlamıştır. Türkiye'nin bu kadar kısa süre içerisinde sistemli bir biçimde göç sürecini yürütmesini beklemeyen Bulgaristan bu sefer de oturmuş göç sistemini bozmak amacıyla bazı girişimlerde bulunmuştur. Böylece Türkiye ve Bulgaristan arasında yıllarca çözilemeyecek olan göç sorununu doğurmuştur.

Göçün aniden yarım bırakılmasıyla çoğu aile parçalanmıştır. Aile üyelerinin bir kısmı Türkiye'ye gelirken bir kısmı Bulgaristan'da sınırların açılacağı günü beklemiştir. Bulgaristan'da kalan Türkler için uzun yıllar durum hiç iç açıcı olmamıştır. Zira Bulgaristan göç kelimesini söylemeyi dahi yasaklamıştır. Fakat 1960'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'nin dış politikasında meydana gelen değişimlerle beraber Sovyetler Birliği'ne yakınlaşmasıyla Bulgaristan ile olan ilişkisi düzelmeye başlamıştır. 1960'lı yılların ilk yarısında başlayan temaslar ikinci yarısında yerini göç sorununun çözülme sürecine bırakmıştır. 1966 yılında yapılan karşılıklı ziyaretlerde iki ülke arasında yeni bir göç anlaşması yapılarak yarım kalan bu göç tamamlanmak istemiştir. 22 Mart 1968 tarihinde ise Türkiye ve Bulgaristan arasında Yakın Akraba Göçü Anlaşması imzalanmıştır. Böylece iki ülkenin ilişkilerinde kilit rol oynayan Bulgaristan Türklerinin durumu bu göç ile nihayete kavuşmuştur. Yakın Akraba Göçü,

1950-1951 ve 1989 zorunlu göçlerinden farklı olarak isteğe bağlı gerçekleştirilmiş olup Soğuk Savaş döneminde iki devletin arasında hayata geçirdikleri ilk siyasi anlaşma ve göç olmuştur. Hukuki olarak haklara sahip olan bu göçmenler serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye gelmiştir. İki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre; gelecek olan göçmenler taşınabilir mallarını yanında getirebilecek, taşınamaz mallarını ise değerine göre satabilecektir. Nitekim bu durum uygulamada böyle olmamıştır. Türkiye'ye gelecek olan göçmenler oradaki taşınmazlarını yok pahasına elden çıkarmıştır. Taşınabilir mallarını getirme konusunda ise birçok aksaklık yaşamıştır. Dönemin basını ve yapılan sözlü tarih çalışmasına katılan göçmenlerin anlattıkları göç esnasında yaşanan bu sorun hakkında pek çok bilgi vermiştir.

Gelen göçmenler Türkiye'deki yakın akrabalarının yanına kendi imkanları ile gelip kendi başlarına geçinmeye çalışmışlardır. Anlaşmaya göre serbest göçmen statüsünde olan göçmenler devletten herhangi bir yardım talep edememiştir. Sadece beş yıl kadar vergiden muaf tutulmuşlardır. Bu sebeple göçmenler Türkiye'ye gelir gelmez kısa süreliğine de olsa yerleşim ve geçim sıkıntısı yaşamıştır. Sözlü tarih çalışmasına katılan tüm göçmenler Türkiye'ye geldikten sonra çalışma hayatını devam ettirmiştir. Bu durum Bulgaristan Türklerinin hemen hemen hepsinde bir çalışma disiplini olduğunu ortaya koymaktadır. Gelen göçmenler Bulgaristan'da yaşarken tarlalarda, fabrikalarda çalışan işçi sınıfına mensup olmalarından ötürü Türkiye'de ekonomik istihdam sağlamıştır. Bulgaristan'dan gelen kadın göçmenler Türkiye'de de çalışmaya devam etmiş böylece Türkiye'deki kadınların çalışma hayatında daha aktif rol almasına sebep olmuştur.

Yakın Akraba Göçü ile on yıl içerisinde yaklaşık 130.000 kadar göçmen gelmiştir. Bu sayının bu denli fazla olması Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı sorunları ve acıları ortaya koymaktadır. Göç anlaşması imzalanırken göçmen sayısının yaklaşık 30.000 kişi olması öngörülürken on yılın sonunda bu sayının neredeyse beş katı olmuştur. Bu durum Bulgaristan yönetiminin; 1950-1951 göçünün yarıda kesilmesinin ne kadar ciddi bir mesele olduğunun tam kavrayamadığını da ortaya çıkarmıştır. Zira 1950-1951 yılında gerçekleşen göç, Türk aileleri bu kadar çok parçalamasaydı, Yakın Akraba Göçü ile Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 130.000'i bulmazdı. Nitekim Bulgaristan yönetimi, ülkesindeki Türklere karşı baskı yapması ve asimilasyon politikaları yürütmesi sonucunda Türklerin göç etmeyi istemesine sebep olmuştur. Bu çalışmada

yapılan basın taramasının ve sözlü tarih çalışmasının sonuçlarına dayanarak Yakın Akraba Göçü'nün Bulgaristan Türkleri açısından önemli bir yeri olduğu açıkça ortadadır. Yakın Akraba Göçü Anlaşması gelen göçmenler için; parçalanmış ailelerin birleşmesi, Bulgaristan yönetiminin baskılarının son bulması, anavatan hasretinin bitmesi, azınlık olma durumunun ortadan kalkması gibi birçok sebepten ötürü önem taşımaktadır. 1978 yılında göçün son bulmasıyla birlikte Türkiye - Bulgaristan arasındaki ilişkiler Bulgaristan'da kalan Türklerin durumu üzerinden devam etmiştir. 1989 yılına gelindiğinde ise Bulgaristan'da yaşayan Türkler, daha zorlayıcı bir göç mücadelesiyle karşılaşmıştır.

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete 01.05.1968 Sayı: 6/10000

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanağı, Sayı: 71-731/3748, s.822.

Arşivler

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belge No: BCA-219-34-14.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Belge No: BCA-213-85-17.

Dışişleri Bakanlığı Ortak Bildiri Bülteni 31.01.1967 Sayı:32 Belge No:29 s.96-98.

Sözlü Tarih Çalışması Katılımcıları

Kaynak kişi 1: Hayriye Öztürk

Kaynak kişi 2: Hazel Yıldız

Kaynak kişi 3: Hasan Aydın

Kaynak kişi 4: Ahmet Yılmaz

Kaynak kişi 5: Saadet Tezcan

Kaynak kişi 6: Şefika Aydın

Kaynak kişi 7: Hamide Ay

Kaynak kişi 8: Nahide Korkmaz

Kaynak kişi 9: Sedriye Durgun

Gazeteler

Ayın Tarihi No: 201, Ağustos, 1950.

Ayın Tarihi No: 202, Eylül, 1950.

Ayın Tarihi No: 203, Ekim 1950.

Ayın Tarihi No: 204, Kasım 1950.

Ayın Tarihi No: 212 Temmuz 1951.

Ayın Tarihi No: 221 Nisan 1952.

Cumhuriyet Gazetesi 20.03.1968 – 27.03.1968, Sayı:15674, 15675, 15676, 15677, 15678, 15679, 15680, 15681.

Cumhuriyet Gazetesi, 09.10.1969 – 15.10.1969, Sayı: 16237, 16238, 16239, 16240, 16241, 16242, 16243.

Edirne Postası, 15.03.1950, Sayı: 1706.

Edirne Postası, 08.11.1950, Sayı: 1777.

Hürriyet Gazetesi, 21.03.1968 – 28.03.1968, Sayı: 7145, 7146, 7147, 7148, 7149, 7150, 7151, 7152.

Hürriyet Gazetesi, 09.10.1969 – 23.10.1969, Sayı: 7706, 7707, 7708, 7709, 7710, 7711, 7712, 7713, 7714, 7715, 7716, 7717, 7718, 7719, 7720, 7721.

Son Havadis Gazetesi, 20.03.1968 – 27.03.1968, Sayı: 2714, 2715, 2716, 2717, 2718, 2719, 2720, 2721.

Son Havadis Gazetesi, 09.10.1969 – 23.10.1969, Sayı: 4267, 4268, 4269, 4270, 4271, 4272, 4273, 4274, 4275, 4276, 4277, 4278, 4279, 4280, 4281.

Son Havadis Gazetesi, 04.11.1969, Sayı: 4293.

Son Havadis Gazetesi, 22.11.1969, Sayı: 4311.

Son Havadis Gazetesi, 23.11.1969, Sayı: 4312.

Tercüman Gazetesi, 21.03.1968 – 26.03.1968, Sayı: 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314.

Tercüman Gazetesi, 07.10.1969–17.10.1969, Sayı:2867, 2868, 2869, 2870, 2871, 2872, 2873, 2874, 2875, 2876, 2877.

Yeni Asır Gazetesi, 21.03.1968 – 27.03.1968, Sayı: 22337, 22338, 22339, 22340, 22341, 22342, 22343.

Yeni Edirne Gazetesi, 1 Eylül 1950-11 Ağustos 1953.

Yeni Işık Gazetesi, 21.08.1969 s.10.

Zafer Gazetesi 30.04.1949-27.05.1960.

Tezler ve Bildiriler

ASLAN, Z. (2012, 5-7 Ekim). Demokrat parti iktidarının 1950-1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden göçmenlere yönelik politikası (1950- 1951). [Bildiri Sunumu]. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

ÇAĞATAY, H. H. E. (2017). 1969-1978 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Yakın Akraba Göçü (Trakya Bölgesine İskân Edilmiş Göçmenler Örneği) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi], Çanakkale.

ÇALIŞKAN, D. (2014). Demokrat Parti Döneminde Türkiye - Bulgaristan ilişkileri [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi], İzmir.

ÇEVİK, L. (2024). Bulgaristan'dan Zorunlu Türk Göçü (1989) Sözlü Tarih Çalışması: Tekirdağ Örneği [Yüksek lisans tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi], Tekirdağ.

KOÇ, S. N. (2023). Göç Diplomasisi Bağlamında Türkiye - Bulgaristan İlişkilerinin Analizi (1923-1989) [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi], Bursa.

KURTULUŞ, G. (2017). 1989 Bulgaristan Göçü: Bornova Örneğinde Sözlü Tarih Çalışması [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi], İzmir.

NAKHOUL, T.E. (2014). “Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, [Uzmanlık Tezi].

ÖZALPER, M. (2017). Türkiye - Bulgaristan Siyasi İlişkileri (1919-1950) [Yüksek lisans tezi, Bitlis Eren Üniversitesi/Kayseri Erciyes Üniversitesi], Bitlis.

ÖZGÜR G. (2008). Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü. [Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi], İzmir.

SEPETÇİOĞLU 2021: T.E. Sepetçioğlu “GÖÇ ARAŞTIRMALARINDA SÖZLÜ TARİH METODOLOJİSİ: Osmanlı Son Dönemi Göçleri İçin Öneriler”, Usbilim 3. Uluslararası Eğitim, Ekonomi, Yönetim ve Sosyal Bilimler Kongresi / KONGRE KİTABI, 25-26 Aralık 2021, Ankara, s.56-72.

TAHİR, A. N. (2009). 1945 sonrası Bulgaristan Türklerine yönelik asimilasyon politikası. [Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Üniversitesi]. Ankara.

TOPALÖMER, Ö. (2023). 1923-1990’lı Yıllar Arasında Ana Hatlarıyla Türkiye - Bulgaristan İlişkileri [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi], İstanbul.

TOPARLAK, B. (2018). Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Göçü ve Trakya’da İskânları [Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi], Edirne.

YILMAZ, R. (2008). Jivkov Döneminde Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'ye Göç Olayı (Türk basınına göre). [Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi], Ankara.

Makaleler

ALBAYRAK, M. (2002). *D.P. Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)*, Türkler, (2002)16, s. 855-922.

AKGÜN, A. (2005). *Bulgaristan'da Asimilasyon ve "Zavallı Pomaklar" Adlı Bir Risale*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(13), 1-28.

AKSOY, Z. (2012). *Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(27): 292-303.

ASLAN, Z. (2015). *Türk-Bulgar ilişkileri çerçevesinde Türkiye'nin Bulgaristan'da yaşanan gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine yönelik politikası (1923- 1950)*, Yeni Türkiye Dergisi, 4085-4095.

AYIŞIĞI, M. (2004). *Atatürk Dönemi Türk-Bulgar İlişkilerine Bir Bakış*, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, 2(4), s.1-30.

ÇAĞLAR, T. (2018). *Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve*, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 5(8), 26-49.

ÇAKMAKÇI, İ. M. (2011). *Bulgar yayınlarında ve eğitim hayatında "Türk izleri"*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2), 89-103.

ÇOLAK, F. (2012). *Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)*, Tarih Okulu Dergisi 2013(14), s.113-145.

DAYIOĞLU, A. (2012). *2010 döneminde Bulgaristan'la ve Müslüman-Türk Azınlıkla İlgili Gelişmeler*, Hacısalıhoğlu, E. N., & Hacısalıhoğlu, M. (Ed.), *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç içinde* (s.283-343). Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.

DEĞERLİ, E. & KARAKUZU, H. (2022). *İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye Bulgaristan İlişkilerine Etkisi*, History Studies 14(2), s.425-451.

DEMİR, N. (2022). *Mülteci (Sığınmacı) Kavramına Düşünsel Yaklaşım*, Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1(2), 1-22.

EMİROĞLU, H. (2007). *Fransız Devriminin Osmanlı Devleti Üzerine Etkisi ve Sonuçları*, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 3(12), 117-146.

EMİROĞLU, H. (2013). *Uluslararası Politikada Yaşanan Dönemsel Gelişmelerin Balkanlar Bölgesine Etkisi ve Yarattığı Güvenlik Sorunları*, Avrasya Etüdları, 44(2), 111-140.

EROĞLU, H. (1987). *Türk-Bulgar İlişkileri ve 18 Ekim 1925 Tarihli Dostluk Antlaşması*, Belleten, 51(201), 1339-1348.

FUNNEMARK., B. C. (1987). *Bulgaristan'daki Türk ve İslam Azınlığına Baskı* (Çev: Y. Yücel). Belleten, 51(201), 1445-1472.

GEÇİKLİ, R.M. (2016). *Bulgaristan Türkleri'nin Göçü (1950-1951) ve ABD Yardım Programına Yansıması*, Atatürk Dergisi 5(1), s.1-38.

GÖRÜCÜ, Ç. (2024). *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Toplulukların Yaşadığı Dönüşüm ve Devletle İlişkileri*, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(1), 1-27.

HAKOV C. (1994). *1925 Bulgar-Türk Dostluk Antlaşması ve İki Ülke Arasında "Askıda Kalmış" Sorunların Çözümü*, XII. Türk Tarih Kongresi (12-16 Eylül 1994), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, (4), s.1371-1376.

HALAÇOĞLU, Y. (1992). *Bulgaristan*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (6), 396-399.

İMAMOĞLU, N. (2009). *Mustafa Kemal Atatürk ve Aleksandır Stamboliyski: Kader Birliğinden Siyasi İşbirliğine*, Balkanlar'da Türk Kültürü, Eylül-Ekim (7), s. 6-9.

İNALCIK, H. (2005). *Türkler ve Balkanlar*, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (Bal-Tam Türklük Bilgisi-3), Prizren, s.20-44.

KAMİL, İ. (2016). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri*, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi 5(2), s. 31-65.

KARABULUT, M. (2016). *Osmanlı İmparatorluğu 'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum*. Mecmua (2), 49-65.

KARATAŞ, M. (2019). *Türkiye'de Asker-Sivil İlişkileri Bağlamında 12 Mart Muhtırası ve Partiler Üstü Hükümet Modeli Üzerine Bir Değerlendirme*, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 2(3), 69-110.

KARATAŞ, M. (2022). *Türkiye'nin 1970'li Yılları ve Milliyetçi Cephe Hükümetleri*, Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, 5(10), 387-422.

KASAPSARAÇOĞLU, M. (2021). *Amerikan Belgelerinde Türkiye'nin İç Politikası:*

Ecevit ve Demirel Hükümetleri Dönemi (1974- 1980), Gazi Akademik Bakış, 14(28), 21-42.

KOYUNCU, A. (2013). *Bulgaristan'dan Göç ve Türk Varlıklarının Tasfiyesi (1877-1908)*, Balkanlar ve Göç (The Balkans and Mass Immigration), ed. A.F. Örenç, İ. Mangaltepe. Bursa Kültür A.Ş., Bursa, 525-558.

KÖKSAL, S. (2020). *Bulgaristan Türklerini Komünizme Kazandırma Sürecinde Türk Coğrafyası Propagandası*, Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 161-173.

MEMİŞOĞLU H. (1993). *Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, Belleten, (57), s. 781-794.

ÖZGİRAY, A. (1995). *'Türk-Bulgar Siyasi İlişkileri (1920-1938)*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, 1995(10), s. 55-70.

ÖZKANDAŞ, Y. (2021). *12 Mart 1971 Muhtırasının Türk siyasetini şekillendirmesi ekseninde Cumhuriyet Halk Partisi*, Atatürk Yolu Dergisi, (68), s.573-615.

PINAR, M. (2014). Mehmet. *1950-1951 Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Demokrat Parti'nin Göçmen Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 30(89), s.61-94.

SAATÇI, M. B. (2009). *Balkan Ulusçuluklarına Dair Bir Değerlendirme: Farklı Uluslar Farklı Usûller*, Karadeniz Araştırmaları, 23(23), 13-28.

SAĞLAM, S. (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme” Türkiye Araştırmaları, (5), s.34-44.

SARINAY, Y. (2005). *Osmanlı Devleti’nin Bulgaristan’ın Bağımsızlığını Tanınması ve Türk-Bulgar İlişkilerinin Gelişmesi*, Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005 Bildiriler Kitabı, Eskişehir, s. 133-138.

SERTER, T., Y. (2019). *Rumeli’den Anadolu’ya Türk göçleri*, Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(20), 337-348.

TAHİR, N. A. (2015). *Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan’daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası*, Journal of International Social Research, 8(41).

ÜNAL, H. (1997). *Balkan Diplomasisinden Bir Kesit: Bulgaristan’ın Bağımsızlık İlanı ve Osmanlı Dış Politikası (1908-1909)*, Yeni Balkanlar Eski Sorunlar, İstanbul, Bağlam Yayınları, s. 53-71.

YILDIRIM, B. (2014). *Balkan Savaşları’nda Bulgar Ordusu ve Komitacılarının Batı Trakya’daki Faaliyetleri*, Journal of History Studies.6 (2), 143-160.

YILMAZ BÖRKLÜ, M. (1999). *Tarihi Seyri İçinde Bulgaristan Türklerinin Durumu ve Türkiye’nin Bölge Türklerine Yönelik Politikaları*, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi. (10), 61-79.

YAPICI, H. (2012). *93 Harbi Sonrasında Yaşanan Göçler ve Neticeleri*, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7(1), 181-189.

Kitaplar

AFYONCU, E. (2025). *Herkes İçin Kısa Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.

- AĞANOĞLU, Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makus Tarihi Göç*, Kum Saati Yayınları.
- AHMAD, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980)*, İstanbul, Hil Yayınları.
- AHMAD, F. (2011). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- ALTAN, M. (1986). *Süperler ve Türkiye*, İstanbul, Afa Yayınları.
- ARMAOĞLU, F. (1994). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- ARMAOĞLU, F. (2010). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, Alkım Yayınevi.
- ATASOY, E. (2011). *Bizden Olan Ötekiler Asimilasyon Kısacasında Bulgaristan Türkleri*, MKM Yayıncılık.
- AYDIN, M. (2005). *Balkanlar'da İsyan – Osmanlı-İngiliz Rekabeti, Bosna Hersek ve Bulgaristan'daki Ayaklanmalar (1875-1876)*, Yeditepe Yayınları.
- BROWN, L.Carl. (2003). *İmparatorluk Mirası, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Mirası*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BAĞCI, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara, İmge Kitabevi.
- BİLGE, A.S. (1992). *Güç Komşuluk Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri 1920-1964*, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- BİLGİÇ, T.Ü. (2014). *İç ve Dış Gelişmelerle Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1946-2012)*, İstanbul, Ufuk Yayınları.
- BIÇAKLI, H.A. (2016). *Türkiye - Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, Ankara, İmge Kitabevi.
- BIYIKLIOĞLU, T. (1992). *Trakya'da Millî Mücadele*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- CRAMPTON, R.J. (2007). *Bulgaristan Tarihi*, Çev. Nuray Ekici, İstanbul, Jeopolitika Yayınları.

- COŞKUN, B. (2001). *Bulgaristan'la Yeni Dönem: Soğuk Savaş Sonrası Ankara- Sofya İlişkileri*, Ankara, ASAM Yayınları.
- ÇAVDAR, T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi:1839-1950*, İstanbul, İmge Kitabevi Yayınları.
- ÇİÇEKLİ, B. (Ed) (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, Uluslararası Göç Örgütü.
- DELİORMAN, A. (1959). *Mustafa Kemal Balkanlarda*, İstanbul, Türkiye Yayınevi.
- ECER, Y. (1995). *Türk-Bulgar İlişkilerinin Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.
- ERDEM, U. (2018). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları (1860-1923)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- EROĞLU 1992: H. Eroğlu, Milletlerarası Hukuk Açısından Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Sorunu, *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler*, 7 Haziran 1985, Ankara, 15-46.
- FEROZ, A. (2010). Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945- 1980, Çev. ahmet Fethi Yıldırım, İstanbul, Hil Yayınları.
- FEROZ, A. (2012). Modern Türkiye'nin Oluşumu, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- FIRAT, M.M. (1997). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- GÖNLÜBOL, M. & Sar, C. & Esmer, A.Ş. & Sander, O. (1987). *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Alkım Kitabevi.
- GÖRGÜLÜ, İ. (2019). *Sesli Belgelerden Savaş Anıları (Atatürk-Birinci Dünya Savaşı-İstiklâl Savaşı)*, İstanbul, Kastaş Yayınları.
- GÜNDAĞ, N. (1987). *1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- GÜRER, T. (2006). *Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer- Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl*, İstanbul, Gürer Yayınları.

- HALAÇOĞLU A. (1995). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- HALE W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Çev. Petek Demir, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- İNALCIK H. (1993). *Türkler ve Balkanlar, Balkanlar*, İstanbul, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları (OBİV), s. 9-40.
- İNALCIK, H. (2021). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Kronik Kitap.
- İPEK, N. (1999). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- JELAVICH, B. (2006). *Balkan Tarihi: 20. Yüzyıl*, Küre Yayınları.
- JELAVICH, B. (2013). *Balkan Tarihi: 18-19. Yüzyıllar*, İstanbul, Küre Yayınları.
- JIVKOV, T. (1975). *Barış ve İşbirliği*, İstanbul, Habora Yayınevi.
- JIVKOV, T. (1978). *İyi Komşuluk ve İşbirliği Yolunda*, İstanbul, Habora Yayınevi.
- JIVKOV, T. (1979). *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin İç ve Dış Politikası*, İstanbul, Habora Yayınevi.
- KAFESLİOĞLU, İ. (1985). *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- KAMİL, İ. (1989). *Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- KAMİL, İ. (1989). *İkili ve Çok Taraflı Siyasi Antlaşmalar, İnsan Haklarına İlişkin Belgeler ve Bulgar Anayasasına Göre Bulgaristan'daki Türklerin Hakları*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası.
- KARAKULAK, M. (2025). *93 Harbi 1977-1978 Osmanlı Rus Savaşı*, İstanbul, Kronik Kitap.
- KARATAY ve GÖKDAĞ 2006: O. Karatay ve B.A. Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt 1: Tarih, Ankara, Vadi Yayınları.
- KARPAT K. (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul, Timaş Yayınları.

- KARPAT, K. (2021). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- KAYGALAK, S. (2009). *KENTİN MÜLTECİLERİ (Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme)*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- KESKİOĞLU, O. (1985). *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- LÜTEM, Ö.E. (2000). *Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1985*, Ankara, Asam Yayınları.
- MEMİŞOĞLU, H. (2002). *Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- MÜTERCİMLER, E. (1998). *Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekatı*, İstanbul, Arba Yayınları.
- ORTAYLI, İ. (2006). *Genel Göç Olgusu*, Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, İstanbul: Sistem Matbaacılık.
- ORAN, B. (1986). *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara, Maya Yayıncılık.
- ORAN, B. (2008). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I: 1919-1980*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ÖNDER, Z. (2010). *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası*, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- ÖZLEM, K. (2019). *Türkiye - Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık*, Dora Yayınevi.
- ÖZTUNA, Y. (1990). *Rumeli'ni Kaybımız (93 ve Balkan Savaşları)*, İstanbul, Ötüken Yayınevi.
- SANDER, O. (1968). *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- SANDER, O. (2005). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara, İmge Kitapevi.
- SANDER, O. (2007). *Siyasi Tarih 1918-1994*, 16.Baskı, İmge Kitapevi.

- SOYSAL, İ. (1983). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- SOYSAL, İ. (1997). *Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi (1945-1975)*. İstanbul, İsis Yayımcılık.
- SÜKAN, Ö. (2001). *21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.
- ŞİMŞEK, H. (1999). *Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç*, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi.
- ŞİMŞİR, B.N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi.
- TACEMEN, A. (1991). *Bulgaristan Türkleri*, Adana, Türkocağı Yayınları.
- TİMUR, T. (1998). *Osmanlı Kimliği*, İmge Kitabevi, Ankara.
- TODOROVA, M. (2003). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, (çev. Dilek Şendil), İletişim Yayınları, İstanbul.
- TOKSÖZ, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- TUĞLACI, P. (1984). *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İzmir, Cem Yayınevi.
- WACTHEL, A. (2022). *Balkanlar Tarihi*, İstanbul, İnkılap Yayınevi.
- UÇAROL R. (1995). *Siyasi Tarih 1789-1994*, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- YALMAN, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim Cilt 2: Özener Matbaacılık*.
- YENİSOY H. (2007). *Bulgaristan Türklerinin Türkçe Eğitim Davası (1877-2007)*, Bursa, BGF Yayınları.

EKLER

Ek1: Sözlü Tarih Çalışması Ses Kayıtları Örnekleri

Kaynak kişi1 Hayriye Öztürk ile yapılan görüşmenin tam hali:

Görüşmeci: Adınız soyadınız?

Kaynak kişi 1: Hayriye Öztürk.

Görüşmeci: Doğum tarihiniz?

Kaynak kişi1: 1957.

Görüşmeci: Doğum yeriniz?

Kaynak kişi: Kırcaali Koşukavak öyle geçiyor nüfusta.

Görüşmeci: Eğitim Durumunuz?

Kaynak kişi1: Eğitim durumum kızım ben lise ikiye, lise üçe kadar okudum ama lise üçü tam olarak alamadım.

Görüşmeci: Bulgaristan'da okudunuz?

Kaynak kişi1: Bulgaristan'da okudum.

Görüşmeci: Medeni haliniz?

Kaynak kişi1: Evli

Görüşmeci: Evli tamam, çocuğunuz var mı varsa kaç tane?

Kaynak kişi1: Var, 2 tane.

Görüşmeci: Mesleğiniz nedir?

Kaynak kişi1: Mesleğim burada çalıştık, başka orda tütün çalıştık kızım.

Görüşmeci: Burada şu an emekli misiniz?

Kaynak kişi1: Şu an emekliyim.

Görüşmeci: Şimdi göçle ilgili sorulara geçeceğim. Aileniz Bulgaristan'dan Türkiye'ye kaç yılında göç etti?

Kaynak kişi1: 1978

Görüşmeci: Neresinden geldiniz il ilçe köy?

Kaynak kişi1: Koşukavak Kandlyka Köyünden.

Görüşmeci: Peki daha önce buraya gelen akrabanız var mıydı mesela? 50-51 göçüyle gelen?

Kaynak kişi1: Tabi 1951'de annemin annesi, babası, kardeşleri o zaman gelmişler. Bir tek annem kalmış kardeş olarak.

Görüşmeci: Onlar peki Türkiye'de nereye gelmişler?

Kaynak kişi1: Edirne Enez.

Görüşmeci: şu an hala oradalar mesela onlar?

Kaynak kişi1: Evet dayılarım falan tabi.

Görüşmeci: Peki Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederken nasıl bir prosedür uygulandı size?

Kaynak kişi1: Nasıl?

Görüşmeci: Yani mesela süreç nasıl ilerledi?

Kaynak kişi1: Oradan dilekçe yapıldı. Buradan dayılarım dilekçe yaptılar işte o dilekçeye göre Bulgaristan'dan da ona göre şey yaptılar ya imzaladılar.

Görüşmeci: Anlaşmadan sonra buradaki akrabalarınız dilekçe yazdılar sizin için.

Kaynak kişi1: Aynen onlar şimdi ben bakabilirim yapabilirim gibilerinden öyle bir dilekçe gönderdiler bize. Hani yerimiz var, şeyimiz var biz onlara bakacağız diye öyle aldılar bizi buraya.

Görüşmeci: Ondan sonra da orada gittiniz para verip pasaport  ıkarttınız.

Kaynak kişi1: Aynen  yle hıhı aynen pasaport çıkarttık.

Görüşmeci: Peki kaç kaç ayda çıktı pasaport mesela çok uzattılar mı vermemek için direndiler mi?

Kaynak kişi1: şimdi bak bu 78 göçmenleri tabii ki neredeyse kaç sene sürdü. Hep müracaat ettik ama Hemen olmuyor yani biraz beklettiler bizi. Biz en son geldik zaten bizim şeyde biraz geç mi davrandık bilmiyorum ama.

Görüşmeci: Olsun yani sonuçta hani orada birazcık sizi zorladılar mı ya da ne bir zorluk çıkardılar bilerek uzatma işte bürokratik engeller falan oldu mu?

Kaynak kişi1: Öyle bir şey yok. Yalnız benimki çıkmadı işte. Annemlerin çıktı. Benimki çıkmadı mahallede o muhtarlıkta bir düşmanlık bir şeyler varmış da almışlar yani o posta kutusundan benim kağıdımı. Gidip tekrar Kırcaali'ye yeniden yaptırdık. Yani şeyde söyle şunu yabancı şube nerede bir yeniden yaptırdık yani şey ben birazcık geç kaldım ama gene hep beraber geldim annemlerle yetiştim yani onlara.

Görüşmeci: Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ederken ne tür zorluklar yaşadınız?

Kaynak kişi1: Buraya gelmeden iki gün önce eşyalarımızı trene yükledik sonra tren için gün veriliyor orada işte biraz zorluk çektik. Kimi eşyalarımızı çevirdi geriye kimi eşyalarımızı getirdik mesela yiyecek bir şeyler getirdik, getirdiğimiz şeyleri hep çıkarttırdılar. O zorlukları yaşadık. Başka öyle bir kötü bir zorluk yaşamadık yani.

Görüşmeci: Anladım. Peki göçe dair unutamadığınız ya da işte bize söylemek istediğiniz bir anınız var mı ya da bir olay?

Kaynak kişi1: Oradayken mi mesela?

Görüşmeci: Evet, göç ederken göçe dair herhangi bir şey olabilir bu. Ne bileyim herhangi bir akılda kalan duygusal bir şey de olabilir. Sadece zorluk olarak düşünmeyin.

Kaynak kişi1: Zorluk olarak öyle bir zorluk çıkmadı. Şey olmadı ya. Annemler uğraştı daha çok pasaportumla. Benim ufak çocuğum vardı ya öyle bir zorluk belki onlar çekmiştir ama ben görmedim yani öyle şeyleri. Bir zorluk yok, buraya gelmek için çok göndermek istemediler eşimin annesi, babası o zaman çok zorluk çektim. Git geller yaşadık yani ayrılacaktık neredeyse. Sonra kayınpederim gidiyor kasabaya gavurun bir tanesine taş götürmüş evini yaparken onun parasını istemeye gidiyor. Ondan sonra varıyor istiyor parasını ya bu adam geliyor üzerine sen ne parası istiyorsun diye seni burada şey yaparım, döverim der gibisine Bulgarca bir şeyler söylüyor “karpuzlar oldu ama bıçaklar kesmiyor” diye. Yani ben seni yok ederim ama şu an yani izin yok dercesine. Kayınpederim eve geliyor, oradan sinirli sinirli gelirken bana gel diyor. Otur Hayriye yanıma gel diyor. Bugünden öte gidiyorsunuz Türkiye'ye diyor. Biz ondan sonra artık rahat bıraktılar. Yani o anım var, başka hiç öyle bir şeyim yok.

Görüşmeci: Olsun bu da güzeldi yanı Türkiye geldikten sonra nereye yerleştirildiniz?

Kaynak kişi1: Buraya göç ettiğimizde Edirne'den dayılarım geldi, bizi almaya diye ama biz onlara yanına gitmedik. Çünkü neden annem 1966'da bizi getirdi buraya

Türkiye'ye dedi ki, orası köy yer, çocuklarım hep tarlada çalıştı dedi. Ben tarlalarda dedi. Hiçbir para bir şey kazanamazlar, sigortalı falan olmazdı ya annem rahmetli çok akıllıydı. İzmir'de fabrikalar var diye buraya yerleştirdi bizi bunu.

Görüşmeci: Yani 1966'da gezmeye mi geldiniz Türkiye'ye?

Kaynak kişi1: Aynen geldim ben burada okula bile gittim. Yani üçüncü sınıftaydım. Burada okudum.

Görüşmeci: Güzel yani göç etmeden önce Türkiye'ye bir ziyaretiniz olmuştu memleket olarak.

Kaynak kişi1: Oldu oldu. O zaman bak annem bizi getirdi ama bir ablamı bıraktı. Neden? Çünkü hepsi orda kalacaklar diye ablamla babam kaldı. Hepimizi göndermedi.

Görüşmeci: O da akıllıca bir hareket olmuştu aslında. Peki yerleştirdiğiniz yerde zorluklar yaşadınız mı? Ya da yaşadıysanız hangi konularda daha çok zorlandınız?

Kaynak kişi1: İzmir'e geldik, pek zorluk yaşamadık. Çünkü bizden önce gelen tanıdıklarımız falan vardı, eski göçmenlerden, yarın sabah oldu hemen işe hemen bizi götürdüler. Gene bir üzüm mağazasına yerleştirdiler, hiç zorluk çekmedik. Biz birbirimize böyle yardımlaşırız hep.

Görüşmeci: Güzel, bir olay bu. Hemen işe girdiniz o zaman?

Kaynak kişi1: Aynen hemen işe girdik. Yani hepimiz.

Görüşmeci

Peki Bulgaristan'daki gelenek ve göreneklerimizi burada devam ettirdiniz mi mesela?

Kaynak kişi1: Ettirdik kızım ettirdik. Aynen mesela Kurban Bayramı'nda kurban kesiyoruz. Hep birlikte oturup hep beraber sofrada böyle hep yedik etimizi, bayramlaştık. Bayramlarda aynı gene devam ettirdik.

Görüşmeci: Ya bu da güzel. Peki göç esnasında ve sonrasında ne tür hukuki haklarımız vardı? Çünkü buraya anlaşmayla geldiniz. Herhangi bir hakkınız var mıydı mesela?

Kaynak kişi1: Bir hakkımız diye bir şey değil de iş yerlerinde çalışırken mesela şimdi sigortalı çalışıyorsa paralarımızı alırken bir muaf muafiyet parası mı ne bir şeyler veriyordu bize.

Görüşmeci: Evet vergi muafiyetini diyorsunuz.

Kaynak kişi1: Ha vergiden bir evet vergi almıyorlardı herhalde bizim çalıştığımızdan öyle bir şeylerdi.

Görüşmeci: O yönden rahatsızsınız yani?

Kaynak kişi1: Evet, o bir biraz sürdü.

Görüşmeci: Peki sizi Bulgaristan direkt vatandaşlıktan çıkardı mı, mesela göç ettikten sonra?

Kaynak kişi1: Bizi Bulgaristan çıkarmış ama bunu şimdi öğreniyoruz. Şimdi vatandaşlık için başvuruyoruz ya oraya orda görünüyor zaten vatandaşlıktan bizi çıkarmış. Orada o anlaşmada öyle o şekilde vermiş bizi bu Bulgaristan vatandaşlığı için tekrar uğraşıyor eşim.

Görüşmeci: Bulgaristan'daki yönetim tarafından sizlere karşı yürütölen politikalar hakkında neler düşünöyorsunuz? Yani Bulgaristan yönetiminin size davranışları hakkında neler düşünöyorsunuz?

Kaynak kişi1: Bu davranışları haklarında şöyle bir şey komünist rejimdeydik zaten ya şimdi nasıl diyeyim, disiplin çok vardı. Kimse kimseye böyle kalkıp da vuracaksın döveceksin öyle şeyler çok zor. Yani bir düşersen o polisin eline yani oradan zor çıkarsın. Bir korku vardı yani o rejimdeyken insanlarda. Gavuruna da öyle bize fazla şey yapmıyorlardı. Çünkü aynı benim bana nasıl olacaksa ona da aynı o şekilde olacak yani.

Görüşmeci: Yani sizin ekstradan kötü bir davranış olmadı mı?

Kaynak kişi1: Ekstradan yok bize öyle olmadı. 1972'de yalnız işte Pomaklar vardı bizim köyümüzde mesela onların adlarını değıştirdiler onlar çok çekti. Onların kültürü aynı bizim kültürümüz gibi. Namazında abdestinde adları da Ayşe Fatma öyle. Onlar mesela onlar üzülrken bizde üzüldük. Onları döve döve yani değıştirdiler adlarını hatırlıyorum. Sonraki o ad değıştirenleri bilmiyoruz yani buradaydık o zaman.

Görüşmeci: Ama siz Türklere karşı çok fazla zorlama yapmadılar diyorsunuz en azından o dönem için?

Kaynak kişi1: Yok, yapmadılar Türklere ad konusunda yapmadılar ama ileride bir şeyler olacağını, babam rahmetli çok akıllı bir adamdı seziyordu. Yani ilerde illa da gideceğiz Türkiye'ye vatanımıza. Yani orada Bulgarlar hep bizi düşük görüyorlardı

kızım. Orada ne kadar okula bile gitsen Bulgar çocukları daha başka biz daha başkaydık yani düşük görüyorlardı bizi. Eee mesela şimdi ha mesela bizim erkekler askere gidiyor. Eşim askere gitti ben yeni evlendiğimde. Eşim silahı görmedi zaten işçi gibi gitti askere ama gavur çocuklarının silahla asker yapıyor.

Görüşmeci: Bunu bilerek yaptığını düşünüyorsunuz. Yani Türkler silah eğitimi almasın istiyordu Bulgarlar.

Kaynak kişi1: Aynen bilerek Türkleri yapmıyordu. Son zamanlarda ben mesela lise ikinci sınıftayken bizi kızları bile askere götürdüler. Bize bile yani öğretti, silah kullanmasını.

Görüşmeci: Ama o erkeklere silah eğitimi yapılmadı yine değil mi?

Kaynak kişi1: Erkeklere yok mesela onlar askerde işçi gibi inşaat işçisi ya şoför ya bilmem ne ama gavur çocuğu silahlı asker öyle onlar öyleydi.

Görüşmeci: Türklere karşı korku var denilebilir o zaman?

Kaynak kişi1: Aynen aynen askeriyede öyleydi.

Görüşmeci: Peki Türkiye'ye geldikten sonra diğer göçmenlerle dayanışma içerisinde oldunuz mu? Yani birbirimize yardım ettiniz mi destek oldunuz mu?

Kaynak kişi1: Ettik şimdi bizden önce gelenler mesela daha iyi biliyor. Burası sigortalı orası sigortalı gel bak burada iş var mesela birbirimize tabii ki yardımcı olduk. O zaman bütün fabrikaları vardı. Tütüne giderken biri girdiyse biri daha alıyordu. Arkasında yani onu bunu.

Görüşmeci: Şu anda da devam ediyor musunuz peki böyle yardımlaşmaya günümüzde?

Kaynak kişi1: Şimdi yok kızım be şimdi kimse kimseyi görmek istemiyor ki ne bileyim ben yani düzen bozuldu ne örf ve âdet kaldı ne bir şey. Hiçbir şey kalmadı ya şimdi.

Görüşmeci: Anladım. Peki göç ederken Türkiye'nin göç ve iskân politikaları sizi olumlu yönde etkiledi mi?

Kaynak kişi1: Buradaki bize devlet bir şey yapmadı ki yardım yapmadı. Bir o muaf şeyi vardı. İş falan kendimiz bulduk ettik.

Görüşmeci: İş için değil de mesela buraya geldiniz ilk trenden indiniz misafirhaneye yerleştirdi mi?

Kaynak kişi1: Oraya yerleştirildik. İki akşam kaldık Kapıkule'de misafirhanede. Ya orda da sanki yani insan izdihamı gibi ne yatak var doğru düzgün ne bir şey millet şey gibi artık evraklarını düzelttirmeye çalışıyorsun. Öyle başka bir yardım yoktu. Kendimiz kendi imkânlarımızla geldik. Kızım o kamyonları, şeyleri tuttuk, eşyalarımızı getirmek için. Hep kendimiz motorlar almıştık. Motorları satıp da ödedik kamyonların paralarını.

Görüşmeci: Anladım. Hani ekstradan bir olumlu etkisi olmadı diyorsunuz ama köstek de olmadı.

Kaynak kişi1: Hayır ne köstek ne de yardım öyle bir şey olmadı. Geldik kendimiz bulduk kiralık evlerimizi. Bizden önce benim kuzenim vardı. O bize kiralık ev bulmuş bizi yerleştirmişti yani buraya geldiğimizde.

Görüşmeci: Sadece ekonomik olarak vergiden muaf ettiler.

Kaynak kişi1: Aynen bir onu gördük. Evet onu gördük, o da kaç sene bilemeyeceğim yani.

Görüşmeci: Yine de etkisi olmuştur diye düşünüyorum.

Kaynak kişi1: Oldu tabii ki. Ya o bir ev para olarak bize gene etkisi oluyordu. Seviniyorduk, gene öyle bak yardım ediyor devletimiz diye.

Görüşmeci: Peki şu an olsa hangi ülkede yaşamayı tercih ederdiniz, Türkiye mi Bulgaristan mı?

Kaynak kişi1: Valla şimdi çok şey bir soru sordun ama şu an olsa ya memleketimiz çok iyi. Şimdi bak Türkiye'miz gibi yer yok. Bir yerde yaşamak istemem burada yaşamak isterim. Bak Bulgaristan'a gittim. Ben 2008'de bir ay kadar diye gittim zor tamamladım o bir ayı. Bana orası karanlık geldi. Memleketimiz öyle mi Kapıkule'den geçtiğin an aydınlık güneş burada var, orada güneş yok sanki.

Görüşmeci: Orada hep aklınıza o zaman kötü anılar mı geliyordu?

Kaynak kişi1: Hiç onlar gelmiyor insan kalmamış kızım hiçbir yerde. Millet gitmiş oraya buraya, köylerde insan kalmamış insanlar da birbirine soğuk. Orada da herkes birbirine soğuk davranıyor. Bizim memleketimiz çok iyi. Dışarı tabii ki gitmek

istemem. Şimdi bugün Bulgaristan'a neden gitmek istiyoruz? Ne kadar da olsa orada yaşadık, büyüdük ya şimdi biraz daha iyi diye hani gideriz kendi orada topraklarımız şeylerimiz var, daha bizim yerlerimiz satılık değil hepsi orada duruyor.

Görüşmeci: Yani misal şu an orada hâlâ eviniz var, satmadınız mı?

Kaynak kişi1: Var var. Hayır, hayır var. Oraya gidince orada kalıyoruz.

Görüşmeci: Göç esnasında eviniz vardı duruyordu. Satmadınız buraya geldiniz.

Kaynak kişi1: Aynen öyle. Benim eşimin tarafındaki o ev duruyor ama benim annem babam gelirken sattılar kendi evlerini.

Görüşmeci: Peki satarken değerinin çok altında mı sattılar? Bulgaristan yönetimi bilerek değerinin altında mı aldı?

Kaynak kişi1: Çok düşük. Aynen öyle çok düşük ya aniden satıyorsun ucuz bir fiyata yeter ki yani şey olmasın diye annem mesela sattı evini.

Görüşmeci: Anladım.

Kaynak kişi1: Hıhı eşya aldı onlarla.

Görüşmeci: Burada eşya aldılar değil mi?

Kaynak kişi1: Hayır oradan gelirken bir şeyler aldılar, yeni eşyalar mesela televizyon şu bu. Artık göç geliyoruz ya evimizde olmayan bir şeyleri aldı. Yani burada ihtiyaç olacak olan şeyleri aldı.

Görüşmeci: Anladım, teşekkür ediyorum. Aktardıklarınız benim için yeterli.

Ek 2: Sözlü Tarih Çalışması Örneği

Kaynak kişi6: Şefika Aydın Sözlü Tarih Çalışması Tam Metin:

Görüşmeci: Adınız soyadınız?

Kaynak kişi 6: Şefika Aydın.

Görüşmeci: Doğum tarihiniz yeriniz?

Kaynak kişi 6: 28. 5.1958

Görüşmeci: Eğitim durumunuz?

Kaynak kişi6: Ortaokul.

Görüşmeci: Medeni haliniz?

Kaynak kişi6: Evli.

Görüşmeci: Çocuğunuz var mı?

Kaynak kişi6: 2 kızım var.

Görüşmeci: Mesleğiniz nedir?

Kaynak kişi6: Mesleğim işçi olarak çalıştım ben emekli oldum, şu an ev hanımıyım.

Görüşmeci: Aileniz Bulgaristan'dan Türkiye'ye kaç yılında göç etti?

Kaynak kişi6: 1978 ay gün lazım mı?

Görüşmeci: Yok önemli ama isterseniz verebilirsiniz biliyorsanız.

Kaynak kişi6: İkinci ayın ikisi 1978.

Görüşmeci: Tamam. Tam kış zamanı gelmişsiniz zor olmuştur.

Kaynak kişi6: Çok kıştı. Çok zor çıktık oradan çok kar vardı.

Görüşmeci: Bulgaristan'ın neresinden geldiniz?

Kaynak kişi6: Kırcaali.

Görüşmeci: Peki 1951 yılında gelen akrabalarınız var mı?

Kaynak kişi6: Var teyzem o davet yaptı geldim.

Görüşmeci: Onun sayesinde mi geldiniz yani?

Kaynak kişi6: Onun sayesinde diyelim.

Görüşmeci: Peki Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç derken nasıl bir prosedür uygulandı size? Teyzeniz işte size davetiye attı.

Kaynak kişi6: İki devlet arasında anlaşma olunca gidip konsolosluğa pasaport çıkarttırdık.

Görüşmeci: Pasaportun parasını da kendiniz verdiniz, ondan sonra da geldiniz herhalde. Peki göç ederken ne tür zorluklar yaşadınız?

Kaynak kişi6: Kıştan dolayı çok zorluk yaşadık. Traktör devrildi, kırıldı. Karda kışta bizim çok kötü oldu.

Görüşmeci: Tren istasyonuna giderken herhalde.

Kaynak kişi6: Çok zorluk çektik biz. Çanakkale'ye geldik, çingeneler çaldı, eşyalarımızı e vagondan indirince garın üstünde çok hırsızlık oluyordu orada.

Görüşmeci: Çingeneler çaldı bir de burada. Peki orada mesela traktör devrildi, orada Bulgarlar yardım etti mi size?

Kaynak kişi6: Yok canım kim yardım edecek hep konu komşu Türk erkekler yardım etti. Bulgar yardım etmez.

Görüşmeci: Peki göç eder unutamadığınız bir anınız var mı mesela? Bunun gibi ya da başka herhangi bir durum ya da olay?

Kaynak kişi6: Yok ya.

Görüşmeci: Galiba sizi en çok etkileyen herhalde bu eşyalarınızın durumu olmuştur. Peki Türkiye geçtikten sonra nereye yerleştirdiniz?

Kaynak kişi6: Direkt buraya geldik biz. İzmir'e.

Görüşmeci: O zaman teyzeniz İzmir'de mi yaşıyordu?

Kaynak kişi6: Hıhı teyzem İzmir'de yaşıyordu.

Görüşmeci: Peki yerleştirdiğiniz yerde zorluklar yaşadınız mı ya da en çok hangi konuda zorlandınız?

Kaynak kişi6: Yaşamadık, teyzem sahip çıktı bize yaşamadık.

Görüşmeci: Peki Bulgaristan'daki gelenek ve göreneklerini burada devam ettirdiniz mi?

Kaynak kişi6: Ettirdik.

Görüşmeci: Göç esnasında ve sonrasında ne tür hukuki haklara sahipsiniz? Mesela vergiden muaf oldunuz mu sizde? Vergi muafiyeti vardı çünkü.

Kaynak kişi6: Vardı o zaman biraz maaşlara etkiledi. Muafiyet vardı.

Görüşmeci: Onun dışında pek bir sanırım ayrıcalık olmadı size karşı.

Kaynak kişi6: Olmadı

Görüşmeci: Peki Bulgaristan yönetimi tarafından size karşı yürütülen politikalar hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu sınıf ayrımı vesaire olsun. Ya da ne bileyim, Türk Bulgar ayrımını sizi hissediyor muydunuz Bulgaristan'da?

Kaynak kişi6: Hissediorduk canım etmez miyiz? Bulgar çocuklarıyla Türk çocuklarının arasında okullarda bile çok ayrımcılık oluyordu.

Görüşmeci: Siz de yaşadınız mı peki bunu?

Kaynak kişi6: Yaşadık, bizim sınıfımızda vardı Bulgar çocuğu. Onları diplomaları yüksek olsun diye şehirden köylere yazdırıyorlardı çocukları okula.

Görüşmeci: Aa. Siz de öyle bir şey yoktu o zaman Türk olduğunuz için.

Kaynak kişi6: Biz dışlanıyorduk ya.

Görüşmeci: Her alanda mı böyleydi yoksa?

Kaynak kişi6: Her alanda işçilik alanında her alanda Türkler eziliyordu.

Görüşmeci: Bunu bariz hissediyorsunuz yani. Peki Türkiye'ye geldikten sonra diğer göçmenlerle sosyal dayanışma ve destek içerisinde oldunuz mu?

Kaynak kişi6: Olduk canım.

Görüşmeci: Oradaki gelenek göreneklerimiz devam ettirdiniz. Burada da destek oldunuz gelenlere yaşayanlara vs. Peki göç ederken Türkiye'nin göç ve iskân politikaları size olumlu yönde etkiledi mi? Hani sonuçta bu anlaşmalı bir göçtü, Türkiye üzerine düşeni yaptı mı size göre?

(Bu sorudan sonra birkaç saniye sessizlik olunca iki taraf da gülümsedi.)

Kaynak kişi6: Eh işte yaptı.

Görüşmeci: Yani. Hani şu an için sormuyorum ben o dönem için soruyorum. O dönem en azından üzerine düşeni yapmıştır diye düşünüyorum.

Kaynak kişi6: Yaptı gene en azından buraya getirdiler bizi. Gavur bayrağının altından kurtardılar, çok insan can atıyordu, Türkiye'ye gidelim diye.

Görüşmeci: Peki ben özel bir soru sorayım, bu benim kendi sorularım da yok. Sanırım eşinizle, eşiniz de sizin gibi yakın akraba göçü ile geldi ama burada tanışıp evlendiniz. Tesadüfen mi tanıştınız yoksa aynı yerde mi yaşıyorsunuz?

Kaynak kişi6: Burada tanıştık. Aynı yerde çalışıyorduk. 4 5 ay işe girdi beni buldu.

Görüşmeci: Aynı yerde çalışıyorsunuz. Yani burada ikiniz de aynı yerde çalışmaya başladınız. Sonra tanıştıktan sonra birbirinizin de ikinizin de yakın akraba göçü ile geldiğini öğrendiniz.

Kaynak kişi6: Hıhı.

Görüşmeci: Bu da mesela güzel bir anı yani hani göçe dair. Ben özellikle sormak istedim bunu. Çünkü az önce eşinizle görüşme yaptım. O yüzden size de bunu sormak istedim.

Kaynak kişi6: Evet.

Görüşmeci: Teşekkür ederim, çok sağ olun.

Ek3) Ege Üniversitesi Etik Kurul İzin Belgesi

**EGE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ**

YÜRÜTÜCÜNÜN ADI SOYADI / KURUMU	Doç. Dr. Mehmet Fatih SANSAR / Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü	
DANIŞMANIN ADI SOYADI / KURUMU	-	
DİĞER ARAŞTIRMACILAR	Nisa EKİN YILMAZ / Sosyal Bilimler Enstitüsü	
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	☒ Yüksek Lisans Tezi ☐ Doktora Tezi ☐ Özgün Araştırma	
ARAŞTIRMANIN BAŞLIĞI	1968 Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Bağlamında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri	
BİLİRKİŞİ GÖRÜŞÜ	Yok	
KARARIN ALINDIĞI TOPLANTI TARİHİ	31/07/2024	
TOPLANTI / KARAR SAYISI	07/12	PROTOKOL NO: 2532
KARAR	Görüşme sorularına başlıkta araştırılacağı ifade edilen Türkiye-Bulgaristan ilişkilerini açığa çıkaracak soruların eklenmesi koşuluyla araştırma OYBİRLİĞİ ile kabul edilmiştir.	

Prof. Dr. Mehmet ERSAN

Kurul Başkanı

Elektronik onaylıdır (online toplantı yolu ile)

Prof. Dr. Hülya YILMAZ

Kurul Başkan Yardımcısı

Elektronik onaylıdır (online toplantı yolu ile)

Prof. Dr. Selami FEDAKAR

Kurul Üyesi

Elektronik onaylıdır (online toplantı yolu ile)

Prof. Dr. Sonia AMADO

Kurul Üyesi

Elektronik onaylıdır (online toplantı yolu ile)

Prof. Dr. Mustafa MUTLUER

Kurul Üyesi

(Toplantıya Katılmadı.)

Prof. Dr. Aydanur GACENER ATİŞ

Kurul Üyesi

Elektronik onaylıdır (online toplantı yolu ile)

Prof. Dr. Nadim MACİT

Kurul Üyesi

(Toplantıya Katılmadı.)

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Ek4: 1968 Yakın Akraba Göçü Anlaşması Meclis Belgesi

— 7 —

Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Halk Cumhuriyeti arasında yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan Halk Cumhuriyetinden Türkiye Cumhuriyetine göç etmeleri hakkında

ANLAŞMA

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti, iki memleket münasebetlerinde muhtelif alanlarda kaydedilen gelişmeleri göz önünde tutarak,

Yakın akrabaları 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltiharı göçünü tanzim edecek bir Anlaşma akdinin iki memleket arasındaki iyi komşuluk münasebetlerine müspet bir katkıda bulunacağına inanarak,

Aşağıdaki hususlarda mutabakata varmışlardır:

MADDE — 1.

1952 yılına kadar Türkiye'ye göç ederek Türk vatandaşlığını iktisabeden Türk asıllı sabık Bulgar vatandaşları ile ailevi ve akrabalık bağları olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarından akrabalık ve bağlilik dereceleri aşağıda tasrih edilen kategoriye dâhil bulunanlardan Türkiye'ye göç etmek arzu edenlerin göç meseleleri bu Anlaşma hükümleri dâhilinde yürütülecektir:

- a) Karı, koca,
- b) Ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları,
- c) Çocuklar ve torunlar ve bunların eş ve çocukları,
- d) İşbu Anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit ve gayrüreşit çocukları.

MADDE — 2.

1. Maddele zikredilen kategorilere dâhil olan ve göç etmeyi arzu eden şahıslar, işbu Anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay zarfında Bulgar makamlarına göç etmek için müracaatta bulunmalıdırlar.

Bulgar yetkili makamları, yukarıdaki kategorilere dâhil şahıslara, müracaat tarihinden itibaren 45 gün içinde pasaport verebilirler.

Bulgaristan'daki Türkiye temsilcilikleri kendilerine müracaat tarihinden itibaren 45 gün zarfında giriş vizesi verebilirler.

MADDE — 3.

Göç, 1 Nisan'dan 30 Kasım'a kadar olan devrede yapılacaktır.

Göç eden kimselerin sayısı haftada 300 kişiyi aşmayacaktır. (

MADDE — 4.

Göçmenlerin nakli ve göçün ırası karayolu (Kapitan Andresve - Kapıkule) ve göç esnasında mevcut demiryolu hudut kontrolü kapılarından olacaktır.

MADDE — 5.

Göçmenler, medeni hallerini ve emlak durumlarını gösterir belgeleri (Tapu ve gayrimenkul alış ve satış senetlerini) tahsil ve meslekleriyle askerlik vazifesini ifa ettiklerini ve hizmet sürelerini gösterir belgeleri ve memleketten ihraçına kanuni bir mâni bulunmayan diğer belgeleri beraberlerinde getirebilirler.

MADDE — 6.

Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre ihtiyacı yasak olanlar dışındaki ev ve zat eşyalarını her türlü ihraç vergisinden muaf olarak getirebileceklerdir.

M. Meclisi (S. Sayısı : 822)

Ek5: Hürriyet Gazetesi'nin Yakın Akraba Göçü Başladıktan sonra yaptığı haber:

EK6: Son Havadis Gazetesi'nin 23 Kasım 1969 tarihli haberi.

Ek7: Yeni Asır Gazetesi'nin 24 Mart 1968 tarihli sayısı.

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesi, yazım aşaması ve ortaya çıkış süreci boyunca sahip olduğu bilgi ve birikimin aktarılmasında desteğini esirgemeyen, akademik hayata başlamama vesile olan çok değerli danışman hocam Doç. Dr. MEHMET FATİH SANSAR'a bana verdiği desteklerden ötürü teşekkürlerimi sunarım.

ÖZGEÇMİŞ

2015 yılında Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Lisans Programı'nda eğitimine başladıktan sonra 2019 yılında mezun olmuştur. 2022 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü'nde Sosyal, Ekonomik, Siyasal İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda aynı programda eğitim görmeye başlamıştır.

